

891.99

Վ. Է. Գ

ESTABLISHED 1890

ՎԼԵԳԳԻՄԻՍՏԵՆՍԻՆՍԻ

ԴՆՈՒԹԵԱՆՑ ՀԱՅՐԵՆԵԱՑ

ԳԵՂԱՓԵՐԵԱՑ ՅԵՐԴԻՆ ՈՃ ԵՒ ԳԻՐ ԸՋԳԻՄ

ՄԵՍՐՈՎՊ Դ. ԹԱՂԱԳԵԱՆՑ. Վ. Ե.

ՍԵՐԿԱԼԵԳ ՍՐԲՈՑ ԷՋՄԻԱՆՆԻ

0000000

NEW ARABIAN LIBRARY

ESTABLISHED 1890

ԴՆՈՒԹԵԱՆՑ ՀԱՅՐԵՆԵԱՑ ՏՆ ՏՆ ՆԵՐՄԻՄ

ԿԱԹՈՒՂԱԿՈՍԻ ԱՄԵՆԱԵՑԻ ՀԱՅՈՑ

ՅԵՐԱՋԱՆԳԻՆԻԹԵԱՆ ՆՈՐ ԶՈՒՂԱՑ՝ ՏՆ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍ

ՍՈՒՐԵՆԵԱՆՑ ԱՐԽԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ ՆԻ ԱՄՊԵՏԷ

ՄԻ ՏՊԵՐԵՆԻ

ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ

ԴԿԵԼԿԱԹԱ

1846

Հատուած գնացեալ Վարդգէս Մանուկն ՚ի Տո-
հաց դաւառէն . եկեալ նստեալ զԵրէզ Բլրով ,
զԱրսիմէդ քաղաքաւ , զԲասաղ գետով , կռել
կոփել զգուռն Երուանդայ Արքայի :

ԽՈՐ . ԿԵ . 297 :

TO

R. O'SHAUGHNESSY, ESQ., M.D.

ASSISTANT SURGEON IN THE BENGAL ARMY ;

P R O F E S S O R

OF

SURGERY AND MEDICINE

IN THE MEDICAL COLLEGE

OF CALCUTTA, ETC.,

THIS VOLUME OF ANNALS

OF THE

ANTIQUITIES OF ARMENIA

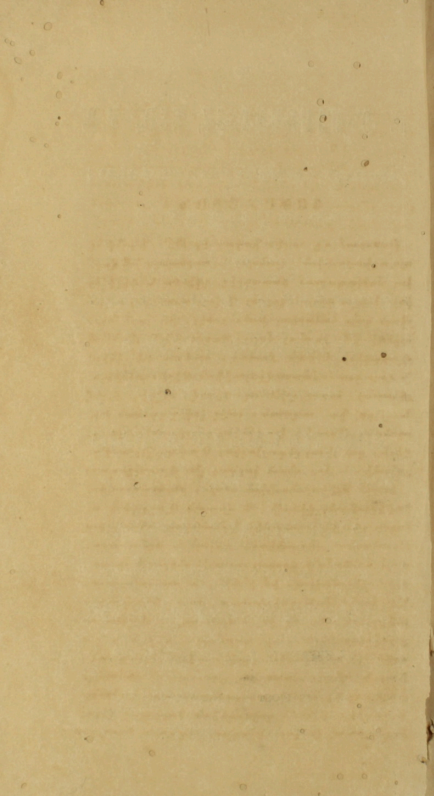
IS MOST HUMBLY AND RESPECTFULLY

DEDICATED AS A SMALL TOKEN

OF ESTEEM AND GRATITUDE,

BY HIS MOST OBLIGED SERVANT,

M. D. TALIA TIN.

[illegible]

Ըստ որում՝ ո՛չ որպէս խեղճ եր Ին՝ Ի յանգ եւ
այս աշխատութիւն՝ վասնորոյ և քաղաքացիական վար-
չան ճանապարհով ճառագրել զգիտութիւն և գերեզնիս
Ին՝ լինելոյ գրոյս՝ վասնորոյ Ի վասն աստիճանի : Եւ
ժողովոյն զայս համարելու ծանոցանել՝ Բե իսրի նոր-
օրինակ Ին՝ ձեռնայ ճորտ Գործաւ Ստանկան
Վարդգիսի Տէսան Տոհմայ , որ հաստատու է ինչու
Ի շատ ըստ համառօտ վայրաւեան Բերեւոյնով խո-
րեւոյնայ՝ նստաւ զԲոստան գերտու, զՇրեշ Բերտու
և զԱրտիշէտ Բոստան և ինչու ինչու զԴոհման Եր-
տանայն Արտայի : Եւ լինելոյ զԴոհման Բոստան
Գիտի , զոր յետոյ ընդարձակելոյ Վարդաւ Արտայ Ար-
շակունի , և յիւր տնակն իսրտայ զնա Վարդաւայն :
Խորին խրեւոյնովն Բոստան , խորհրդանոր խո-
րեւելոյն Բոստան զԻնչու , և վարդաւն Վարդգիսի՝ ա-
նառօտ զգործին իստանայնին Ի հնաւեանն տնայի ելելու
Աստանայնեան պէտքովն , աւիտան և ճշմարտապա-
րով հանգամանք գործոյ քաղաքին զԵրտանն հաստա-
տել : Ապահովելու է ինչու , և ապահովոյնայն
նել իսրեմ նա զԱրտանովն սորին , Բե ժողովով
Երեւոյնու , ասլ ո՛չ իսրեմ ճառանու : Թաւորեմ ո՛չ
Երտանովն լինել պարտանին՝ աւիտան և ո՛ր
ազգի հին պարտան Բոստան լինել արեւոյս Երեւոյնովն :
Բայն և այնպէս՝ իստանելու պարտան Բոստան համարելի
է այն , որ ո՛չ ծնունդ ապահովոյնայն քայն , և ո՛չ տնայն
Ի գոյն : Սիւնու պարտան Բոստան Բոստան Ի վերայ
Բոստանայն զարտանն Երտանայն , արտան Բոստան :

զախան ի՞նչ է, ճշտութեամբ պարտաւորեցա՞յ ընթերցանաւ Բէ Սիւան Վաղի իրի՜ն իմ մտաւարկէլէ, այսօրն յաւագիկն երեւոյժի ընթերցողին ՚ի գլոյն իւրոյ Պէժագործութեան : Խորին լսողութիւն, Պիտանութիւն, և Բելաւանութիւն իմ արարչութեան են ընթացիկն Վարդգիսի : Տագործեալ ՚ի քրտմութեան՝ Պէն և Բելաւանի շրջի զհասարակ գիշերով ՚ի խորոյն Արժանւոր, իբրեւ խաբան ազգի և արհամարհ աշխարհի : Թերեւս մտաւել պանծալի մանէր որ գրեացն զսոս, երբ ՚ի Պէջ Բերեւ զերստին զԳործի կատարեալ զայնն աղերարկի զերեքին քրտմութիւն Վարդգիսի ընդ հեթեմեալ հաբաւածսն . այլ այս քոյնն պախանութիւն իրիկապարիկ Վարդի հեթագայ հրաշալէօս անցիյ նորա : Որպիտ էն նկարագիրս քեանարանայն ընդ ԱԲեղինի և օրիցայրան . պարտաւոր պարտիւրի Բերան, գաղտնի ծողովս ապաքանքից, յայտարարականն ԱԲեղինի մաւ Արժանւոր, անց անձկալիս Զարանայ, յանկարծ երեւոյժ ԱԲեղինի մաւ Արժան, զերարարան Զարանայ, յանձնաւանութիւնն ահաւոր, զարնն անգին, և Պէժ իտարարածն այն՝ որ ԱԲեղեն ճարնի յապեան Արժանի, գաղտնիս ապաքանքիցն Պէրիկապարանոյ լինին . Զարան խորի յԱԲեղեն . և ԱԲեղեն ՚ի Զարան, Բանդարիւնութիւն շարախանից . յայտնութիւն Տեառն Տահայ, և հարսանիսն Հայկանդիսայ :

Լիցի որպէս և իցէ : Գախանին Պէժագին գովարհանութեան համարի, ճշտութեամբ ՚ի Պիտան ՚ի խախտանայն իմ ընթաց, այլ ՚ի Վաղս անդողտողան քաղութեան արարից նոյն : Սի քոյն ՚ի մանէ շարարից ՚ի զարեւոյտեալ զգին քաղան Հայկաւանեաց, որոմ յաւագ պէտս ունիմ, ասն զհաղարժապեան . զհեղեղարար : Ճշարիտ Ազգասիրին է օրինակաւ զի գործոյ նախահար՝ զգին որպէս զարեւոյտեալ յաղարարութիւն հարեւեաց :

Աստուծոյն Լ Աստուծոյն Բարեբաղն Տղմարս
Բէնն Մարտինն :

Բարձր արժանապատիւ Իսահակ Տէր Գրի- գորեան Նայրագոյն Աւարդապետ, Նուիրակ Առաքելական Աթոռոյն Երուսաղէմի ։ . . 8	64
Արժանապատիւ Տէր Յովհաննէս	
Խաչկեան Աւագ քահանայ	1 12
Աւագ սարկաւագ Սարգիս Աստուա- ծատրեան	2 16
Պարոնայք Աբգար և Ընկ	4 32
Աղաբէգեան Եղբարք	4 32
Աւետիք Գալստան	3 24
Ա : Զ : Աւետեան	1 8
Գասպար Մ - Գասպար	1 12
Զօրաք Մէլքոմ Մանուկ	2 25
Թ : Խ : Ավետոմ	2 16
Խաչատուր Յովհան	1 10
Ղ : Գ : Ղուկաս	1 8
Մալխաս : Խ : Մալխաս	1 8
Մանուկ Զօրաք	1 32
Մանուկ Թորոս	1 8
Ո : Մ : Աւարդան Բերմէն	1 8
Յովհաննէս Էլիազ	1 8
Յովհան Եղբարք	2 25
Յովհաննէս Ավդալ	1 10
Յովհաննէս Սարգիս Մալմաստի	1 8

Պարոնայք Յովսէփ Բամալ	1	8
Յովակիմ, Գ, Ն, Պօղոս Դ	1	8
Պետրոս Յովհաննէս Սարգսեանց	2	16
Պետրոս Յ, Պօղոս	2	8
Ռաֆայէլ Զ, Շիրիսոռ	1	8

Մ Ե Դ Ը Ս

Նիկողայոս Բայրամբեգեան	1	8
Ե, Սէթ Սամ	1	8
Ե, Սէթ Սամ	1	8
Պօղոս Մլիտոս	1	8
Վարդան Սէթ Սամ	1	8
Մադրասայ Հայոց դպրատունն	1	8

Բ Ո Ւ Մ Բ Ե Յ Ի

Գրիգոր Մ. Մհի Յովսեփեան	1	8
Մարկոս Մհի Յովսեփեան	1	8
Ղուկաս Մհի Յովսեփեան	1	8
Թակոբ Աղանուր	1	8

Պ Ի Ն Ե Ն Կ

Անտոն, Յ, Անտոն	1	8
Ստեփանոս Սիֆայէլ Կարասլետ	1	8

ՎԱՐԴԳԻՍԻ

Գ Ի Ր Ք Ա Ռ Ա Զ Ի Ն

Գ Լ ՈՒԽ Ա.

ԱՐԱՐԱՏ

Քրեցոց էր, և բազմութիւն սրտաւ
աւտուն ամալոց մտամբ իւր լուսա-
ւորեալ ի նշուլից անտի իտնարհեալ
արեգական ցանցառակի լուղային ի կա-
մար հաստատութեան, Վիշերանայր
երեկոյ և թաւալէր յառաջէր և ուսին
անխռով մեծութեամբ իւրով. այնինչ
Երասխ ի ներքուստ ծածանմամբ կոհա-
կաց իւրոց, բեկբեկելով զփառս անաղւտ
փայլման նորա՝ հրաշացուցանէր զՎշխա-
նուհին Վիշերոյ առ ի պաշտօն ջերմե-
ռանդն աղօթկերաց, և ութիւն համա-
տարած, () ուլաղին և եթ շնչէր հողմ
ինչ անծանօթ զերեսօք գետոյն, և ի տա-
ղարթից անտի սստեացն Արամանեկոյ

հծծեցուցանէր սօսաւիւն ինչ մեղմ առ
 ՚ի սարսիւ գիշերոյ, **Ա**նցին ժամք երեկոր-
 նականք, դուլ ետուն զբօսանք մարդկան,
 և այր ՚ի խշտիւ իւր ամսքէր զքուն քաղց-
 րութեան իւրոյ, այնինչ գեռ Պատանին
 պանդուխտ նստէր միայն թշուառիկ յան-
 կեան ուրեք յարուարձանին **Ա**րմաւրայ՝
 առ եզերք գետոյն ամհւոյ, **Ե**րթ
 հայէր և չափէր սքանչանօք զահագին
 զբարձրութիւն պարսպաց և պատնշաց
 քաղաքին, մերթ՝ տիտւր աչօք նշմարէր
 ՚ի ներքոյ զանհամար ծածանմունս արծա-
 թի ծփանաց գետոյն, մերթ ընդ հուրանս
 և ընդ ցուրանս սլնայր՝ ապուշ զարմաց-
 մամբ, և մերթ աշտարակացն և ամբար-
 տակաց բարձունց ՚ի մատունս առնոյր
 զթիւ և համար: **Մ**ինչև ՚ի վերջոյ՝ այս-
 պէս խօսիլ սկսաւ: **Ա**նդ թշուառա-
 կանիւ, և յո՞ գիմեցից արդեօք: **Ա**հա
Արմաւիր քաղաքի նստիմ, և զինչ
 օգուտ, եթէ վտարանդի աստանդեցայց
 ստեղծին: **Օ** ինչ լինիցի ինձ: **Ա**մենե-
 քին ՚ի քուն անուշակ մտին, և ես միայն
 տառապեալ կամ սառանօր: **Ե**րուանդ
 արքայ ՚ի վետրալից անկողնի, և եզնա-

վար ՚ի յարդաւից խշտի իւրում հանգու-
 ցանէն զվաստակ. այլ ինձ չիք տեղի՝
 բայ ՚ի տամուկ և ՚ի խոնաւ հագցայ աստի, *Գ Եւնայ*
 Չիք լաստագործ և նաւակավար, որ
 ՚ի տունջեան վաստակեալ զլանայցէ զհան-
 գիստ գիշերոյ՝ իւրոց խոնջեալ անդամաց,
 մինչ էս, մինչ էս, աւաղ դառն վիճա-
 կիս, որ խաղ արարեալ զինեւ՝ և աւուրն
 պարենի կարօտ նքողիմ ահա, Բազում
 անգամ կրկնեաց զգրաստան ցնցոտւոյն,
 և յաւել “ոչ, ոչ գտնեայ և դանկ կաշւոյ
 կամ պղնձւոյ, և ահա քաղցեալ մե-
 ռանիմ ՚ի մահ” Մերկեաց յուսահա-
 տութեամբ զսուսեր իւր ՚ի պատենէ, շո-
 ղացոյց ՚ի վեր ընդ լոյս անաղօտ լուսնի,
 յողւոց եհան, և ասաց” Ոչ, ոչ իմ վա-
 ղեմի և ճշմարիտ ընկեր, ոչ բնաւ բա-
 ժանեացուք ՚ի միմեանց, իմ իսկ կաց-
 ցես և մնացես, թէպէտև առ ՚ի մահ
 քաղցեալ խցեմ, Բաբէ ոսկեղէն պահուն
 յորում, () արինակ շնորհեաց ինձ զքեզ,
 և ՚ի կապել նորա ընդ մէջս՝ համբու-
 րեցի զնա և զքեզ, Նո ելիք եթող
 զիս, ճանապարհ արարեալ ՚ի ցնծու-
 թիւն Երանեացն. այլ դու մի բնաւ մեկ-

հայրապետ ՚ի

նեսցիս յինէն։" Սրբեալ ապա զշեմն ,
որ հեղիկ ցողացեալ թանայր զկոպս ա-
չացն ' ասէ " Աշտ այս արտօսար խի չիք ,
այլ հողմն սուր և դառնողին զհասա-
րակաւ ցոյցոյ ջրօտէ միայն վաչա մար-
դոյ : Ամօթ է զարտասուեաց խորհիլ .
զի աւուրք սղոյ վաղու ևս մեկնեցան
յինէն :"

Այսպէս խօսեցաւ պատանին սրան-
դուխտ . հար ճակատն զդետնի . և իբրև
նորոգ մտաբերէր անիծանել զօրն , յո-
րում՝ ծնաւ մարդ յաշխարհ ' ուշ նորա
առ ինքն վերադարձաւ , ընդ արմուէն
յեցեալ և տողէր զերդ ինչ հաճոյական ,
զոր ուսեալ 'ի մանկութեան կանչէր յա-
մաւրս նախահարց իւրոց : Եւ զինի յա-
ւելեալ ասէր . եթէ ընդ ծանրութեամբ
բազմին ճնշեցայց , երբէք չեղէց ես
ինքն : " Եւ ընդ ասելն լուաւ զշնչիւն
'ի մօտոյ , և տեսանէ զայր ստակավիթ խար .
զի վայր սիգալով 'ի հանդիպոյ ճա-
նադարհին , Եւ ասէ . « Արդարև ձեռն
Արդոյն Արամաղղայ է . որ աւաջնորդէ
զնա . մաւրացոյց : Այո՛ մաւրացոյց .
զի լաւ է մաւրալ յԱրմաւիր , քան 'ի

սեպ " Տիգրան

Տուհիս առաջադիւ,՝ Օ այս ասացեալ ել : և ՚ի մօտանել իւրում՝ ՚ի կրկնաց փողացին , տեսանէ զի այր ուրիշ դայր ՚ի ծայրէ փողացին . և ընդ տեսանելն սողաց խկոյն ընդ ստուերսս հուրանին և թաքոյց զինքն : Եւ մի իցէ սա . ասաց պատանին սրանտուխո . միթէ՞ պատուհանալուր ոք . կամ՝ ինքնահրաման պաշտօնեայ մահաւ , որ վարձ առաւ առ ՚ի շապլ զաւակաց հօր կճնւոյ . զի այսօրինակ աստանդիցէ անփոյթ զկենաց : Բայց մի աղբան փոյթ . զի և ես ահա ընդ դարշապար դամ :՝

Օ այս ասացեալ՝ սողացաւ անդր ընդ թանձրութիւն ստուերոյն , և հաւոյ առ թաքուցեալն մատուցեալ՝ եղիտ զնա անշարժ ՚ի տեղւոջն . արձանացեալ , Պանդուխտ մեր ՚ի բաց քերէր ՚ի նմանէ , յորժամ յարեաւ դարանակալն . և օյնինչ բարձրացոյց զդաշոյն ՚ի գլուխ առնն՝ յորմէ ինքնին յուսայր մարալ ինչ , տապաւա յերկիր կործանեցաւ յաջոյն կորովւոյ : Յետս ընդ կրակն հայեցաւ օյրն , դարանակալ նորա յօտըն յարուցեալ փախեաւ , և պանդուխտ

մեր եկաց առաջ ծաղր 'ի դէմս իւր :
 “Օ՛հնչ արդ արարեդ յայտնիցեն .”
 ասաց այրն : Պ—Իսազ իմն և եթ քոր
 փրկեաց զկեանսն քոյ : Այրն . զկեանս
 իմ ճրպէս :” Այնպէս . զի նա որ 'ի փա-
 խուստ խուճապեցաւ , դարանէր քեզ ,
 և կենախուզ արդեօք լինէր , եթէ իմ
 չէր տեսեալ զնա և սատարեալ փրկ-
 հովթեան քում : Պարտապան ես ինձ
 կենօք չափ , այլ ես շատ համարեցայց
 զպատառ հացի առ 'ի շիջոյթ քաղցու
 իմայ , որ նքոյեալս եմ մինչ 'ի սպառ :”
 “Ի բնոց կաց յինէն , ընկեր նենդաւոր .”
 ասէ ցնա այրն . զխեղձ զքեզ , այլ
 քաջ ևս զքոյ նենդ . որով խորաման-
 կեցիք իմ և նա՝ ձեռն ձգել յիս :
 Խորամանկովիւ իմն իրան . զի ընդ կեզ-
 ծեօք փրկելոյ զիս 'ի սրիկայէ շրթիցես
 յինէն շնորհ և շնորհակարութիւն ևս :
 Պնա՛ն քաջ , փորձեա՛ն եթէ կարող ինչ
 իցես զզիւրահաւանութիւն Արուանդայ ,
 զի Պարխանն Աստուծայ խիստ իմն է
 հաւատալ այդպիսի ստոյ :” Աստանին
 պանդուխտ յարձան քարի կրթեցաւ , և
 պշնոյր ընդ իշխանն : Շ'շմարտեաւ ասել .

հաշտոյ

զի փրկութիւն ձրի մատուցի քեզ՝ ա-
 զատ յամենայն կեղծեաց՝ ողորմեան .
 ապաթէոջ՝ անսուղեալ մեռանիցիմ՝
 ՚ի քաղցոյ .” “Արիւր, ասաց Վորիս . եթէ
 ոչ մահու դատեցայց զքեզ .” Եւ ընդ
 ասել իւրում զայս՝ հանեալ զվաղակա-
 ւորն ականակուռ՝ սպառնայր կենաց փո-
 խանակ բառնալ զարե փրկողին . “Ան-
 մահ Հայկ” հառաչեաց Պատանին
 պանդուխտ . “այսպէս վարձատրիցին
 քաջի արարքն յԱրմաւիր .” Տես վաշտք
 պահաց ընթեր կան մեզ , աքաց Վորիս .
 մնայ ինձ միայն ձայն բառնալ նոցա , և
 ահա կորնչիցիս ընդ օրինաց քաղաքի ,
 կորիւր ասեմք քեզ .” Աղմուկ և դժոխք .
 միթէ ելուզակ իցեմ ես : | Ուր Վորիս
 Աղամեան , դրեցից այսուհետեւ զանուն
 քոյ իբրեւ նախկին ապերախտի՝ որ գէպ
 եղև ինձ յԱրմաւիր .” Սակաւիկ մի դիպ
 էառ , և ապա ՚ի ձայն ինչ զարհուրագին
 երկրորդեաց առ նա՝ զայս իմն ձև օրի-
 նակի . “Վնան Վորիս ապրեցանք այժմիկ .
 բայց յորժամ ՚ի յուր քո հնչեսցի Աքե-
 ղէն , դողն .” Օ այս ասացեալ պան-
 դխտին խոյս ետ յանողորմն ապիրատէն ,

և ընդ կեղծ անունն Աբեղինի ահաւարա-
գոյն ծանուցաւ աշխարհիս Հայոց :

Գ Լ ՈՒ Խ Բ .

Ս Ր Ի Կ Ը Ծ Բ

ԽՈՌԱԷԱԼ ապերձանին ՚ի խորհուրդս
սրտի իւրոյ՝ վայրագաբար յարձակե-
ցաւ փողոցաց ՚ի փողոցս քաղաքին , եր-
բեմն զբողոսին քամահելով , երբեմն
ընդ հենդն զաշխարհաւ դարով , և եր-
բեմն զօր ծնեդեանն անիծանելով : Գ.ը-
նայր և երբեմն յանկարծակի՝ զկայ առ-
նայր , թուէր զիրաց մեծամեծաց և զար-
մանալեաց խորհել , և ապա մռլեզնա-
բար յարաջ մատչէր , որպէս թէ ՚ի
կատարած նացիկ վայրագաբար իկզա-
խելով :

Թ.իկն ածեալ ապա զսինեակաց
մհհենին Արամազդայ՝ թուէր զթշուա-
ռութիւն իւրոց դիպուածոց : Աէք շը-
ջահայեացք ՚ի խնդիր միտթարութեան
յածէին աստ և անդ . այլ անսին զայն
և ոչ ուրեք . ուստի՝ հուսկ ուրեմն հա-
սալեաց՝ այսպէս : " Ճակասաղիւրք .

Ճակատագիրք նախասահմանեցին ինձ
կամ գլուխ վայրագացն գոլ, և կամ
նա: որոյ ընդ լուր արարածոցն գլոր
գիցի երկիր ի հիմանց իւրոց: Օ ար-
մանք մարդկան ստեղծայ, և զարմանա ար-
արից յահարկութիւն լսողաց: Ա արդ-
գիպեայ չիք այլ միջոց: Տէր Տուհաց
զհասարակօքն անցեալ հրաշալիօքն ճո-
խասցի: Չիցեն այս բերմանք բազմի-
որք մաւրացիկն առնիցեն զիս դրաց ի
դիտեալ Մարմաւրայ, ով երբէք երազել
անգամ երազէր, թէ որդին Բդեշխի
Տուհաց մաւրայցէ հաց արտասուաց ի
կողտագոյն Արդուացայն: Բայց ես,
ես որ գիտեմ զչափ ուժոյ մարմնոյ իմոյ,
և զհանձար խելաց իմոց ի քաջի արարս
գործոյ, տես զիմիւր այսօր գծուծա-
ցեալ պատաստաւն ցնցատեօք՝ սողայ-
ցեմ հիզաբար ի փաղոցս անմարդասէր
քաղաքիս, և տատանեալ տարակո-
սեալ շրջեցիմ ի գիւտ պատառոյ հացի՝
որով ապրիլ կարիցեմ: Առ քա՛ զորս
անոյց առատաձեռնութիւն իմ, և նաքա՛
որք, յիմում սեղանի պարտրտացան
ափնազան համագամօք և զինեօք պատ-

ուսկանօք, խնայեն ինձ այսօր զէթ
զպատառ ցառաք հացի: Բաբէ՛ ան-
հնարին խստութեանց, բաբէ՛ ապե-
րախոն անգթութեանց: Անողորմ թէ
մարդիկն իցեն, անողորմ և երկինքն
են արդարեւ:”

Ղաղարեցաւ առ ժամս ինչ, ծալեաց
զթեւս իւր ՚ի վերայ կրծոց, յագոց ե-
հան վհատութեամբ, և ասաց. “սա-
կայն և այնպէս տարայց այսմ ամենայնի,
հնազանդեցայց ճակատապրի խնամ,
զճանապարհ զանկոխ կոխտեցից, զա-
տիճանօք մարդկային թշուառութեան
ոտն առ ոտն եկից, և զինչ և դէպք
իցեն, տակաւին ես ինքն եղէց, տա-
կաւին մեծամեծս զործելով մեծ ոմն
հանդիսացայց յաշխարհի: Բարեաւ
մնայ ուրեմն Տուհացին Ա արդդէս,
երբեմն բազին ՚ի պաշտօն ամենայն տե-
սանողաց. իսկ այժմ՝ մուրացիկն Աբե-
ղէն: Ա՛ ուրացիկ, այո՛. յետին ՚ի կշի-
ռըս աշխարհային մեծութեանց, և ա-
ռաջին ՚ի ցուցակս կարօտելոց, ստրկաց
և անարդաց միանգամայն:”

Յուշ և ահա հծծիւն: Աբեղէն շուրջ

հայեցաւ • զի գիտէր թէ զինչ արար
 փոքու յառաջ ժամանակաւ ընդ դա-
 րանկական սրիկայ , որ ՚ի կործանմանէն
 յարուցեալ զնաց , և առեալ զայլ
 ևս երկուս յընկերաց իւրոց զայր , և
 շուրջ հայէր որպէս թէ զոք խնդրիցէ
 գտանել : “Իմ գան ՚ի խնդիր սոքա .”
 ասաց Աբեղէն , և ոտն մի յառաջ տու-
 եալ՝ սուլեաց : Արիկայք զկայ առին .
 Աբեղէն վերիստին սուլեաց . և լուաւ զի
 մի յերկոց անտի՝ ասէր” Ան է , Ան է .”
 և յարձակէին ՚ի վերայ : Աբեղէն ար-
 ձանացեալ և կայ ոտներ մերկեալ ՚ի
 պատենէ , երեքին նոքա գլխակ ընդ
 երեսս ածեալ հուպ մատեան և կացին
 քայլիւք հեռի ՚ի նմանէ : Եւ մի ոմն
 ՚ի նոցանէ ասաց . “ Եւ քարդ ընկեր .
 զինչ ի թէ քեզ ակահ կալ : “ Ահահ
 կալ ՚ի ձէնջ արժան է , ասաց Աբեղէն .
 քանզի ճանաչեմ զձեզ յազատութեոյ
 անտի , որք կեան սոսկ բառնալով ըզ-
 կեանս այլոց : “ Ղու չէիր ասէ սրի-
 կայն որ սուլեցեր առ մեզ : “ Այո ,”
 ասէ Աբեղէն : Ա “ Եւ զինչ իցէ քոյ
 բան ընդ մեզ : “ Ի ուարուք ինձ ,” պա-

տասխանէ Մբեղէն,՝ Պատարնի սրան-
դուխտ եմ ես և կարօտ, արարէք ինձ
սղորմութիւն յամիշտակութեանց ձե-
րոց ՝" Աղորմութիւն էջ, հա, հա, հա.
տիր են զառանցանքդ. սղորմութիւն
ի մէնջ. ասաց սրիկայն, ըհ ՝" Վանեայ
սուք ինձ զհինգ կշիռ արծաթոյ. դար-
ձոյց անդրէն Մբեղէն, և ես ծառայ-
եցից ձեզ ՝ի պաշտաման ձերում ցլճար
պարսուց այամիկ ՝"

Եւ որ իմն թուեցաւ այս սրիկայն
ամենեցուն, առ որ և հալցին խորին իմն
զարմացմամբ. եւ ով իցես դու, Մյժ-
միկ՝ նքողեալ թշուառական. որպիսի ոչ
գտանի ոք ՝ի տան Հայոց յԱրմաւիր.
բայց այն աջ կորզեցէ իւր զսիրտ կրծոցն
պատասխարելոց. եռաբարդ սղորմատիկ
զրահիւք. և այս աչք, թեպէտեւ շա-
ղապատեալ խաւարաբորբ աղջամկճաւ
անդնդոյ՝ տեսանկցէ տակաւին թէ զսք
հարցէ անմիկս ՝" Եթէ այդպէս իցէ
ասէ սրիկայն, ընդէր ապա հարեր
զիս, "Յաւամբ վարձուն հատուցման.
ասաց Մբեղէն. փրկեցի զարիւն նորա,
և ապիրասն խնայեայ ինձ և դանկ մի ՝"

“Այ՛ն . ասաց սրիկայն զարմացմամբ .
 բարե՛նք յոյժ արար : Բայց լուր , ան-
 կեղծութեամբ իցեն բանք քոյ :” Յու-
 սահասութիւն կեղծել ոչ կարէ , “ա-
 սաց Աբեղէն :” Եւ զգոյշ դերն , եթէ .
 մասնիչ ինչ լցես , “Վեցութիւն ,
 սասաց Աբեղէն , և յայնժամ եղէց , որ-
 պէս ինչ և արդեմ որ ի ձեռին ձերտւա՛ն”
 Յետ այսորիկ երեքին մտանգաւոր արքն
 ի խորհուրդ մեկուսացան , և միեւել
 զգաշնակս իւրեանց ի սրտեանս նոցա՝
 դարձան և ասեն . “Եկ օն : երթ իցութե
 աստի ի տուն մեր . զիրաց կարեւորաց
 խօսիլ ի հրապարակիս ճահի չէ :”
 “Եկից զկնի ,” ասաց Աբեղէն . “բայց
 զահի հարեալ դողացի , որ խորհուրդ
 չար խորհիցի զինէն , Եւ դու ընկեր թող
 ինձ , զի ճմիեցի զարմունկն քոյ ի փր-
 կութիւն ասկիւստին . այսուհետեւ եղ-
 բայր երդնում զանձն քեզ , և —” “Փա-
 ւաց պաշտօնեայք եմք մեք , ասեն սը-
 րիկայք . որ խորհուրդ չար խորհիցի ըզ-
 րէն՝ օձի խարամանայ է որդի : Բոյա-
 բարայ Պատանայ պէտա ունէաք . Եկ
 զհէտ :”

Խաբարդ պարսպօք ամրացեալ
 կայր Արմաւիր, և զետն Երասխ ընդ
 անհամար խրամս լիւր ածեալս 'ի քա-
 ջացն առաջնոց՝ առուս առաքէր 'ի
 ներքս խրամոց նորա. յոր զցայդ և
 զցերեկ անդուլ խաղային բազմութիւնք
 լատից, և անկանաց փայտից: Այլ՝ զի
 զաղտեղութիւն զքաղաքին ամալ 'ի
 բաց. էր՝ զի զկապուտն և զճանառն
 որսալ 'ի համադամս ազատաց. և էր՝
 զի զսիրահար առ սիրուհին անցուցանել
 կրկին վարձուց ակնկալ: Արեղէն ըզ-
 հատ սրիկայիցն գնալով ստէալ անձին
 զգուշանայր, այլ ոչ և մի վտանգ պա-
 տահեցաւ 'ի նոցանէ: Եւ այսպէս շա-
 րունակեալ հասին 'ի խրամ ինչ լայն-
 աբաց, և ոտիւն տուեալ նստան կարգաւ
 'ի վերայ լատափայտին, որոյ 'ի ներ-
 քուստ փքուռոյց տիկք աղխախեալք
 ամբառնային զնստարանն 'ի ջուրց անտի,
 և թի տալով հասին յանկիւմ մի հե-
 ռաւոր 'ի քաղաքին: Աստի 'ի ցամաք
 անդր ելեալ և ընդ մանուածոյ պողո-
 տայս մուտքելով հասին հուսկ ուսեմն
 'ի դուռն ինչ երկաթի, զոր իբրեւ բաղ-

խեցին , եկն հարսնիկ գեղեցիկ , և բա-
ցեալ զգուռնն՝ առաջնորդեաց զնոսա .
'ի սրահ ինչ ընդարձակ , Ամենեքեան
գէտ յԱբեղէն ուշուին 'ի կէս զարմա-
ցեալ , կէս զուարճացեալ , և 'ի կէս
տարակուսեալ . որոյ ոչ գիտելով թէ
ուր իսկ իցէ , տակաւին զգուշանայր :

Գ Լ Ո Ւ Խ Գ .

Կ Հ Ի Ռ Ո Ւ Ժ Ո Յ Զ Օ Ր Ո Ւ Թ Ե Ա Ն

• Պէտք այն ինչ նոր նստէին սրի-
կայք , միւսանգամ՝ բաղխեցաւ դուռնն , և
հարսնիկն՝ Նուարդ անուն , բացեալ
զայն՝ 'ի ներքս եմեյծ զայլ ևս երկու
յարժանահաւատ արանց յայսցանէ .
որք յատից մինչ 'ի գլուխ զնեցին զհիւրն
անձանօթ , Հուսկ ուրեմն նա , որ սա-
լար սրիկայիցն անուանէր , “ եկ ասէ .
տեսցո՞ւք որոյ իրիք նման իցէ մեր ըն-
կեր , և առեալ զջահն լուստալայծառ
մերձեցոյց 'ի գէմն Աբեղենեայ : ” Արա-
մազդ ողորմեան ինձ , “ հառաչեաց Նու-
արդ . կորո՞ , կորո՞ զդա , հրէ՛շ այլ-
անգամ : ” Օ այս ասացեալ անկաւ , և
զձեռս զերեսօքն ածեալ կափոյց զաչս

իւր : “Աբի քաջ,” ասաց սրիկայն .
 “Անուժիւն իսկ մարդասպան ստեղծ ըզ-
 քեզ . և հիբար կարացեր մերժել յանձ-
 նէ զկախազան , յոր բանտի ցրուեցեր
 զհորտակեալ շղթայս քոյ , կամ յոր
 խեղդից ազատեալ , և փախեալ առանց
 ողջունի :” Աբեղինի զաջն պարզեալ
 ասէ . “Եթէ ես նայն իցեմ, զոր դուքն
 զծաղրէք , լաւագոյն ևս եմ : Օ ի որ
 ինչ և ապագայք կենացս իցեն , Արամազ-
 դայ չիք իրաւունք բասիր բերել ինտա ,
 ըստ որում՝ առ այնպիսիս իսկ ստեղծ նա
 զիս :” Յայնժամ հնդեքին սրիկայք
 վերստին ի խորհուրդ առանձնացան , իսկ
 Աբեղէն անփոյթ և եթ կայր , թէ զինչ
 անցք անցանէին անդանօր : Օ կնի ոչ
 հարաւոր ինչ պահուց դարձան , և մի
 ի նայանէ դժնդակահայեաց և վայրագ
 այր վիթխարի և ուժով մարմնոյ իւ-
 րոյ պերճ , յառաջ մատեաւ և ասէ .
 “Արդ լուր ընկեր , Արմաւրայ սրիկայք
 են հինգ թուով , զորս արդ յանդիման
 տեսանես , լինիցիս և դու վեցերորդ :
 Օ գործոյ մի երկուանար , Անուն կոչի
 ինձ Այշկուն , և հայր իսկ եմ իմրի

սոցուն : Այն ասն յաղթ և անհեթ-
եթ հրաշեկ գիտակօքն խորշելին 'ի քա-
ջաթուխ մազաւորաց աշխարհիս՝ կոչի
Տուրք անունս իսկ նա՝ որոյ աչք զօրէն
կատուին պլստին տան՝ անուանի Պատիշ :

Օ որոյ արմունկն ճմլեցեր Ազգենակ
լսի : և այն ստուարաշուրթն և տախա-
րակունչ կոթող մտային , որ զՆուարդ
յստուերս իւր ապահովէ յերեսաց քոց ,
անուանեալ կոչի Արաղաւման : Այդ
զամենեւեան ծանեար , և որովհետեւ
գեւ դրամատ ոք ես դու : առնումք
դքեզ յընկերութիւն մեր . բայց նախ
պարտէ միզ ապահովութիւն 'ի քէն :

Աբեղէն ժամաց ընդ այս՝ ասելով
“անօթի եմ” : Ասա , տսնն սրիկայք ,
ապահով իցեմք 'ի քէն , թէ ոչ : “Թող
զայդ գէպքն որոշեսցեն” : պատասխա-
նեաց Աբեղէն : Տես քանչ , առաջին նըշ-
մարանք կասկածանաց բաւնայ իտպառ
զկեանս . քոյ . ապատտան գնա եթէ
կամիս յարքունիսն Երուանդայ , յին
'ի տապար Տիգրանայ , և աճ 'ի թի-
կունս զամենայն զօրութիւն Հայոց .
մնա 'ի գիրգս հղօրաց , և 'ի ցուրան

միջնաբերթին ամբացիր, տակաւին մե-
ցիա : Փախիր և բռնն հան զԱմա-
նորին սեղանով, զԱնահատական զից
համբուրեն զբազին, յանտառս Արմե-
նակայ մենացիր, տակաւին հարցուք զքեզ
ի լոյս միջօրէի և սարնցուք : Բարութ
զմտաւ ածջիր՝ ընկեր, և յուշ լիցին,
զի Սրիկայք Արմաւրայ խօսեցան :

“Տարապարտ աշխատեղերուք տեւորք,
տուք զի կերից, և յայնժամ ասացից
որչափ ինչ և կամք իցեն ձեզ, այժմ
սովալլուի մեռանիմ, զի զերկու ցայգ և
մի ցերեկ անսուաղ կացի :” Հարեաւ
Սուարդ և եղ սեղան առաջի նորա,
մամալով ընդ ունչն, “հա, որպէս թէ
ոք հայել կարիցէ ի սա առանց զգու-
նաց, յանմարդկային ճիւղ ալան-
դակ : Աւք թուի երևեցան մօր սորուն
ի յղութեան, և անտի է զի ծնաւ սա
յաշխարհ՝ խարամանայ օրդեգիր : Այ
դու վնդ աստ, դիմակ ունի յերեսին,
բայց և դիմակ անբան ալանդակ իմ
չէր տեսեալ բնաւին :

Աբեղինեայ ախորժակքն առաւել
սուր էին քան զականջանին, ուստի և

այնխոյթ • զՆուարդայ աղճատանայն
նստաւ ՚ի սեղան • ուտէր և ըմպէր այն-
քան՝ մինչ կարծիս տալ բազմականին,
թէ զվեց ամսոցն թոշակ ՚ի փոք ամբա-
րել կամիցի։ Արիկայք զուարճացան, և
ուրախակից իմն լինէին միմեանց ընդ
դիւտ քաջի այսպիսւոյ։

“Յագեցայ” ասաց Աբեղէն, “խօսե-
ցարձք արդ, և ես պատրաստ եղէց ՚ի
պատասխանիս։” Նախառաջին հարկ
է մեզ պսնն փորձ փորձել ուժոյ կա-
րողութեան քոյ, զի այդ էական իմն է
արարից մերոց մրցու ճք իցես։ “Բմ-
բիչ չեմ, այլ փորձէք” ասաց Աբեղէն,
Նուարդ, ՚ի բաց առ զկարասին— “արդ
զո՞ ՚ի մէնջ կամիա,” ասեն սրիկայք։
Օ՞հ ՚ի ձէնջ, զամենեպին միահաղայն,
և զայլ ևս թիւ ձեզապիտի որենոյ,
եթէ ախորժիցիքդ, “գոռաց Աբեղէն •
ոստեաւ ՚ի տեղւոջէն, ընկէց զսուսեր իւր
զառաջեաւ, զննէր ուրոյն զզօրութիւն
ախոյենիցն կենտ ահամբ իւրով։ Արի-
կայք զծաղու հարան, իսկ Տէր Տու-
հաց քուաց սիգաբար,” արդ ՚ի փորձ,
նորդ ՚ի փորձ, “Պատասխանեաց Այ-

կուն ,” ոչ այդպէս ընկեր . նախ՝ մի մի փորձեալ և ուսցիա թէ ընդ որոց մարան-
չիս . մի ուներ զսոսա 'ի տղայս ազա-
տաց 'ի գրգասունս , կամ 'ի տիկնայս
փափկասունս ,”

Աբեղէն ժնկուտաց միայն : Այլայկուն
կատարեցաւ . ընկերք նորա ծափ ըզ-
ծափի հարկանէին , մինչ որոտաց ան-
տուտ անպարտելի Պատանին , 'ի փորձ .
աշխոյժք խաղուց յարեան յիս : Սան-
կունք անձանց զգոյշ լերուք : “Եւ ընդ
ասելն ժողովեալ 'ի բուն զոգի իւր՝
առ զայրն վեթիսարի զԱյլայկուն և ամ-
բարձեալ զգլխով տապաստ յերկիր
կործանեաց , իբր զտղայ սանդի , զՏուրք
յաջմէ տրորեաց , 'ի ձախմէ Վաղիշ
անկաւ , Ապղենակ վաղ զփորձ առեալ
քաջութեան նորա վաղեաց յարտաքս ,
իսկ Արազավան վնտթարացեալ կի-
սակենդան ապրեցաւ . իբրև զկինճ՝ նե-
տահար և շամբամուտ :

Բազում վայրկեանք անցին 'ի վերայ
Այլայկունայ և իւրոցն ամենեցուն , ծա-
փըս անհեթեթս հարկանէր արին , և
Նուարդ հիացեալ սքանչանայր , մինչև

անադան ցւրեմն յինքն եկեալ առա-
 զակապետին զօդս ճարշատեալս շիէր և
 քարքառէր այսինն ձև օրինակի : «Ար-
 դարե սալար է դա սրիկայից . Մու-
 արդ որոշեան դմա զղարդարուն 'ի սե-
 նեկաց մերոց :» «Ահ դաշնակից դիւաց
 է դա» ասաց Տուրք , և քարշեալ զար-
 մանին խախտեալ ընկէց 'ի տեղի իւր :
 Եւ այնուհետեւ երբուեցան 'ի փրկու-
 թիւն անձանց իւրեանց՝ մի ևս փորձ
 աջալիսի փարձել ընդ նա : Վիշեր
 զհասարական շատ անցեալ էր , և սրի-
 կայք որոշեցան ուրոյն 'ի սենեակս իւ-
 րեանց ննջել զքուն քաղցրութեան :

Գ Ո Ւ Խ Գ :

Դ Ա Հ Ն Ա Կ Ք Ն

Աբեղէն , թէպէտև ոչ եկաց երկայն
 յընկերութիւն սրիկայից , սակայն սի-
 րելի լեալ յաչս նոցա՝ յառակս պար-
 ծանաց հանաւ : Ամենեւեմ ակն տժ-
 էին 'ի նմանէ , և սալար սրիկայից վեր-
 տառութեամբ դրուատէին զնա : Օ ի
 ոչ միայն ուժեղ էր նա՝ այլ և հան-
 ճարեղ 'ի բանս իւր և գործս : Մուարդ

անգամ խանդաղատեցաւ 'ի վերայ նորա ,
բայց աւանդ . զի տգեղ էր :

Աւագակապետն Այլիուն , հայր
խմբի սրիկայից , էր այր վտանգաւոր . որ
զանօրէնութիւն իւր ամբարձ 'ի բարձ-
րագոյն կէտ կատարելութեան , Ահիտեղի
չունէր սիրտն , և ոչ զիւտի հնարից
պահապութիւն զլուխ նորա : Ս զինա
տրեանց և զկապուտ կողոպուտ դիակաց
սպանելոց յինքն հաւաքէր , և հա-
ւասար կիսէր ընդ իւր և ընդ իւրնա-
քանչիւր ումք 'ի գործակցացն չարաց ,
Յուցակ ոգւոցն ճեպելոց 'ի սանդարան
Մասնաց , արդէն իսկ երկարապատում
էր 'նմա' քան զարարս քաջացն առաջ-
նոց , տակայն և այնպէս , ուր նստէր զիւ-
րոց սպանութեանցն քարոզէր , բարե-
րար մոօք . զի և զայլս աշակերտել կա-
րիցէ զհետ գնալ օրինակին չարու-
թեան : Արոշ մարան հատանէր զինուց
և զարդուց նորա , ուր կուտակ կուտակ
դիզէին դաշնակք ամենազանք , պատե-
նաւոր և անպատեանք եռասայրեան և
քառասայրեանք , աստ աղեղունքն ան-
կանէին , և նետք մուխք յարիւն մահա-

բեր քարքից , աստ զարդքն էին և զը-
րահք պողովատիկ , աստ սաղաւարտք
բբոճաղարդք , ջայ լեմնափետրեանք ,
և սիրտմարգագեայք , և հանդերձքն ,
արկանելիք ազդի ազդիք , թէ առնա-
ցիք , որք սկսեալ 'ի նախամարդեան
ուրուականաց անտի՝ մինչև ցլարն Եր-
ուանդայ Սահաւակեաց Արքայի Հայոց ,
ձեացուցանէին զզգեցողս իւրեանց 'ի
դէս , 'ի խօլս , 'ի քաջս , 'ի մազդեզունս ,
և մարդիանց յամենայն աստիճանի 'ի
թաղաւորէ ցումլիկ , 'ի քրմէ ցամբա-
րիշտն կրօնատեաց , և 'ի պառաւէ ճնկե-
ցելոյ ցմանկամարդ օրիւրդ :

Յայս մարան զինուց հրաւիրեալ
զԱբեղէն յաւուրմիում , ասէ ցնա Այ-
կուն , “ Աբղէն իսկ նշմարեմ 'ի քեզ
զսրիկայն , զոր ակնունիմ տեսանել ,
Հնա արդ քեզ ժամն քրտամբք երե-
տաց ուտել զհաց և զուարճանալ՝ որ-
պէս այր , 'ի վաստակս ձեռաց քոց :
Տես աւասիկ դաշնակ մի , զոր մատնա-
չափիւք և եթ պարտիս 'ի վար արկա-
նել : Եթէ միով մատնաչափիւ 'ի խոր
հաքտոյցես , զայս ընդ կուրծ ախոյե-

նիւթ , վարձատուէն վճարեացէ՞ քեզ զմի
 կշիռ արծաթոյ , եթէ երկու՝ յաւելցէ
 քեզ տասն . եթէ երեք՝ քսան . և եթէ
 միանգամայն՝ յայնժամ դու խել դի-
 ցես համար պահանջից քոյ : Իսկ այս
 մի , շեղք իմն զայլախաղեայ , որով թէ
 ոք հարցի , անշուշտ մեռանի : Ի բանիւ
 վերին ջանն փշրել զծայրն 'ի միջն
 նորուն . յետ արեանն վիժելոյ կափեալ
 քերան վերին , և պահէ զաւանդն անա-
 րատ մինչև . Օրուանն միւսանգամ ման-
 կացի : Ան քեզ և զայս նրան պողվա-
 տի . զոգացեալ նիշ դորա 'ի ներքս փա-
 կէ յինքեան զթոյն քամեալ 'ի քարբէ ,
 որ ընդ հարուլ քոյ 'ի մարմին՝ խկոյն
 'ի բաց զեղանի , և վաղվաղակի ընդ
 երակս տարածեալ հարուածելոյն չա-
 րաչար ուռուցմամբ պարպատեցուցանէ
 զնա : Արդ զերեսին այսոքիկ գլուխ
 կարդեմ քեզ դրամոց , և ակնունիմ շա-
 հուցն և արգասեաց հուպ ընդ հուպ :

Աբեղինի 'ի ձեռս առեալ դողալով
 ասէ ,՝ եթէ դործիք գողոց այսպիսիք ,
 որպիսիք ապա և գողօնքն եղիցին :
 “Գիժ ախմախ ,” դարձոյց Այկունն

առ նա խոժոռ լինն հայեցուածով և
 զայլապիմամբ, “ դողութ խնն անճանօթ
 է մեզ, և և զինչ, ի հասարակ աւար-
 առուաց ուննա համարիցիս դու զմեզ,
 թէ ի սոսկ գոյս, ի փորակահատոն,
 ի անկտուրս, և կամ յայլ ո և իցէ ա-
 նալդ և անիրաւ պաշտօնեայս:” Պա-
 տասխանէ Աբեղէն, “ թերեւ վատ-
 թարագոյն քան զնոսա, զի անառա-
 կեալքն այնպիսի կենօք՝ շատանան լոկ
 զանիան հատանելով կամ զկարաս ծա-
 կոտելով, յորոց մին կրկին լնանի, և
 միւս՝ գիւրաւ ծեփի. բայց զոր մեքն
 յափշտակիցեմք՝ ակն է պատուական.
 զոր մարդ միանգամ և եթ ունիլ ունի.
 և զոր միանգամ բարձեալ, այլ ևս
 չմարթիմք դարձուցանել: Եւ եթէ այս-
 պէս, չիցեմք արգեօք հազարիցս հազար
 անգամ անգթագոյն քան զնոսա:”

“Յարեն երդնում Արայի որ յարեաւ
 ի մեռելոց, զի վարդապետ բարոյից
 հանգիստնայ ինզատես, քոջդ Աբե-
 դէն:” Միայն զայս լուր ինձ, ասաց
 Տէր Տաճաց, “ եթէ դիք ի դատաստան
 եկեցցեն, որպէս երբեմն լուայ՝ զի քա-

բողէր Սողոմոնէն Անայիդայ, ով
 առաւել կոր'ի գլուխ ամսթալից կորնչի,
 զոն, թէ սրիկայն մարդաստան:" Հա,
 ահա խղճիւ մտաց ոչ խօսիս Աբեղէն,
 տէր ինձ սուր, և ահա զազատս Ար-
 մաւրայ սատակեցից ՚ի թարթել ական,
 Բայց կ'ց—, նախ և յառաջ պարտ
 և արժան է սրիկային ՚ի բաց քերել
 յանձնէ զամենայն աղճատանս պառա-
 ւանց և քրմաց, որք զառաքինութեանց
 և զմարտութեանցն պապաջիցեն, Եւ ի
 զինչ առաքինութիւնքն իցեն, և զինչ
 մարտութիւնք. ոչ այլ ինչ՝ եթէ ոչ սոսկ
 սովորութիւնք, կառավարութիւնք աշ-
 խարհի, ծէս, և այլ այսպիսի հազար
 չնչին բան, զորս ուսումն և կրօն սրբա-
 զան յերկւրեցին: Եւ զոր միանգամ
 այժմ' արդոյ և պատուական գիտեցեն,
 մարթ է ՚ի վարդուի անարգ և անպիտան
 համարել, որպէս և ախորժակ խուժա-
 նին և բերմունք ժամանակին քուն տալ
 կամացին: Հառ յառաջուց օրէնք չէին
 Հայոց Ազգին սրաշտել զԱստուած իմն
 անծանօթ. զոր հինք ասէին թէ անե-
 րեոյթ էր և հզօր, որ ՚ի ջուրց հեղեղաց

փրկեաց ամշակն արարիչ զինւոյ, և
 զԱնատան հիր խեալ վերացոյց յամստ
 Խոյ արդ Արամազդ պաշտի, երեւիլն և
 հզօր: Անդէր. վասն այն զի՝ առաջինք
 այնպէս ուղիղ դատեցան, և վերջինք
 այսպէս: Արքեան աղաչեմ զ'սիղճ մտաց
 քոց յայսպիսի նախապաշարմանց. մեք
 մարդիկ եմք, որպէս նոքա և սոքա: Եւ
 այնքան բանք են մեր և հանճար, որով
 կարիցեմք օրէնս գնել անձանց մերոց.
 ընտրել ի մէջ բարւոյն և չարին, և
 վճռել իսկ եթէ որ բարին իցէ մեր՝ և
 ո՞ր չար:՝ Արքեղէն միւտանդամ ժնկըռ-
 տաց, իսկ Այկուն առաւել ևս ոգի
 առեալ շարունակեաց:՝ Ա. երևս ասի-
 ցես, ասէ. թէ արարք անվայելուչք
 իցեն մեր: Եւ ո՞ր իցէ այն, որ կոչի-
 ցի վայելչութիւն, շուք, պատիւ, կամ
 փառք. ոչ սպառքէն բառք իցեն և հնչ-
 մաւք օրոց, կամ՝ նախապաշարեալ մտաց
 ծնունդք. հարազատք: Հորց ուր և
 երթիցես, եթէ յորում արդեօք վայել-
 չութիւն կայանայցէ, աղահն պատաս-
 խանի տայ քեզ. թէ վայելչ իմն սոսկ
 հարստութիւն է. և նա որ փող անի

միայն է պատուելին :” Այնպէս ,
 ձայն արձակիցէ այր ցանկաւէր ՚ի թի-
 կանց .” վայելչութիւն և պատիւ կայա-
 նայ միայն ՚ի գեղեցկութիւն երեսաց ,
 և որ հաճոյանայ կանանց , նա է միայն
 պատուելի :” “ () խնդ աշտօն զա-
 ռանցիցեն , զոչ անդէն զօրավար , զի
 յաղթութիւն քաղաքաց , կարուստ զօ-
 րաց , կարծանուին իշխանութեանց և
 պետութեանց :” մի միայն պատիւ քա-
 ճաց :” Այր գիտուն փառս համարի ան-
 ձին զէջս դրոցն , զորս ստեղծ կամ
 ընթերցաւ : Բրուտն ՚ի թիւս դորակացն ,
 զոր շինեաց : Աին՝ յառանին արարս
 իւր , բող ՚ի համար սեղեխացն , և արքայ
 ՚ի պերճութիւն քաղաքացն , զորս նախ-
 նիք յափշտակեալ յօտարաց՝ որպէս թէ
 կտակաւ թողին իւր ՚ի ժառանգութիւն ,
 Եւ այսպէս , սիրելիք իմ , իւրաքանչիւր
 ոք ունի զիւր պատիւ , և ընդէր ոչ
 սրիկայն համարիցի զարարս իւր փառք
 ինքեան , մանաւանդ յորժամ անվրէպ
 միտցէ զղաշոյն ՚ի կուրծ առն ժրատի ,
 ճոխացուցանել միանգամ զանձն իւր և
 զժառանգս նորա :”

“Արեւօ՛ք չափ վայ է Այկաւն, սրի-
 կայից սա՛րար տեսանել զքեզ, այնինչ
 դպրոցք Հայոց մեծապէս կարօտին քո
 նման վարժապետի բարոյից” Եւ իրաւ
 այդպէս համարին դու զեա : Պմին իրի
 սնայ ես, Աբեղէն, ի Սենատոսան Աբե-
 գահանն կարդացեալ տեղի, յորում
 հայր իմ քրմապետէր ի ժամանակին :
 Եւ մայր սրտողամն առեալ առ յատու-
 ուածոց խօսէր յունկն ժողովրդեան :
 Թէպէտեւ վարժու : Տես յորոց ձուլոց
 թափեցայ ես զանդուած երկաթոյ, կամք
 էին նոցա սունել զեա կրօնիցն ալ եղբայն
 պայծառ սրաշո՛նեայ, բայց իմ զնաւ
 ածեալ դոտի, թէ յորում բնութիւն
 հակամէտ՝ անդ լաւ ևս ծառայել անկ
 էր, վասնորոյ թողի զնոսա, զհետ գնա-
 ցի հանձարոյ և իմաստութեան, առոր
 չեմ բնաւ փոշխման : Այսանզի՝ ուսուցին
 ինձ անվեհեր կալ յայնց սրտաւհան
 ցնորից, զոր միտք մօրդկան ծնան յա-
 քահանութիւն ամենայն երկրի, իմոյ
 օրինակի զհետ ընթան և տես :”

Գ Լ Ո Ւ Խ Ե :

ԱԿԱՆ ԱՐՄԱՆԻՐԱՅ , օ

Մի ասաց Սայկուն ցԱբեղէն , մի
 նորանորա յեղյեղուր ինձ ՚ի հրաշակեր-
 տիցդ , զորս քամեաց ՚ի քեզ ահաւոր-
 ութ ին կրօնի և հանճար նուիրականաց
 անտառին մեծի : Ի՛կ օն զինի , և ցուցից
 քեզ որինչ ճշմարիտ պարծանքն են
 աշխարհիս Հայոց , և մեզ զանխաւ
 ծածկարան յերեսաց խնդրակացն ար-
 քայի և յաչաց արդարութեան : Իւ-
 այսպէս՝ այն ինչ գիշեր հասարակէր և
 որեան ամենայն ՚ի քոն իւրեանց մեռ-
 րինակ խորդային՝ առեալ Սայկունայ
 զԱբեղէն , իբրև զաղօթկեար ջերմեամոդ
 յեօթնարագնեանն տարաւ հան զնա ՚ի
 տաճար Աբեղական : Իւ աներևոյթ
 ՚ի քրմացն սուրացաւ էանց ՚ի թիկունա
 աստուածոց ՚ի դռնակ ինչ երկաթի ,
 կոչեցեալ Թ աղաւորաց : Քանզի միայն
 թաղաւորք Հայոց պահէին զիականսն :
 Իբրև աղօթք և պաշտամունք այդունն
 կատարեցան , և քորմք ելին իւրաքան-
 չիւր ՚ի դործ և ՚ի ոլէտս անձանց . ասէ
 Սայկուն ցԱբեղէն աւանիկ Երուանդ

յապահովի կայ, թէ փականք դրան
այսորիկ ինքեան միայնոյ պահին, բայց
մեք արիկալք եմք. և մեզ քան թէ նմա
անկ և արժան է ել և մուտ սորուն:

Օ այս ասացեալ հան զփական յաղթ
և ձգեալ եբաց զբուն և ջահ լուցեալ
ի հրոյն՝ որ առննթեր բագնին վառէր
Արամազդայ՝ մուտ ի ներքս հարիւ-
րաւոր աստիճանօք ի խոնարհ, և եհաս
ի խորափխտ անդնդային սալայատակ
ահագին բարձրութեամբ կամարեալ
ի վերունտ համակ յորձաքար արաստոյ
վիմաց, և շեջոց անդ զջահն, Աբեղէն
առ ժամայն բուն եհար զպարանոցէ
նորա, և թնդաց, զգոյշ անձին քուժ
Այլիսն: Ոչ որպէս խորհիս, ընկեր,
ասաց ցնա Այլիսն, ես եթէ կորու-
սանել զքեզ մտաբերէի՝ տեղիք շնո
կային ինձ արտաքայ՝ այլ ածի զքեզ
այսրէն, զի ծանկցես թէ որոց գործոց
եղեն մեծամեծարարք քաջեանց աշխար-
հիս մերոյ: Արդ տեսանեն դու զես,
Ասէ ցնա Աբեղէն, տեսանեմ այն, և որ
ինչ միանգամ առարկոյք իցն որոշեմ,
Եկուքեմն յառաջ մատիցնք, զայս

ասացեալ յառաջնն նոքա մինչև հա-
 սանենն ո՞ղիղ ՚ի ներքոյ գետնն մեծի .
 և տեսանենն յոյս առատ իբրև ընդերուն
 շողացեալ զառ ՚ի վայր : Յապուշ^օկըր-
 թեալ Արեղենի , հալցանէ ցնա յնր
 աշխարհ հասաք ՚ի սանդարամետ : Յնր
 աշխարհ հասանել պարտ էր . ՚ի ներ-
 քոյ կամք Արմաւրայ յաղեղն Արամազ-
 դայ . և այդ Արասիս է՝ որ ՚ի վերուստ
 անցանէ և ցօղէ առ մեզ այսքան լու-
 սոյ ճառագայթս : Այլ զհաճոյք միթէ՞
 ականակիտ վտակին սալայեալ կամա-
 րէցի ՚ի վերուստ ականիս այսորիկ : Այլ
 ասէ Այկուն , այլ կանգնօք ՚ի վե-
 րուստ լուսոյդ անցանէ . քանզի քաջեան
 մեր առաջնէք , նոր իմն հնարիմացո-
 թեամբ տեսեալ թէ ական այսօրինակ
 յապաստանի որդւոյն յաւուր նեղու-
 թեան , կարօտէր լուսոյ՝ գնն գործեալ
 հատին յուսաքար տեուար և թափան-
 ցիկ յեկերաց ծովուն , և ընդ շեղ
 ազուցեալ աղօք թրձելովք՝ եզին
 ՚ի իրամն նորտիր , և շեղեցին գլտակն
 ՚ի վերայ . աբարին նոյնովս և յուսան-
 ցարանս ՚ի տեղիս տեղիս : Քանզի հազար

քս իրանաւ է երկայնա թիւն ականիս, և
 'ի վերայ յարմարեցին լինա ջրալիս,
 զի մի ոք գիտասցէ զխորհրդոցն զաղտ-
 նութիւն: Օ այս ասացեալ Այլկու-
 նայ առաջնորդէ Աբեղինի 'ի լուսոյ առ
 լոյս մինչև 'ի վերջաւորս ականին, և
 ընդ աստիճանս հասեալ՝ հանէ զնա 'ի
 ձորակ ինչ առ ասորութեամբ Աղատին
 մեծի: Տեսէր ասէ Այլկուն, զհրաշո
 քաշաց մերոյ առաջնոյ, հազիւ անգամ
 գիտէ և Աղենակ Աինեաց Տէր, թէ
 իցէ ինչ այսպիսի 'ի ներքոյ Արմաւի-
 րայ, և զիարդ յերեկեան տանգիքդ, որ
 զատեան արդարութեանն ամբոխեն աղ-
 աղակօք, զիտիցենն, զոր սրիկայքս զը-
 տեալ և առնեմք մեզ աստատանի ան-
 քոյթ յերեսաց ամենայն հետազօտու-
 թեանց նոցա: Արդարեւ դասապետ դի-
 ւաց ես, Այլկուն, և այս քո անդունդ
 անմատչելի յամենայն յորդոյ մարդ-
 կան՝ ասաց ցնա՝ Աբեղէն: — Հարժամ
 աշխարհ զանարեօք և զլաթարօքն վա-
 րիցի՝ զաւօքն քամահեալ, յայնժամ
 և դէք 'ի քաջեան համարիլ սրա-
 տին: արի:

Գ Լ Ո Ւ Խ Զ :

ԱՌԱՅՅՈՒԹՅՈՒՆ

Կարծէր ոք թէ Աբեղէն այսպիսի
 բարեհոգի վարժապետի դուով աշա-
 կերտ, իսկ և իսկ ձեռն ՚ի դործ արկա-
 նէր փորձել զգործիս մահուն, բայց է՛
 զի դիպացն ձախողակութեամբ, և է՛
 զի ներքին կամակարութեամբ, անդործ
 ընկեցիկ եթող զնոսա յանկեան ուրեք,
 Քանզի եկ օտարական դուով ոչ զխէր
 մահաւին զանց և զդարձ քաղաքին,
 զկրկնաց պողոտայիցն, և զանխուլ խոր-
 շունս անկեանց, Վազի և դեռ այնքան
 չէր ծանօթ արանց այնոցիկ՝ որոց պի-
 տանացու իմն թուէր արուեստ արին-
 հեղութեան ՚ի տարապարտուց, Վա-
 տարկութիւն և ծուլութիւն օտարոտիք
 իմն էին հանապազօրդեան կենաց, տագ-
 նապէր տաքակուսէր պապակեալ ՚ի դործ,
 այլ որպէս թէ դատաստարտեալ ՚ի դից
 անտի պլերդութեամբ անցուցանէր զօրն
 բովանդակ, Հաճէր տխրութեամբ ընդ
 փողոցս Արմաւրայ, և թուէր զամենայն
 քայլափախ իւր՝ հեծութեամբ սրտի,
 Հաճախէր ՚ի մեհեանս դիցն, ՚ի հրապա-

բակս, և յնաւակառիս տօնից. այլ
ուրեք երբէք ոչ գտանէր զանդորբու-
թիւն խլճի մտացն իւրոց:

Յաւուր միում ե եալ յայգետա-
նեայս քաղաքին սուղաւ ի խորհուրդս
իւր, և անադանեցաւ անդր մինչև ցե-
րեկոյ: Ղարծ արարեալ դէպ ի դա-
լարիս գետափանցն Երասխայ՝ նստաւ
ի վերայ սիզց. և պշուցեալ հայէր ի ծը-
փանս գետոյն՝ որ հեղիկ ծածանէ ին ի լոյս
անաղօտ լուսնին. "Ա՛հ ուշ ուշ.՝" ասէ
ինքն ցինքն. "հանց այսպիսի էր, յո-
րում կնքեցն զառաջն համբոյր իմ՝ ի
չրթունս: Օ արինկան և ընկալայ ի նմա-
նէ զապահոյթ ին սիրոյն. ո՞վ զմտաւ
ածէր յայնժամ. թէ արդ զրկեալ յի-
մաց իրաւանց, և մենացեալ եկեալ յաշ-
խարհ անճանօթ, գրեւոյ էի ի շարս
օրիկայից: Բայց արդ նոյն եմ ես, և
եթէ մարացիկն լեալ էի՝ տասն անգամ
բարեգոյն ևս էր: Ո՛ւր է արդ երազն,
հայր. որով երբեմն երազէիր.՝" որդեակ
իմ, բարձրացուցիչ փառաց Տուհաց
գաւառի. զիմորդ ջեւոյր արիւնն ընդ
կրակս իմ, զինչ ոչ զմտաւ ածէի

յայնժամ, զինչ էր՝ զոր հէն զգայի, Իսկ արդ հայր իմ մեռաւ. և սրբի նորա՝ Սրկկայ Աբմաւրայ, Փախեւորւք փառացի երազք աւուրց առաջնայ, սրոց ասկ յիշատակութիւն անգամ՝ յաիշտակէն զմիտս իմ։" Եւ ետաւ, բարձրացոյց զաջ իւր յերկինս, և ձախովն հարեալ զճակատն՝ հառաչեաց այսպէս.

“Սարգասարան ոք, զերի մոլեաց և վեհերոտաց, և դաշնակից աւազակաց է արդ Տէր Տուհաց, վաշ վաշ, վայ է ինձ, սակայն և յայս վիճակ թշուառութեան դատարարեալ կամ։" Օ այս ատացեալ յանկարծ ոտեաւ ՚ի տեղւոջէն, լուռ և եթ արձանացաւ եկաց ընդ հարուստ ժամս, աչք նորա կայծակուն հրոյ փայլտտակեցին ՚ի բաց, գոյն երասացն շրջեցաւ, հեկեկմանք տեղի ետուն, և շնչէր ազատաբար, Այն, երկինք, այն, մեծ որդւն զՏէր Տուհաց այլ ևս չէ մարթ ինձ յուսալ թէ իցեմ. բայց մեծ իբրեւ զՍրկկայ Աբմաւրայ դու ինձ՝ ով արդեւուցու, Հողիքդ ՚ի յոյս անմատոյց, ազազակեաց բարձրաձայն, և ծունր իջեալ ՚ի դեպին

ամբարձ զձեռն իւր դէպ յերկինս՝ որ-
պէս թէ զահաւորագոյն ինչ ուխտել
հանդերձեալ :” Եւ հոգի հօր խնայ,
հոգիդ Օ արինկայ, անարժան ոք ոչ
եղէց ձեզ, եթէ ներկցեն երկինք ձեզ
շուրջ թափառիլ զինն աներևոյթ յի-
մոց աչաց՝ լուարճւք ինձ, լուարճւք,
զի սրիկայ որպէս և եմ, տակաւին ոչ
անարգեմ զտոհմ և ճնունդ իմ, և ոչ
խի բնաւ ՚ի դերև հանեմ զայն յոյս
անուշակ՝ որով ապահովեալ և փոխե-
ցայք յաշխարհ ողւոյն երանելեաց : Ոչ
ոչ բնաւ երբէք, անշուշտ որպէս և կեն-
դանիս եմ, անձամբ զանձն վարձեցից
ի չար յայս մշակութիւն կամ պարտա-
ւորեցից զապագայս ազգաց պատուել
զայն անուն, զոր գործք իմ մեծացու-
ցանկցեն ինձ :” Յայնժամ գլուխ խո-
նարհեցոյց մինչ ՚ի դետին, արտասուք
գետօրէն զեղանէին յաչաց նորա, խոր-
հուրդք անհնարինք պաշարեցին զնո-
վաւ, թուէր ՚ի ցնդեալ խերապատակին
կուտել՝ զոր ինչ միանգամ մեծամեծք
էին և զարհուրելիք, մինչև այլ ևս
ժամ էանց ՚ի վերայ, և նա յարեաւ

ի մոխրոց ածել զանգոյն ի գոյութիւն
ճշմարտութեան :

“()ն անդր . եթէ դաշնակից եղէց ,
ասէ . ընդ հնգեցուն թշուառականաց
ընդդէմ մարդկային բնութեան : ՍԻՆՅՆ
զաշխարհ դողացուցից . և նախ քան
զօրն ութներրորդ կախեցից զչարագործն
զկայտէ : Օ՛ւրմաւիր ոչ ևս արարից
այնուհետեւ այր աւազակաց : ՍԻ , և մի
միայն բնակեցի ի նմա . և այն մի
տանոր ածիցէ և զմորուօք Երուսաղայ
անդամ . դէտ կացեալ ի վերայ ամենայն
արդարութեանց և մոլութեանց . և ըստ
իրաւանց իւրոց սրակեցէ և սրտոժեցէ
զամենեւեան : Չե անցեալ ութնօրէից
մաքրեցի երկիր յանպիտանեաց ազգի
մարդկան , և յայնժամ ես կացից աստ
մի միայն : Թող յայնժամ ամենայն
ոխակալք և վրիժառուք Հայոց , որք
վարձէին զնոսա՝ առիս յողոք եկեա-
ցեն . յայնժամ յանուանէ և յականէ
գիտացից զայր սպանող , և զազատն անա-
ռակ . և քարոզեցից մի միայն Աբեղէն
Աբեղէն , լուր Արմաւիր և դողա :

Շուայտեալ ի խորհրդոց , որպէս

ի գինւոյ . Վաղեաց ի գեան կոյս , և վար-
ձեալ անդ զլաստ մի լուղաց ի տուն
Վարդայ . ուր գտեալ զամենեսին
յանկողինս իւրեանց՝ մեկուսացաւ և
ինքն ննջել զքուն անվրդով :

Գ Լ Ո Ւ Խ Է :

Հ Ա Յ Կ Ա Ն Դ Ո Ւ Խ Տ ,

Ի վաղիւ անդր յարուցեալ Այ-
կունայ ասէ ցԱբեղէն , “ տես ընկեր .
այսօր հասանի քեզ ահա զառաջին ըզ-
փորձ տալ քոյոյ պաշտաման , ” “ Այ-
սօր , և յորոյ վերայ , ” պատասխանեաց
Աբեղէն , “ Նշմարտեաւ ասել ի վերայ
կնոջ ուրուք . թէպէտ և զժուարին իմն
իցէ փորձն նորակերթ համբալի ու-
րուք , բայց անձամբ եկից ընդ քեզ ,
տեսանել թէ ճշմարիտ քաջութեամբ
հանդիսանաս ի նմին , ” ԲՆ հնչեաց
ընդ ունչն Աբեղէն . և չափեաց զաւա-
զակապեաց իւր յոտից ցգլուխ խեթիւ
միակ ականն իւրոյ :

“ Այսօր զչորսորդ ժամու զհետ եկես-
ջեր իմ ի Պարտէզ Բլրայն , որ անկանի
ի հարաւոյ Արմաւրայ , Այլ ծաղտե-

ցուք գլխովին . խմանա զուր ասեմն :
 'Ի սրարտիզի անդ կան բաղանիքն Ար-
 քունեաց , ուր յետ լուանարոյ Հայ-
 կանգիտոյ սովորաբար շրջի միայնակ
 ՚ի թաւուտս խնձորենեաց և ծիրանեաց .
 անդր փութասջիր . հասկանա ինձ ՚ի
 հարկէ : " " Բնկերել անձամբ խոստա-
 նաս : " " Այն , " ասաց Այկուն . զի
 ականատես եղէց քաջի կատարման փոր-
 ձոյն . և միշտ այսպէս աշակերտեմ ես
 զիմ համբականի : " Այլ քանի մառ-
 նաչափս դաշնակին ՚ի խոր անդր հարս-
 տիցեմ : " " Յմեղեին ՚ի խոր—խնդրին
 կեանք նորա , և վարձքն են իշխանա-
 կանք . Հայկանդուխտ ՚ի դժոխս և մեք
 նովին ճոխք : "

Իբրև կարգեցան կազմեցան հանդեր-
 ձանք չուոյն՝ ելին Այկուն և Արե-
 դէն , և զուղ հատեալ ընդ հարաւ հա-
 սին ՚ի Պարտէզ Բլրոյն , որ յաւուր
 յայնմիկի լցեալ էր բազմութեամբ
 մարդկան : Աստ որեար աւագանւոյն յա-
 խուռն ընթանայր դէպ ՚ի սրահ արքու-
 նեաց , անդ զօրացն վաշտական զուգ-
 ազունդ հորդան տուեալ ՚ի զարդ և

Դի զրահա յապշուի կրթէր զողիս հայեց-
 կաց : աստի երամակ հարկեոյ հայու-
 հեաց . և անտի կուսանքն աչադեղ զրա-
 լէին զողջիւր ինքեանց զամենայն հովա-
 նիս սաղարթախիտ սօսենեաց , և զթա-
 ւուտս մայրեաց : Ասկ խուժան ժողո-
 վրդեանն անթիւ՝ յամենայն ուրեք :
 Աբեղէն Դի խուռն եմուտ խիզախելով ,
 զի քաջարուեստ կեղծամ՝ նորա ծած-
 կէր զժանտուլթիւն գիմակին : Անթա-
 նայր ձկանալով ծիսի տարադոյ յօ-
 դացաւոտ ծերունայ , յեցեալ Դի ցուպ
 հաստաբուն : Օտրանի տառոտակնորա ,
 և բեհեղեայ արկանելին ասղէնկար
 կիտուածադործ և վառվառուն՝ շահե-
 ցան նմա զհաճոյս բազմաց : Այլ « ք
 խիթայր զնմանէ . ուստի և հասարակօ-
 րէն բանք Դի մէջ առնուին զքաղց-
 րութենէ օդոց , զառւտրոց քաղաքին ,
 զտէրութենէ աշխարհին , և զգիտառ-
 րութենէ թշնամեացն : Սարաց ասեմ և
 Յունաց : Արոց Դի պատասխանիս ամենե-
 ին ճարպիկ և հանճարեղ հանգիսա-
 նայր ծերունին ծպտեալ : Սովին միջո-
 ցօք փոյթ հարկեցաւ խմանալ թէ Հայ-

կանդուխտ 'ի պարտիզին լեազ իցէ, թէ
 յոր տարազ զգեցեալ, և թէ յոր
 թաւուտ կամ սարիինայ հանգուցա-
 նիցէ զարևն երեսաց իւրաց: Իբրև լա-
 ւագոյնս տեղեկացաւ, անդր գէմ եղեալ
 չոքաւ: և Սայկուն ընդ կրունկն եր-
 թայր նմա: Ի ուս 'ի մենաւոր թաւս
 նշենեաց նստէր շայկանդուխտ՝ զեղե-
 ցիկն յօրիորդաց շայոց աշխարհի:
 Շուղ 'ի թաւն մատեաւ կոյս՝ ծերունին
 ծախեալ, զողորջէր մինչ անցանէր
 և հատկեալ մարմն քէր, որպէս թէ
 'ի խօթոյն նուաղելով և ասէր, “Աւաղ,
 Աւաղ, զի չեք որ խնամ տանիցի զինէն
 զծնկեալ և ծերացեալ ծերունայ:”
 Շայկանդուխտ որքան բարձր էր ծնն-
 դեամբ՝ այնքան և քաղցր բնութեամբ,
 փութացաւ յօգնութիւն վշտացելոյն:
 “Սենչ պատահեցաւ քեզ հայրիկ,
 ատայց ցնա, մեղրածորան բարբառով, և
 բարերար փութով իւրով: Աբեղէն նը-
 շանացին եցոյց նմա զթաւուտն ծիրա-
 նեաց, և անդր Շայկանդուխտ առաջ-
 նորդեալ զնա՝ բազմեցոյց 'ի վերայ իւր-
 ձոյ խոտոյ:” Ա.ի.ք վարձատուր լիցին

քեզ՝ Տիկին, ասաց ցածութեամբ,
և ամբարձեալ զաչս իւր սյնինչ հայ-
եցունածոյ հաղորդէր կուսին, տեսանէ
զնա շիկնեալ յերանկ վարդինի։

Ուռ կայր դժխոյն Հայաստա-
նեայց առաջի սրիկային ծաղտեցելոյ, և
դողայր փութոյ եռանդեամբ ընդ խո-
թութիւն կեղծաւորեալ ծերունւոյն։
Ո՛վ յայտնութեան փութոյն, որ զգե-
ղեցիկն առաւել ևս զեղերեսէ գթու-
թեամբ։ Օ իրան ուղղորդ խոնարհե-
ցոյց, որպէս նոճի դալար մղեալ ՚ի հող-
մոցն ողորմութեան յայրն վարձեալ
՚ի մահ իւր։ Եւ հարցանէր քաղցրու-
թեամբ “արդ լաւագոյն եցես հայր։”
“Մեծուհիդ Հայաստանի միշտ քաղցր,
այո՛, այո՛, լաւագոյն։” ասաց ծերն
ծնկոտեալ. “դո՛ւ, դո՛ւ իցես արդեօք
Քաջին արանց քոյր։”

“Ե՛րոյն, հայր։” ասաց կոյսն միա-
միտ, և Երեղէն երկրորդեաց։ “Վրժ-
խոյ, ունիմ ինչ ասել ցքեզ. — անձին
զգոյշ կոյց, մի եռար, մի եռո՛ւր. զի
զոր եսն ասացից զկարեւորագունից կենաց
քոց, ունի զտեղի, և պահանջէ զամե-

նայն խոհականութիւն քո և հանձար :”
**Տէ՛ր Աստուած եթէ կայցեն մարդիկ
այնքան անազորոյն և մարդասանձ :—**
“Վժխոյ կեանք քոյ ՚ի վտանգի կայ :”
Հայկանդուխտ յետս չոքաւ զահի հա-
րեալ , և զոյն երեսաց նորա ՚ի դալուկն
փոխեցաւ : “Ամիցիս տեսանել զհետա-
մուտ արեան քո— . մի՛ երկնչիւր . ոչ
մեռանիս : Եւ եթէ յարգես զկեանս քոյ՝
լուռ լնի :” Հայկանդուխտ ոչ գիտէր
զինչ առնիցէ , հայեցուածք ծերոյն զար-
հուրեցուցանէին զնա , **“Ա՛խ երկնչիւր**
Վժխոյ , մի՛ երկնչիւր , մինչ չեթողեալ
զայս թաւուտ՝ տեսցես զսրիկայն դի տա-
պաստ ընդ ոտիւք քովք :” Օայս ասաց ,
և ահա այրն՝ որ փոքու իմն յառաջ
խօսիլ անգամ՝ թալկանայր , յարեաւ
հսկայ վիթխարի . թօթափեաց զծերու-
թիւն և մանկացաւ առուգութեամբ :

“Վսէ՛ր դից , ՚իսէ՛ր դից , թոյլ տաւր
ինձ ,” ազաղակեաց Հայկանդուխտ՝ ՚ի
փախուստն աճապարեալ : **“Վժխոյ մի՛**
երկնչիւր պաշտապան քո եմ՛ես :” ասաց
Աբեղէն , և առեալ զսրինդն սուլեաց
կարն զիլ և սուր : Եւ ահա թաղու-

ցեալն ՚ի թագաւոց եւ Սայկուն , որում
ընդ յառաջ գնացեալ քայլս երկս կամ
չորս միեաց զդաշնակն ցմեղեխն ՚ի կուրծ
անդր՝ և սատակեաց զնա :

Հայկանդուխտ ՚ի տեսլենէն զահի
հարեալ և ուշաթափ անկանի , հուպ
մատչի Աբեղէն և ասէ , “ Աբեղ ազառ
է արդ Հայկանդուխտ . զի դի տապաստ
անկանի՝ որ խնդրէր զկեանս քո : Յնչ
դարձ , զնա առ եղբայր քո առ Արքայ
և ասացես թէ Աբեղէն փրկեաց զիս : ”

Օ այս ասացեալ եւ անտի և թիգաճեմ
արմիացաւ դէպ ՚ի տուն :

Գ Լ Ո Ւ Խ Ը :

Ս Ի Ր Կ Ը Յ Ի Ս Ի Ր Ո Ւ Հ Ի :

Այնինչ դեռ նոր լքանէր զթաւուտն
Աբեղէն՝ գրոհ ինչ ուսագանւոյ գիպ-
ուածով եկեալ անդր զահի հարան
տեսանելով զդին Սայկունայ տապաստ
եղեալ ՚ի տեղւոջն , և զՀայկանդուխտ
դալկահար դողութեամբ ստկալ : Պնա-
լով զնայր և առաւելոյր խուժան ան-
բոխին և ստիպէր բազում անդամ զ() ըն-

որդն Հայոց Սեփաց կրկնեց՝ և վերա-
կրկնել զելս արկածոյն :

'Ի խուժանին զտանելով ոմանց 'ի
սենեկապահացն Երուանդայ արքայի
Հայոց աճապարեն և կոչեն 'ի տեղին
զոմանս 'ի նաժշտաց դժխոյին և եղեալ
զնա յանդրուարն արքունական՝ ածեն
յապարանսն Արմաւրայ : 'Ի նանիր աշ-
խատեցան որք միանգամ աշխատեցան
ունիլ զանցս փողոցաց և զցռուկս նա-
ւակացն կամ լաստից 'ի խնդիր Աբեղենի :
Համբաւ, այսր ամենայնի տարածեցաւ
բերանոց 'ի բերանս ամենայն մարդկան :
Աբեղէն, զոր դժուարաւ մոռանայր դժ-
խոյն՝ առարկայ առ հասարակ զարմանաց
և հետազննութեանց լինէր : Ամենեքին
ողորմէին Հայկանդխտոյ՝ վասն արկա-
ծին յանկարծակի պատահելոյ, անի-
ծանէին զոխակալն, որ վարձեալ էր
զՎայկուն 'ի կորուստ նորա : Եւ ջա-
նային գլուխ գլխոյ շարակարգել նորա-
նոր ընդագրութեամբ իւրեանց :

Ար միանգամ լուաւ, քսան անգամ
պատմեաց այլոց զպատահարն, և որ
միանգամ պատմէր, յաւելոյր մի երկու

բան 'ի վերջոյ , մինչև 'ի վերջոյ աճեցեալ վկային՝ եղև Առեղծ Սիրահարի : Ասոն զի Ազատութեաւ աշխարհին և Ազատութեաւ բան ստեղծին 'ի բաւականութիւնս իւրեանց , թէ Աբեղինի անվրէպ սպանեալ էր զդժխոյն , եթէ չտարփանայր զեղոյ երեսաց նորա՝ “Եւ թէպէտ Աբեղինի փրկեալ իցէ զկեանս օրիորդին Հայոց Սեծաց , սակայն արի տեսցուք հասկանայցէ՞ միթէ նա . զի Տայոց Տէրքը և Տուհաց տիրապետեաց , բոլորովն հզօր է Ասենակ . որ արդէն իսկ խօսեցեալ է ընդ նմա , ասեն . և ո՞ր գիտէ թէ և զածածդ ապրիցի 'ի ձեռաց նորա :”

Իրուանդ արքայ հրաման եհան ունիլ զամենայն այր կասկածելի . սահք զիշերոյն պատկեցան , լրաեսք սողացան յամենայն ուրեք , և սահք 'ի սահանոցաց համարեցին զերթեկս . այլ Աբեղէն ո՛չ գտաւ :

Գ Լ Ո Ւ Խ Թ :

Դ Ա Ի :

() Եւ ողջոյն անցանէր 'ի վերայ մահուանն : Այլուհայ և զիշեր , մինչ Ատ-

բակ սպարապետ զօրաց արքայի, որ կա-
 շառս 'ի Աւաքսայ ընկալեալ յԱրքա-
 յէ Սարաց, 'ի ձեռն Սիսանայ գետալանի
 նորա, և շարժէր զերևելի երևելի աւա-
 դանին 'ի դու ընդդէմ Երուանդայ,
 Պաւստիան առնոյր զարկածոյն, և մենա-
 ցեալ առանձնացեալ 'ի սրահին, աղա-
 զակէր, “աղմո՛ւկ, աղմո՛ւկ. անիծեալ
 բրտութիւն սրիկային, — Բայց զար-
 մանք են ինձ. թէ զխնոր պսամենայն
 հնարք և սրողայթք 'ի դերև ելանիցեն,
 Ընթերցա՛ւ ոք 'ի դէմնորա զխորհուրդ
 մտաց իմ ոց, — Գիտե՛մ, գիտե՛մ, զի
 Գորիս սիրէ զՀայկանդուխտ, մի թէ՛
 նա իցէ. որ զԱբեղէն զննեաց զժանա՛
 ընդդէմ Վայկունայ, յաղարտ հանել
 զիմ հնարս, Ինձ կամք էին մահուամբ
 Հայկանդխտոյ խղել զկապ սիրոյ ընդ
 Ասենկանն և Երուանդայ, Գիցո՛ւք թէ,
 Բայց արդ եթէ խնդրիցէ Աբբայ տե-
 սանել թէ ո՞վ վառեաց զՎաչկուն ընդ-
 դէմ Բեռն, յո՞վ յաւէտ ելանիցէ 'ի
 կարճիս՝ քան առիս ինքն, Բարէ՛ եթէ
 զհոսն առնուցու. թէ գամաղխո եղէ
 Սարաց արքայի, յայնժամ կորեանց

մինչև ի սպառ .”

Ստանեն առ նա Գորիս Կաղմեայ ,
 Շաւենակ Լճնեաց Բդեշխ , Լսիդ իշ-
 խան Հրէից . և Սիսան դեսպան Սա-
 րաց . “ Օ խնորհ սյա , Լտրակ , զխնորհ
 այս , առաց Գորիս Կաղմեայ , զարմանք
 յիրաւի , արդանք իցէ զոր ասեն թէ դու
 վարձեալ իցես զՍայկուն ի կորուստ
 քեռ արքայի .” “ Ես . զինչ է ընդ իս և
 ընդ նա , եթէ այր իցես .” պապաղեաց
 Լտրակ , և դեղնեցաւ ի քրքում . “ Եւ-
 րեսջիր ինձ Օ օրավար , զոր ինչ ըզ-
 քէն լուայ ասել խուժանին , զայն մի-
 այն ասացի քեզ , հարց Շաւենակայ
 եթէ սուտ ինչ ասիցեմ .” “ Ստոյգ .
 այդպէս խօսի Խուժանն .” առաց Շա-
 ւենակ . և առաւել ևս՝ զի Տէր Սիւ-
 նեաց խօսեցաւ ասեն սու արքայ , և
 զքեզ կացոյց դաւիչ կենաց Հայկան-
 դիստոյ ազատ յամենայն երկրայու-
 թեանց . “ Եւ ես ասեմ ձեզ , սուտ է
 Տէր Սիւնեաց .” դարձոյց Լտրակ զայ-
 րազին դիմօք .

Շաւենակ . Օ խնորհ և իցէ զգոյշ լեր ան-
 ձին քում . զի ահաւոր և խիստ է Եւր-

ուանդ : Գրէ . Ահաւոր և խիտ . ընդ
հակառակն կնատ է նա և անպիտան .
զի սիրտ ունի , և ոչ գլուխ : Հ-- .
“Բայց ես ասեմ” քեզ՝ քաջ է Երուանդ
քան զառիւծ , և խորամանկ քան զա-
ղուէս :” Գրէ . “Հա . ահա աշխարհս
քանդէր , եթէ չունէր գլուխ այդպիսի .
բարձ ՚ի նմանէ զՍ աղենակ Տէր Սիւ-
նեաց և զԽորէն Խորխոռունեաց , և
եղիցի քեզ Երուանդ իբրև զողայ մոնթ
Քրմի , որ ՚ի քնին մատուցեալ մուպ-
նայցէ զիւր համար :”

Արեւ : Ի՛րան որ այդպէս :

Գրէ . Ի՛սկ և իսկ :

Հ-- : Բայց և այնպէս , տակաւին
Երուանդ է նա . ամպարտաւան քան
զաղքատ հարստացեալ , և սէգ քան լղ-
մուրացիկն ՚ի ծիրանիս իշխանական ,
Անտանեիք ամենեցուն : Չտեսանիցէք
ընդէր . թէ զիսրոյ օր ըստ օրէ սաստ-
կացուցանէ նա զթիւ իւրոց անճնադա-
հաց : Գրէ . Ոչ . այլ անտարակոյս հա-
ւատամ , զի— :

Հ-- . Ոչ տեսանես ցո՛ր սահման տա-
րածութեան ձգեաց զգաւազանն իշխա-

նութեան և ամենայն նախարարք Հայոց
մեծաց նոխա կամօք ընթանան, և ար-
քայն իսկ Սարաց՝ զանգիտելով յերե-
սաց նորա, փոխան երես առ երես պա-
տերազմի՝ թաքուն ՚ի դաւ մտանէ նմա :

Ա. Բն և զխուժան տաքոխին չա-
սիցես. որ ընդ Արւոյն Արամազդայ կից
պաշտէ զԵրուանդ : Հ. “Եւ այդ իսկ
է չարագոյն :” Գ. Ե. Ս իւսանգամ մի
հաւատար ինձ. եթէ Երուանդ զընդ-
դէմն չխորհիցի :” Հ. Վարելի է, եթէ
քաջեան ունիք էաք. բայց արդ՝ զինչ
ինչ իցեն արարք մեր, եթէ ոչ դա-
տարկութեամբ անցուցանել զկեանս մեր
ի դաւիթս մեհենից, ՚ի զքօտանս հրա-
պարակաց, ՚ի վայելչութիւնս պարտի-
զաց, ՚ի գիներբուս, և յանառակուիս
որոց ոչ դոն թիւ : Իսկ արդ միաբան
ի փորձ անդր խիզախեսցո՞ւք, զզօրն
ի մեր կողմն յանկուսցո՞ւք, յանդիման
ճակատեսցո՞ւք. եթէ յաղթիցուք՝ այն
պարծանք են և փառք մեր. իսկ եթէ ոչ
այս աշխարհ չիցէ՝ աշխարհ վասն մեր :

Գ. Ե. “Տիտւր իմն ճշմարտութիւն.
պարտապանք կրնկահան առնեն օրրատ

օրէ զդրունս տաճարի իմոյ, ամբոխեն
զքուն քաղցրութիւն իմոյ, ընդ առաւօտս
յառնեմ աղաղակաւ, և ընդ երեկոյս
հանգչիմ աղաղակաւ. չիք հանգիստ :

Ա. Բայն եթէ զիմ կացութիւն հաս-
կանայցես՝ արեան արտասուս քամիս :

Ե. “Եթէ փոքր ՚ի շատէ ճշդեալ
էաք ՚ի շուայլութեան, այժմ՝ խաղաղ և
անվրդով հանգչէաք իւրաքանչիւր ոք
ի գահու մերում, իսկ արդ —”

Ա. Ինչ. յորպիսի վիճակի և իցեմք.
բայց արդ թուի թէ Շաւենակ քարոզ
բարոյից կարգայցէ առ մեզ :

Գ. Ե. Եթ իսկ է սովորութիւն հին-
աւուրց մեղաւորաց, որոց իբրև պակա-
սիցին զօրութիւնք ՚ի գործել զմեղս,
սկսանին լալ և ողբալ զնոսա. և քա-
րոզ ապաշխարութեան կարգալ ՚ի լսե-
լիս մերձաւորաց իւրեանց : Ես յինէն
կողմանէ գոհեմ իրաւի. զի զհասարակաց
պողոտայն ոչ ընթացայ՝ զբանկից և բա-
րոյից : Օ ի այդոքիկ յատուկ ստորո-
գութիւնք են հանապազուրդ կենաց
մարդկան, անարեաց և վատարեանց. որ
շուրջ զակթով բազմեալ, կամ զթոնրիւ

զոտա կախեալ՝ զզոզանի հարկանին ,
 յորժամ լսիցեն զիմն նորանոր և հրա-
 շակ : Բնութիւն ազատ արար զիս .
 և ես գիտաւորեալս պատուել զիմն ճա-
 կատագիր՝ ազատօրէն առնելով : Քան
 զի եթէ այսպիսի աշխոյժ անձինք ժա-
 մանակ առ ժամանակ չերևէին յազ-
 գի մարդկան՝ գրեալ թէ խորհայր աշ-
 խարհ մեռօրինակ թմրութեամբ . բայց
 մեք զարթուցանեմք զիս , զհնովքն քա-
 մահելով երազունս առնեմք զմարդիկ
 դէպ ի կատարած իւրեանց : Առեղծա-
 նելիս ստեղծեմք դատարկանձանց և
 պորտաբուծից , զի յուզեսցին միտք նու-
 ցա և մաքրեսցին խելապատակք . թէ-
 պէտեւ լուծանելոյն անբաւականք և ճշ-
 մարտութեան իմաստիցն անհասունք :
 Նորանոր զաղափարս հնարեմք և սրի-
 ռեմք հասարակաց , և միանգամայն ա-
 սել . պիտոյանամք հայրենեաց՝ որպէս
 փոթորիկքն օդոց , վանելով և վտա-
 րելով զայնպիսի արտաշնչութիւնս , որ
 թունաւորեալ զաշխարհ՝ խօթացուցա-
 նէ զնոյն ինքն բնութիւն :

Եւ . Բնաբանութիւն իրաւ , եթէ

Արհմեի կալեալ էր զքեզ ՚ի վրաստաբան
 իւր, զՈրմիզդ ՚ի սանդարամետս կապե-
 լով՝ Աստուած բարւոյ հանդիսանայր :
 Այլ աւանդ, զի ՚ի մէջ այդքան ճոռով
 և գեղեցիկ բառից քոց՝ կղէզ մի խե-
 լաց չկայ : Գու աստ դադարի ճարտա-
 տանես, այնինչ Սիսան դեսպան (Մա-
 րաց զգործ պիտանի կատարէ իմաստու-
 թեամբ : Արշէր քրմապետ Ումիդական
 Սեհենից դժկամակ տէրութեանն Եր-
 ուանդայ՝ ՚ի մեր կողմն շահեցաւ :

Ա. Մուկիս . Սիսան : Օ, քրմապետն
 Արշէր : Ա. Ե. Ե. “Այո, հոգւով և մար-
 մով : Այլառ Աւաքսայ և ադահու-
 թիւն Արշերայ փոյթ զանպէցան ընդ
 միմեանս . այլ այրն կեղծաւոր ոք է,
 ուստի և մեզ վիզն յարմար և զօրաւոր :

Ա. Ուրեմն առաջին նպատակ մեր
 այս լիցի, որոնեւ և գտանեւ զընկերս
 առաջակապետին Այկունայ . յորոց
 ՚ի ձեռն միշտ առնելով զամենայն—չգի-
 տեմ յիրաւի թէ ուր բնակիցին մնա-
 ցարդք նորուն :

Գ. Ե. Ե. Եւ երբ գտանիցին նոքա՝ պար-
 տին նախ և յառաջ բառնալ յաշխար-

հէ աստի, ԿԱ՛յաղենակ Սիւնեաց Տէր, և
զԽորէն Բարխոռունի, յորոց մին՝ հո-
գի է՝ Երուանդայ, և միւս՝ մարմին:

Սե. Գեղեցիկ մտածութիւն, եթէ
որպէս և ասիցին՝ դիւրաւ կատարեսցի:

Ա. Անխափան, Նպատակ զործոյն
հասկացաք թէ զինչ. ուստի մնայ մեզ
կամ՝ թաղել զպարտս մեր ընդ փլուվ-
աւերածոյ իշխանութեան Երուանդայ՝
և թագաւորելոյ Սարաց ծագէ ՚ի ծագ
տիեզերաց. և կամ՝ ընծայ մասուցա-
նել նմա զգլուխս մեր ՚ի նիւթ հզօր
ամբարտակին շինութեան: Յերկաքան-
չիւր դէպս իսկ՝ առաջիկայ մեզ խա-
ղաղութիւն անձկացեալ: Անութիւն
հարկին օձապատոյտ խարաղանաւն՝ վա-
րեաց եհան զմեզ ՚ի բարձրագոյն կատար
կարեաց. կամ՝ այն է գուն զործեսցուք
ազատիլ նորասքանչ արիութեամբ,
և կամ՝ զահավիժեալ սահիցնուք յան-
դունդս խայտառակութեան՝ անյիշատակ
ի մարդկանէ: Երկրորդ մտածութիւն
մեր լիցի, տեսանել թէ ուստի կարող
լցեմք ՚ի ձեռս բերել զվճար ծախուց. և
յորդորել զմարդիկ ՚ի մասնակցութիւն

խորհրդոց մերոց : Աստուծոյ , ջա-
նասցուք նախ զանառակագոյնս ի բնակ-
չաց քաղաքին , և զապարտանագոյնս
գլոհել ի թիկունս մեր : Օ ի զոր մի-
անգամ անկարանայցեմք առնել մեք
զօրութեամբ դաշանց , Սրիկայք՝ դաշ-
նակօք իւրեանց , և իշխանք դանձուք .
նոքին անաշխատ զգործն կատարել
կարեն միայն հայեցիւք իւրեանց : Աւ-
րանօր երկիւղ պատժի պատուհասին
է լոկ անուն , և քրմաց քարոզութիւն
միայն զրոյց նախապաշար . անդանօր
միակ համբոյր պակշտօին և միակ խոս-
տումն տարփածուին՝ հրաշս առնեն :
Անքուն հաւատարմութիւն Երեւակին
թմրի ի քուն մեռօրինակ , ի ծոց վարդա-
նի այսպիսի վհկաց : Եւանդն համ-
բուրից նոցա մերկացուցանէ զնոյն ինքն
զխորհրդապահութիւն . բայց եթէ չիշ-
խիցէք զմիտս կանանւոյն հաճել , կամ
երկնչիցիք թէ մի գուցէ ի գաւթն զոր
այլոց պեղէք անձամբ անձին գլորի-
ջիք . յայնժամ ապաստան լերուք ի քա-
հանայս : Շողոքորթեցէք զամպարտա-
ւանութիւնս նոցա , խոստացարձւք կա-

շառա, որինչ չափ և կամեցին և յաջո-
ղեսցին ձեզ: Օ ի նաքա իշխեն և ի վե-
րայ, խղճի մտաց, յստրուկս ունին
զմարդիկ, զկանայս, զազատանի և զաղ-
քատ, զարքայ և զմուրացիկն կալեալ
կաշկանդեալ ի շղթայս տւելորդապաշ-
տութեանց և սնոտեաց միանգամայն:
Շահեցարուք զգոսա, որոց օրհնութիւն
և անէծք անցանեն ձեռաց ի ձեռս ժո-
ղովորոց իբրև դրամք արքունականք:
և փրկեցէք զանձինս ձեր ի հոգոց և
ի տառապանաց, այլ ի գործ, անգր—

Գ Լ Ո Ւ Խ Ժ.

Տ Ո Ւ Ն Ն Ո Ւ Ա Ր Դ Ա Յ.

Աբեղինի զմահ Այկունայ գոր-
ծեալ, և զամենայն լեզու յԱրմաւիր ի
զրոյց շարժեալ, իսկ և իսկ մերկանայ
յանձնէ զծալիտ կասկածանաց, և յայն
տարազակերպարանաց և զգետուց մը-
տանէ, մինչ պատրել զաչս ամենայն
հայեցողաց, Թ ողու զպարտէզ բլրոյն, և
լռելեայն երթայ մտանէ ի տուն Նու-
արդայ, "Աւր իցեն միւսանին, " հար-

ցանէ ց' Մուարդ, հեղիկ իմն պատաճե-
լով : Աբեղէն ընկողմանեցաւ յանկողնի
ուրեք, և թուէր սուղանիլ ՚ի խորս ինչ
մտածութեան : Իսկ Մուարդայ հուպ
մատչելով առ սոսկալին ասէ, “ եւ ընդ
էր այդքան կնճռեալ են երեսք քոյ,
Աբեղէն, այդոքիկ են ախտք, որ այսքան
տղեղացուցանեն զքեզ, բնորձ աղաչեմ
զդոսա, որք առաւել ժանտացուցանեն
զդէմն քոյ՝ քան զոր արար բնութիւն :
Աբեղէն պատասխանի անգամ ոչ ետ,
իսկ Մուարդ ՚ի քծնել ապաւինեալ
երկրորդէ առնա, ” Ա՛ դու բազմաց
ահարկութիւն, եկ արդ Աբեղէն, զի
սակաւ առ սակաւ սկսանիմ չգարչիլ
՚ի քէն : ” Վնան, զարթն առիս զքնար-
բուն, ” թնդաց Սրիկայն, “ Ս՛ի դու-
ցէ երկնչիս միայն կալ ընդիս, ճն
եթէ զարհուրողին իմն երեւցեմ քեզ
որպէս դուդ ես ինձ, այո՛, Չէ՞ : Եկս
ուրեմն Աբեղէն, յիս : ” “ Վնան դու,
վնան, զարթն առիս վնոսա, հնրանդ, ”
ասաց սոսկալին, “ զի ինդիր կարե որա-
զոյն է իմ ընդ նոսա : ” Մուարդ սպոյծ
յերթալն կեղծաւորէր, մինչ որոտաց

Սրիկայն «Քեզ ասեմ աղջիկ, գնա»
 Չոքաւ Նուարդ մատամբացի սպառ-
 նալով :

Իսկ Աբեղինեայ միայն մնացեալ
 առարկէ առինքն օրինակ զայս : «Եւ
 այսպէս առաջին հատուած դաշին կա-
 տարեցաւ, և մի ի մարդասիրանձ ճիւղաղաց
 պահասեցաւ յերեսաց երկրի : Ապա-
 նութեամբ նորա ես ոչ մեղայ : այլ
 յաւէտ արդարացայ զառաքինութեան
 դործելով զգործ : ()գնեալ ինձ Բարձ-
 րացեալ Բարի : զի դեռ գործ գծուար
 ինձ առաջիկայ : Երանի թէ յաջողէր
 ինձ յամբողջ հանել զայն, և զՀայկան-
 դուխտ վարձ վաստակոյ ընդունիլ :
 Հայկանդուխտ, — տացէ միթէ քոյր
 Երուանդայ զաջ հաւանութեան Աբե-
 ղինեայ անարգի : Քաւ լիցի : Ա՛վ քանի
 յիմարութիւն, զի այսքան պինդ կա-
 պեցայ ի սէրն առաջին տեսլեամբ :
 բայց Հայկանդուխտ միտն այսպէս
 հմայել գիտէ : Հայկանդուխտ և () ա-
 րինիկ, տեսէք դիք, ճրպիսի հրաշակերտ
 արարածք սիրել սիրեցին զայսպիսի
 անարգ թափառական : զորս թէպէտե

անհնարին իմն թուխցի ՚ի ձէռս բերել ,
 սակայն և լոկ ջանք ՚ի ձեռս բերելոյն
 փառացիք ինչ են : Իբրանդք հաճոյա-
 կանք . բայց ես և երազոցն կարօտիմ
 վայրկենական ուրախութեան : Ո՛վ եթէ
 աշխարհ ճանաչէր թէ զինչ ինչ ուրա-
 խութեամբ կատարէի . և ողորմէր ինձ :

Յարուցեալ կէս քուն կէս արթուն
 ժողովեցան Սրիկայք . իսկ Աբեղէն
 “ թօթափեցէք , ասէ , մանկունք զթմրու-
 թիւն մտաց ձերոց , Սայկուն սպանաւ : ”
 “ Ինչ . սպանաւ . գոռացին ամենեքեան
 միասին զահիհարեալք և սասանեալք
 յանձինս իւրեանց , Սուարդ ճչաց և
 անկաւ . լուրթիւն ահեղ տարածեցաւ
 անդանօր . մինչ և հուսկ ուրեմն յուշ
 եկեալ Տորքայ՝ և եհարց . “ սպանաւ
 Սայկուն . և յուսմէ : ” Գառիւ . Ո՛ւր ,
 վաշէն . Ի՞րբ . այսօր ընդ երեկս : Ահեւ .
 ‘ Ի պարտիզի բլրոյն . ուրանօր դտաւ
 արիւնաթաթաւ անկեալ յոյսս Հայ-
 կանդխտոյ քեռն Իբուանդայ , կենա-
 խուզ եղեալ կամ ՚ի նորուն ձեռանէ ,
 և կամ միում ՚ի սիրահարաց նորա :
 ‘ Երբեք (Լաւաշ) Իսեղճ սիրելի Սայկուն :

ԱՔԵՂ. 'Ի՞նչադ յայս նիշ ժամու կա-
խեսցի մարմինն նորա զիայտէ : ԱՊՐԷՂ.
Օ ինչ միթէ՞ ծանուցեալ իցեն զնա :
ԱՔԵՂ. Այո՛, այո՛, դորձք առն յայտ
առնեն զնա : ՏՐԷ. Օ փայտէ՛, առաջ
Սպիտակ : ԳՊԵՂ. Ի՛նչ բան իրաւի :
ԱՊՐԷՂ. Իսկովեսցի անձն այն, որ զայս-
պիսի ինչ խորհեցաւ երբէք : ԱՔԵՂ.
Սասն ճյր, Արիք. այս օրինակ զար-
հուրեցայք : ՏՐԷ. Իս՛կ ես չեմ, տազ-
նայք և, ահափետք տարան զիս : ԱՔԵՂ.
Իսկա՛ւ. կենդանի եմ ես, զի յորժամ
դառաջինն լուայ ես զծաղու հարայ :
ԳՊԵՂ. Օ ինչ :—ՏՐԷ. Օ փառքեցոր
ասես :—ՍճԷՂ կըցէ զիս, թէ ծաղը իցէ
յիրիւք այդմիկ :

ԱՔԵՂ. Ապաքէն երկն իցեք ընդունիլ
զոր ինչ այոց բաշխիցէք այդպիսի ա-
ռատութեամբ : Օ ինչ իցեն վարձք
անօրէն վատտակոց՝ եթէ ոչ տանջանք :
Օ ինչ այլ մեծ յիշատակս պարծանաց
թողոցուք զինի ձեր, եթէ ոչ զզիս ի
կախաղանի, և զանուանա՛ ի նզովս : Այո՛,
որ կամի կեանս վարել զՍիկարեան, մի
երկիցէ ի մահուանէ. եթէ ի ձեռաց

բժշկաց իցէ, և թէ ՚ի ձեռաց, դահճաց :
 “Պօլսիսն է ասել զայդ այլ առնելն
 ահաւոր” ասաց Սարազամլանն յաղ-
 թանդամ : Իսկ Սաղենակ դարձուցեալ
 զդէմ բանից առ Աբեղէն, “Թող, ասէ,
 այժմ զկատակդ, քստմենիք իմն են ինձ
 զբօսանքն ՚ի հեծութեան :” Նահապետ . “Այ
 է ինձ իմ խեղճ տղանս՝ Սայկուն :

Աբեղ . Ա, զինչ այսօրիկ ամենայն .
 Նուարդիկ . կեանք իմ, չամաչիս այս-
 օրինակ տղայանալ աստանօր : (Ան-
 արի նորոգեսցուք վերստին զսէր, զոր
 ընդհատի առաքելով զքեզ ՚ի զարթու-
 ցանել զսոսա : Նկատ հուպ առիս տար-
 փածու իմ, և—Նահապետ . Արիւր Հրէշ,—
 “Քնդէր սիրելիդ իմ, գեղեցիկդ իմ,
 նազանիդ, փոխեցեր զմիտս քո, պատաս-
 խանեաց Աբեղէն, “չոտ բարի, յորժամ
 միւտանդամ յօժարիցիս քծնել զինն,
 յայնժամ ցուցից զիմ ճաշակ :”

Տէր . Պսեք և դժոխք քեզ, Աբեղէն,
 միս է քո պահ աղճատելոյ : Աղաչեմ
 պահեսն զվրնջալդ այլում պահու, և
 խորհնոց թէ զինչ զարդիս արժան իցէ
 մեզ առնել : Աբեղէն : Արամ ոչ ինչ ամե-

նե ին՝ կամ միծամեծս և ահագինս, ընտ-
րեցէք զմի յերկուց աստի. կամ մնալ
ուր կամք, և որպէս և կամք, հեղուլ զա-
րիւն արդար ՚ի հաճութիւն անզգամաց,
որք սոկուլք իւրեանց և շողոքորթ՝ բա-
նիւք յօժարեցուցանեն զանձինս մեր ՚ի
խեղդ, ՚ի հեղձ, ՚ի կախաղան, յոլորս ան-
ուց, ՚ի մամուլ, և ՚ի խաչ միանգամայն.
և կամ — ՏՐԻ. Իւ կամ զե՛նչ —

ԱԲԵՂ. Իւ կամ բաժանել զկապուտն
՚ի միջի մերում, որ արպէն իսկ բաւա-
կան է զամենեսին ճոխացուցանել զմեզ.
սկսանիլ զնոր ընթացս ՚ի բարին. զգիտ ընդ
մեզ հաշտ առնել. զհետ գնալ գործոց բա-
րեաց, ամուսնանալ, որդեակս ծնանել ՚ի
պաշտօն դից և հայրենեաց, և ջանալ բա-
րեօքն յաղթել չարին. և զկեղտ անուռն
լուանալ ՚ի մէնջ. ՏՐԻ. Ս՜ՆՉ Վ՜ՆՉ:

ԱԲԵՂ. Ինձ չիք փոյթ, արարէք զոր
ինչ. կամիքդ, տակաւին ընկեր եմ ես.
կամ անառակեալ ընդ ձեզ կախեցայց
ընդ ձեզ, կամ եղէց այր բարի և մեծ. որ-
պէս և հաճոյ թուիցի ձեզ. — զե՛նչ վճիռ:

ՏՐԻ. Ս՜ՆԵՄ կալ ուր և եմք, շարու-
նակել զընթացս մեր ըստ առաջին օրի-

նակին . որով զանձեալ ոսկի՝ բազում ,
 ուրախ կեցցուք և երջանից : Գառիշ .
 Աղիղ է Տորք . դիք թէ յիմաց մտաց
 խօսեցաւ : Տառ . Թէպէտեւ սիկարեանք
 իցեմք . զինչ միտս . տակաւին մարդիկ
 եմք արժանահաւատք և համեստաբա-
 րոյք , և զև՝ տանի զնոսա՝ որք ստիցեն
 թէ ոչ : Օ՛ խարդ և իցէ , զաւուրս ինչ
 զանխուլ կացցուք ՚ի տան . զի մի կաս-
 կած չար զմէնջ կրեսցեն մարդիկ , մինչև
 տաղտկացին դէտք և լրտեսք Խրուան-
 դայ : Եւ յորժամ ելանիցեմք աստի՝
 առաջին գործ այն լիցի մեր , զի գացուք
 զմահապարտ Սայկունայ . յահ և ՚ի
 խրատ ամենայն մարդկան : Աճեմեմն .
 Քաջ . Քաջ : Գառ . Եւ ես մճում . զի
 Տորք կայցէ ՚ի սալար սրիկայից փոխա-
 նակ նորա : Աճեմեմն . Կացցէ : ԱԲէշ :
 Եւ ես ասեմ . եղիցի :

ԳՒՐԳ ԵՐԿՐՈՐԴ ՎԱՐԴԳԻՍԻ

Գ Լ Ո Ւ Խ • Ա •

Օ Ր Տ Ա Ր Ե Կ Ա Ն Ի :

ՅԱՌԱՆՁՆՈՒԹԵԱՆ և ՚ի տաղնապ
տարակուսի անցուցանէին սիկարեանք
զաւուրս իւրեանց՝ յետ մահուանն Սոյ-
կունայ , կափուցեալ պատուհանօք և
փակեալ դրօք : Ամենայն սօսաւիւն
տերևոց ՚ի փողոցին՝ թուէր նոցա գոչիւն
առիւծոյ ՚ի վերայ յարուցելոյ : Ահ և
դողումն է թռչակ մեղաց :

Իսկ ընդ հակառակն Արքունիքն
Երուանդայ ջահաւորեալ պայծառա-
նայր , և ձայն ծափի և ցնծութեան
զլսելիս խտտդէր : Արքայ աօն տարեկանի
կատարէր զքեռն , և զոհս դիցն մատու-
ցանէր գոհութեամբ : Տանուտեարք ազ-
գաց , և պետութիւնք առհասարակ խրմ-
բեալք էին անդանօր հանդերձ երևելեօք
երևելեօքն դաշնաւորօք : Չէր անդ ծա-

խուց ճշդութիւն , և ոչ ուժախալեացն
ինչ զանցառութիւն : Անդ քերթողք
Հայոց ելեւիս առնէին զմիմեամբք յօրհ-
նութիւնս Ղ.ից վերնոց , և ՚ի գովեստ
գեղունեաց Հայոց : Այլ որոց առարկայ
տողիցն տայր Հայկանդուխտ՝ վսեմք
էին և պանծալիք : Կարճ ասել , և ոչ
երբէք Արամազդ արար խնջոյ այսպիսի
դիցն երկնայնոց :

Երուանդ , որ դուն ուրեք երբէք
երևէր յայսպիսի խրախճանութիւնս . և
եթէ երևէր իսկ՝ զակնածութիւն զամե-
նեցուն պահանջէր , փոխեալ զոգջիր ՚ի
նոր իմն բնութիւն՝ վարդ մանուշակ
ծաղու ցօղէր յերեսաց իւրոց : Հեզ և
համբոյր առ ամենեսին ցուցանէր զինքն ,
Իսկ Ս. զլենակ Տէր Սիւնեաց , Խորէն
Խորխոռունի , և Շիկան հայր իշխան
մարդպետ , խորհրդականք և հանապա-
ղորդեան բարձակիցք թագաւորին , հի-
ճուկս առեալ զձիւնափայլ գիսակօքն՝
խոնեալք ՚ի խուան զուարթահասակ պա-
տանեաց և աչագեղ օրիորդաց , խլիրան
ի սա արկանէին և խոտեղն ՚ի նա . և
փոփոխ բարոյութեամբ ընդունէին և

տային փճնջ մանիշակ խալուց և կատակաց զուարճալեաց :

Ա՛տանէ՛ ի դահլիճ՝ անդր վարդերեսն
 Վաղենակ Սիւնեաց , յորժամ Ա՛րքայ
 բազմեալ ընդ քեռ իւրում ունկն՝ ինէր
 նուագաց , և երկրպագանէ : Ա՛ռ որ քաղ-
 ցըր ահամբ հայեցեալ Ա՛րքայի՛ ասէ .
 Ողջ եր քաջդ Վաղենակ . զարդիս ա-
 ռաւել զուարթամիտ տեսանեմ՝ զքեզ
 աստ , քան ի կրճին Սորճէից , ուստի
 ընդ կրուկն վանեցաք զարքայն Սա-
 րայ՝ զԱւաքս :

“Ա՛ի լինիցի ինձ մոռանալ Տէր Ա՛ր-
 քայ , զգիշերն խաւարային . յորում ընդ
 Հոեվանդ անցեալ՝ հալածական տա-
 րաք զԱրեաց տէրն յամուրս յերանց
 յեղացւոց . և գերի վարեցաք յԱրմա-
 ւիր զԱստուածս երկրին : Ո՛հ կորինք
 առիւծուց Հայք , որպէս քաջաքաջ
 մարտեան :” երգէ . | Եւ զբաժակ քոյ՝
 իմ հինգուորց զօրական , որ քաջու-
 թեամբ շահեցար քեզ զայս հանդիստ ,
 վա՛ր . Ա՛յո՛ Տէր Ա՛րքայ , կարի քաղ-
 ցըր է ինձ հանդիսոն պսակեալ սաղար-
 թօք սարդի . բայց իրաւամբ քեզ պար-

տիմ ես զսոսա : Ղառ էիր թոր անմահ
 զիս արարեր՝ զիցն վերնոց բարձակից :
 Ապա թէ ոչ ո՞ր արդեօք էր՝ որ ճաննչէր
 զՎաղենակ : Եթէ ընդ դրօշակաւ Եր-
 ուանդայ չէի մըցեալ ՚ի ճակատս թշնա-
 մեաց : Եւ անցեալ ընդ Սապանն Սովկա-
 սու : Եւ . Տէր Սիւնեաց . ունի զքեզ
 զինի Ղողթանն : Վառ , Բաջ զխտեմ
 Արքայ . թէ չէր պարտ գովել զքեզ
 ընդ երեսս . բայց ներեա՛ , զի շողոքոր-
 թելոյ , զաւուրբք անցեալ եմ աւասիկ :
 Օայդ փաղաքուշ սրտանեաց թողուլ
 պարտ էր՝ որք ոչ մարտեան ընդ Եր-
 ուանդայ՝ վասն Հայոց աշխարհիս : Եւ .
 Օերունիդ զուարթամիտ , թուի՛ քեզ ,
 թէ և Աաքս զայդ խորհուրդ խորհիցի
 զինէն : Վառ , Եթէ յիւրոց շողոքորթաց
 չխաբիցի , այո՛ : Եւ . Բայց ինձ այն-
 պէս թուի , թէ կարի խոր խոցոտիցի ,
 յորժամ զիւրոյ հրովարտակին զպանա-
 խանի ընկալցի յինէն : Աստէ Սխան
 Ղեսպան նորա : Վառ . Խոցիցի , որչափ
 ՚ի խոր և կամք իցեն . մեզ զի՛ փոյթ ,
 քորչափ Երուանդ շնչիցէ : Եւ . Եւ յետ
 այնորիկ իսկ . Տէր Սիւնեաց , Տուն

Հայոց՝ աշխարհ քաջաց է : Վ. Խ. Երա-
նի թէ՛ Տէր Աբբայ , բայց աւանդ . զինչ
պատմանիքս իցեն՝ որք շուրջ զմեօք , քաջք
միայն յԱստղեանն ասպարիզի , քաջք
ի նուագս արբեցութեան , կայտառք
կնացեալք , թոյլք մտօք և մարմնովք
միանգամայն : Բայց տես Տէր՝ մոռացայ
այլ միղադիր ոչ լինիմ , զի որ ծերանայ
և ընդ Քաջին արանց Երուանդայ խօ-
սակից լինի , հազիւ յիշէ զանձն իւր :
Տէր . Քեզ խնդրէի մատուցանել զիմ
աղերս և — : Եւ Պարգուես , զիմ նա-
րութիւն , Սիւնեաց Տէր : Վ. Խ. Սկի
աւուրբք յառաջ եհաս այսր ազատ
ոմն յԱզուանից . Օ ուրան անուռ , պա-
տանի գեղեցիկ տեսլեամբ և նշանօք մեծ :
Երանդ . Լ աւ : Վ. Խ. Սրպէս զաւառաւ ,
նոյնպէս և մտօք մերձաւոր իմ էր հայր
նորա՝ և բարեկամ իսկ . այժմ մեռեալ
է՛ նոյրա , ափսոս մարդ : ' Ի մանուկ տիտց
անտի ի , միասին կրթեցաք յամենայն
զինուորութիւնս աշխարհի Հայոց , և
բազումք ի Բաւրդարաց անկան սրով
սիրալոյն : Բաբէ . զօրավար քաջ էր
սքանչելին : Եւ . ' Ի պատմել քում զա-

բարս հօր՝ մուստաբ զորդին՝ Սիւնիդ ,
 Վ.Ն. Եկեալ նորա Սլւմաւիր ցան-
 կայ մտանել ՚ի սրաշտօն արքունի ,
 աղաչեմ բարձ և պատիւ տալ նմա .
 պարծանք Սլւմաւրայ եղիցի . կենօք
 չափ՝ յերաշխի կամ՝ Երանտ . Ունի
 հանձար և խմատութիւն , Վ.Ն. Սյո .
 և սիրտ հօրանման . եթէ հաճոյ թուիցի
 Սլւմաւրի մտցէ պատանին և խօսիցի ,
 Սյոժմ ՚ի մէջ դիմակաւորացն պարէ
 ՚ի դահլճին , բայց նախքան զգալուստ
 նորա՝ օրինակ իմն տաց քաջի խորհրդոց
 նորա . Սուեալ թէ սրիկայք խռովիցեն
 զՍլւմաւիր , խոստանայ ունել զնոսա և
 մատնել ատենի արդարութեան՝ իբրև
 զերեխայրիս իւրոց վատտակոց , Երանտ ,
 Իրան . բայց թուի թէ ծանր իցէ այս
 վասն նորա . կոչեալ զնա այսր , Վ.Ն. Սի-
 ման Պիք , Հահեցայ զկէս խնոց խնդ-
 րանոց . և որպէս թուի զբոլորն ևս ,
 Օ ի տեսանել զՕ ուրան , և ոչ սիրել
 զնա , է բաց զդրախտն տեսանել՝ և ոչ
 մտանել ՚ի նա , Տեսանել զՕ ուրան
 և ատել զնա , է կուրին յանկարծ ունիլ
 զզօրութիւն տեսանելոյ՝ և խլել ընկե-

նուլ ՚ի բայն Երուսնէ . (Երեմիայի) Յօրէ
 յորմէ ծախեալ զքեզ Տէր Սիւնեաց ,
 ոչ երբէք տեսի զքեզ այսքան զուարթ ,
 որպէս այժմ . գնա կոչեալ գնա այսր ,
 վառ . Գնամ կոչել գնա , բայց քեզ
 ատեմ Գժխոյ Հայոց , չիցէ թէ , —
 Հաշմնէ . Ոչ այդպէս շոյա . Սիւնեաց
 Տէր , ան այսրէն զսկայն , զորմէ նորա-
 նորա խօսեցար : Այնինչ գեռ նոր ըս-
 կըսանէր Արքայ խօսիլ ընդ քեռ իւ-
 բուն , ահա եմուտ Սաղենակ առաջնոր-
 գելով անդր Օուրանայ . որ էր սրա-
 տանի երկայնահասակ , թիկնաւէտ , և
 քաջալանջ . զգեցեալ տարազ Գեկացի
 պերճ ՚ի զարդ և ՚ի զարմանալ վառ . Տէր ,
 առաջեալ մատուցանեմ քոյ զիշխան
 Աղուանից Օուրան , որ խոնարհ երկր-
 պագութեամբ մնայ պաշտպանութեան
 քում : Յայնժամ Օուրան յերկիր
 խոնարհեցաւ առաջի Արքայի , զերծ
 զգիմակն յերեսաց , և երկիր եպագ նմա
 շնորհաշուք ակնածու թեամբ : Երուսնէ .
 Լսեմ , զի ցանկաս մտանել ՚ի ծառա-
 յութիւն Արքունեաց Հայոց , Զար ,
 "Այդ իսկ են փառք իմ . եթէ շնորհա

կալայց առաջի Արքայի՝ Տեմուրն խնամ,
 Երանտ, Այաղենակ ջատագով է քոյ,
 և եթէ ճշմարիտ իցէ՝ զոր ինչ նայն
 ասէ, ընդէր տպա զաշխարհ հայրենեաց
 զսկեցեր ՚ի քէն, Զար, Ասան զի անդ
 չեք Երուանդ ՚ի թագաւոր, Երանտ,
 Որպէս թուի, խոստանաս ունիլ զԱի-
 կարեանս Արմաւրայ, և մատնել Ատե-
 նի արդարութեան, Զար, Եթէ հաճոյ
 թուիցի յաչս արքայի շնորհել ինձ
 զնոսա՝ կենօք չափ խոստանամ, և զայն
 փութանակի կատարեցից, Երանտ, Թէ-
 պէտ և ծանր իցէ եկին ծառայութիւնդ
 այդ, տակայն ՚ի փորձ քաջութեան քոյ
 շնորհեմ քեզ զայն, խոստումնց վերայ
 հաստատ կ'աց, Զար, Եւ այդչափ ինչ
 շատ է ինձ, ՚ի վաղիւ անդր, — Օ այս
 ասացեալ մեկնեցան ՚ի սեղան անդր, և
 իբրեւ զուարթացան ՚ի գինի Վողթանն և
 Աարբայ՝ որոշեցան զոյգ զոյգ որոշ որոշ
 յիւրաքանչիւր ՚ի խօսս իւր և ՚ի զրոյց,
 Վէպ պատեհ գտանէ Օ ուրան զՀայ-
 կանդուխտ յառանձնութեան գտանել և
 ասել. “Օրինորդ Հայոց Սեծաց, կայցէ
 ուրեք թշուառութիւն չարաչար”

Հայկանք: “Թշուառութիւն, Իշխան, և ուրիշ թշուառն՝ զորմէ բանք են քո: Զոր, Վա՛ որ դատապարտեալ իցէ տեսանել զվայելչութիւն դրախտին՝ և ի վայելիցն անմասն մնասցէ: Վա՛ որ զաղբիւր ջրոյ կենդանւոյ հուպ տեսեալ և պապակեալ մեռանիցի ի ծարաւոյ. նա՛ որ զօշարակն լնուցու, և յումպ սյլում՝ ընծայիցէ:”

Հայկանք Եւ դու իցես Իշխան, հալածեալքն ի դրախտէն, և կամ՝ ծարաւին բաժակին լցելոյ սյլում: Այսպէ՛ս, կամիս ինձ հասկանալ բանիցդ. ասաց Հայուհին Զոր. Հասկացանք, այն. բայց ասն եթէ թշուառ չիցեմ՝ արդարեւ: Հայկանք. Եւ ո՞ւր արդեօք դրախտն իցէ: Զոր, Ուր Հայկանդուխտ արիիանայ: Աստանօր շիկնեցաւ Պ.Ժիտյն և զգլխին խոնարհեցուցեալ ակնկոր հայէր. յորժամ՝ Օւրան ի ծունր էջ առաջի, և պաղատեաց զթողութիւն նորա՝ ասելով, “խռովեցանք Պ.Ժիտյ, մի գուցէ՛ բացութիւն վարուց իմաց անհաճոյ իմն թուեցաւ քեզ: Պատասխանեաց Հայկանդուխտ՝ ծանր և լուրջ յարե

դանօք . որչափ ինչ մօրթ էր քաջի
 ծննդեան իւրում .“ Բնիկ Աղուանից
 երկրին ես՝ իշխան , յԱրմաւրի այդպիսի
 ձեք յայգորանաց անձանօթք են , և
 ինձ ինքեան անհաճոյք :” Զուր . Որ-
 ակէս կենդանի է անձն ծառայի քում ,
 դժխոյ . ես զայն խօսեցայ , զոր և խոր-
 հեցայ . բանք իմ զշողոքորթ ոչ ծած-
 կեն : Հայկա՛ւ . Տես տես մտանէ Արքայ
 ընդ Աղենեկան և Շեկանայ հօր իշխա-
 նի , ելցո՛ւք , ելցո՛ւք ընդ յառաջ , ա-
 սաց Պժխոյն և էանց . և Օուրան
 զհետ չոքաւ լուռթեամբ :

Գ Լ Ո Ւ Խ . Բ .

Զ Ո Ւ Ր Ա Ն Ե Ղ Ո Ւ Ա Ն

Աւուրք երեք անցին ՚ի վերայ խը-
 րախձանութեան Արքայի , մինչ Շա-
 ւենակ Բդեաշխ Աղձնեաց բազմէր ՚ի տա-
 ճար իւրում ընդ Սիսանայ դեսպանի Մա-
 րտի , և ընդ այլոց վերնամարտիցն , ՚ի
 ներքուստ ճրագունք ընդ աղօտ տային
 զկայծ , և յարտաքուստ , ոլորտ ամպուտ
 և միգապատ՝ խաւարաւ պարապատէր
 զաշխարհ բովանդակ : Տարտամ և տա-

րակոյս յամենուստ ունէր զսիրտս դա-
 ւադրաց Գայն ինչ յետ ընդ երկար լը-
 ռութեան խօսէր Աղձնին, “ Իստուեա-
 ցին անօրէնք, Արեւի Ա՞լ սիկարեանք,
 Գրեի, Արոց և հետք ոչ երևին : — Տա-
 րակոյս հեղձուցանէ զիս : Սէ՞ռն . Եւ
 ժամանակն իսկ անցանէ, խորհուրդք
 ի դերև ելանեն, և տակաւին անգործ
 կացցուք մեք աստ հիանալ ընդ արարս
 Երուանդայ և խաբել զարքայն Սա-
 ւաց : Ա՞լ մերձ է ինձ ի ցատմանէս ւն-
 ձամբ զանձն զիշատել : Արեւի, Օ ու-
 րան . Օ ուրան : Գրեի, Յետ տակաւ
 ինչ միջոցի երթալոց եմ առ քրմապետն
 Արշէր, և զինչ լուր զերացն տաց
 նմա : Եւ . Արոց, կաց . Ասիդ ոչ կա-
 րէր յամել այսչափ առանց պատճա-
 ռի . ամէն ասեմ, զի դարձցի նա այս-
 րէն լիութեամբ լրոց : Գրեի, ‘ Ի բնոց
 տաճր . կենդանի եմ ես, զի Հրէայն հայ-
 ացեալ զարդիս զստիւք բծնի Երանկան,
 մուացեալ զմեզ, զտէրութիւն, զսրի-
 կայս, և զանձն իւր գլխովին : Արեւի,
 Եւ այսպէս, ոչ ոք ի ձէնջ զխտի-
 ցէ ինչ զ . Օ ուրանայ Աղուանից : Եւ .

Աչ ինչ առաւել կամ պակաս քան զոր
 յարքունիան տեսաք : Գրէի , **Ե**ս զմի
 ինչ աւելի գիտեմ զնմանէ , և այն ին-
 քըն է՝ զի զօրավար **Հայոց Սեծաց** քի-
 նայ ընդ նմա : Արեւի , **Ե**ս , ծաղրալի ի-
 րաւ : **Եթէ** **Հայկանդուխտ** կամիցի ըզ-
 ձեռն հաւանութեան տալ **Փարաւանին**
Եգիպտոսի , կամ մուրացկին **Արմաւ-**
րոյ , ինձ ինչ : Գրէի , “ **Հ**ա , քեզ ինչ :
Շա , **Օ**այս միայն խոստովանել ար-
 ժան է , թէ **Օ** ուրանայ պէս՝ մարդ
 գեղեցիկ չեք **յԱրմաւիր** , և տարակոյս
 իրաւի՝ եթէ գոցի աստանօր կին այն-
 քան պարկեշտ՝ որ ժուժայցէ գեղոյ նո-
 րա : Արեւի . **Ե**ւ տարակոյս իրաւի , եթէ
 կանանց այնքան իցեն խելք , որքան
 դուդ ունիա , և հայեցին ի կճեպն ա-
 ռանց փորձելոյ զմիջուկ ընդզոյն : **Շ**ա .
Հա , և տարաբազաապէս կանայք միշտ
 զզոյն որոնեն , Գրէի , **Բ**այց տես զ**Սե-**
րունին Սիւնեաց , որքան սերտ մտեր-
 մացաւ ընդ **Օ** ուրանայ , ասի՝ նաւ
 թէ վաղածանօթ իսկ լեալ իցէ **Հ**օր
 նորա : Ար . **Յ**աւ , և ահա բաղխիւն
 դրանն : Գրէի , **Ս**վ իցէ նա , եթէ ոչ

Ասիդ . Եկե՛ք լուսիցուք նորս ՚ի սը-
 րիկայից անտի : — Ստանէ Ասիդ ա-
 րիւնսթաթաւ . հարցանեն ցնա բազմա-
 կանին միահաղոյն , և նա զայս իմն ձե
 օրինակի պատմել սկսանի : Պիշեր նոր
 սկսանէր ասէ , մինչ ես ելի ՚ի չու . ե-
 թէ հնար ինչ՝ գտանել զամանայ ՚ի սի-
 կարեանց անտի : Անձամբ ոչ ճանաչէի
 զնոսա , և ոչ նոքա զիս : Բայց ՚ի վե-
 րայ այսր ամենայնի՝ ասեմ , թէ զոր ինչ
 խորհիցի մարդ առնել՝ կարող է : Փոքր
 ՚ի շատէ՝ զհոտ առեալ զանգզամացն ,
 յառաջ գնացի . և գիպաւ իմն գայ-
 թակղեալ զճանապարհայն՝ անկայ ՚ի վե-
 րայ լաստաւարի ուրուք , որ յարոյց
 զզարմանս իմ : Իջօսեցայ ընդ նմա՝ և
 տեղեկացայ , զի չէր տգէտ այրին աւա-
 զակաց , ուստի ոսկւով և մեծամեծ խոտո-
 մամբք խմով , որոց մեծ մասն սուտ էր՝
 ասեցեցի զնա առաջնորդել զիս գէպ ՚ի
 առն անդր : — Ա երջապէս հասի , և
 իբրեւ բացաւ ինձ երկաթի հաստակա-
 ռոյց փեղկ դարբասին՝ մտի ՚ի ներքս ,
 և գտի անդ արեւ չորս այլանդակս և
 ճիւղաբարոյս : Հանի իսկոյն զքսակ իմ

և արկի զառաջեալ նոցա, խոստացայ
 լերինս ոսկւոյ և արծաթոյ և ականց
 պատուականաց: **Օ**՛ր հատի, պահ ճշ-
 մանեցի: և նշանս հաստատեցի աւուրց
 ապաւնեաց: Իսկ վասն արդենիս ստի-
 պեցի, զի միայն զ**Ա**րդենակ **Ա**լանեաց
Տէր, զ**Խորէն** **Խորխուռունի**, և զ**Շի-**
 հան մարդպետան մարդպետ՝ բարձցեն ՚ի
 կենաց՝ **Ա**րքմի, **Ա**ւրտան քեզ **Ա**սիւ-
 քանք ես՝ քանք: **Ա**հա՛. **Յայս** վայր ամե-
 նայն ինչ ՚ի լաւ անդր ընթանայր, և
 իբրեւ մի ՚ի նոցանէ ելանէր առաջնոր-
 դել ինձ ՚ի դարձ, յեղակարծ յորոգայթ
 ըմբռնեցաք: **Գ**աւիշ: **Յինչ**: — **Ա**րքմի:
Ասան ինչ, ասան ինչ: — **Ա**հա՛, **Պ**առն
 բաղխեցաւ, և աղջիկն, որ ել բանալ՝
 վերադարձաւ ահահար և դալկացեալ,
 և ճչաց՝ փախերո՛ւք, փախերո՛ւք: **Ա**րքմի,
Ասան: **Ա**հա՛, **Ա**սա բովանդակ գունդն
 ոստան, և պաշտօնեայք ատենին ՚ի շեք-
 քըս զեղան, առաջնորդ **զ**. **Օ** ուրան **Ա**դ-
 ուան ունեւով ինքեանց: **Շ**ա՛. **Օ** ու-
 րան, զեկն **Ա**դուանից ասեն: **Ա**հա՛. **Ա**յո՛,
Օ ուրան, **Օ** ուրան, **Օ** ուրան, զեկն
Ադուանից: **Շ**ա՛. **Տէր** ողորմա՛, **Օ**ր

դե առաջնորդեաց զնա 'ի տեղին : Աստուծոյ ,
 զԺոհութեան և Աստուծոյ յորա : Սեպտեմբեր .
 Թիւ 10 թիւ 10 լուսնուք հաստարածին : Աստուծոյ .
 Աստուծոյ կրթեցաք՝ որպէս արձան քարե-
 ղէն . և ամենեքեան անշարժ կացաք :
 Հանուն Երուանդայ և տէրութեան
 Հայոց Սեպտեմբեր յանձնատուր լերուք ա-
 սէ : Օ ուրան՝ եկն յԱղուանից : Այսք
 անձնատուր լիցին քեզ , ասացին սիկա-
 րեանքն , և մերկեալ զսուսերս իւրեանց
 ընդ յառաջ խիզախեցին : Բայց իմ ա-
 ռաջին հոգ այն եղև , զի շիջուցի զճրա-
 գըն , զի մի որոշեսցուք զընտանիս 'ի
 թշնամեաց , և դարձեալ ասացի յինքեան
 տես Ասիդ , եթէ ըմբռնեսցեն զքեզ
 աստ , անշուշտ 'ի խեղդ և կախաղան
 հանիցեն , մերկեցի զսուսերն 'ի պատե-
 նէ՝ և յարձակեցայ 'ի վերայ : Օ ուրա-
 նայ , այլ անարին այնքան երազ երազ
 արագութեւն զվաղակաւորն զօրէն փայ-
 լական , մինչ 'ի դերե հանել զամենայն
 ճիգն հայթայթանաց իմաց , և մտել
 զսուսն 'ի կարծ այսր իմ : Տապառոտ
 անկեալ 'ի գետին՝ ընդ ամիսիս ըն-
 թացայ , գտի զգուռնն , արտաքս ոստեայ

փողոցաց ՚ի փողոցս խուսեցայ ի ընդ պա-
 րիսարս պարտիզաց շրջեցայ , հասի խը-
 րամայն մեծի , գտի զլատտավարն պատ-
 րաստական , և թի տուեալ զօրութեամբ՝
 հասի աստանօր . այլ զարմանամ թէ
 իւ տակաւին կենդանի իցեմ : ” ԳԵՐԻ .
 Ատտաղիմ ՚ի լսելոյս : — Ամենայն խոր-
 հուրդք մեր ՚ի նանիր դարձան : ՀԱՆ .
 Ինձ թուի , թէ դիք դովին խրատիցեն
 զմեզ ՚ի բաց կալ յանդգամաց , ձեզ որ-
 պէս : ԱԻԷ . Բ՛հ , ոչ ինչ են այսոքիկ .
 սոյնօրինակ դիպուածք սրեն մանա-
 ւանդ զմիտս մեր . քանի չարիք ՚ի վե-
 րայ դան , այնքան և անդեն զիս յա-
 մենայնի յաղթող գոլ : ՍԻՄՈՆ . () Կանեան
 զքեզ սիկարեանքն թէ ով իցես : ԱԻԷ .
 Ա՛չ : Օ ի ոչ միայն տգիտունք են ան-
 ուան իմոյ , այլ համարին ևս թէ՛ դոր-
 ծի իմն իցեմ առն հղօրադունի ուրուք՝
 նժկահողի տէրութեան : ՀԱՆ . Ապրճե՞լ
 բարի իցէ քեզ Ասիդ , խոստովանիլ
 զիրկութիւն Աստուծոյ և գոհանալ ըզ-
 նմանէ : ԱԳՐԻՍ , Բայց որովհետեւ բոլո-
 րովին անճանօթ է Օ ուրան , որպէս
 կարաց գտանել նա զայր աւագակացն :

Ա՛հէ՛ , Չգիտեմ , այլ թուի թէ դիպ-
ուածով և եթ , որպէս և եսն դտի .
բայձ երկնում ՚ի զօրութիւնն՝ որ արար
զիս , խնդրել վրէժ արեանս ՚ի նմանէ ,
Ա՛րբի . Սարի վաղվազկոտ է . Օ՛ ուրան
այսքան փոյթ խիթալի կացուցանել
զանձն իւր : Գ՛րի , Ս՛եռցի , —

Գ Լ Ո Ւ Խ . Գ .

Խ Ռ Ո Վ Ո Ի Թ Ի Ի Ն :

Յօրէ անտի խրախճանութեան Ա՛ր-
քայի՛ . Օ՛ ուրան առարկայ հանդիսանայ
խօսից կանանւոյն առ հասարակ , բա-
զումք յօրիորդաց թողեալ զքուն ա-
նուշակ , մտածէին զնովաւ . բազումք
ի քաջախորձ սիրուհեաց յողոց հա-
նէին , և բազմագոյնք ՚ի վարարաց մա-
ռացան զկարգ , և դունգադունդ հաւա-
քէին ՚ի հրապարակս , ՚ի պարտէզս , և ՚ի
ճրարձակարան քաղաքին . յուսով հան-
դիպելոյ նմա , որ փայլէր իբրեւ զԱ՛-
րայն դեղեցիկ յարուցեալ ՚ի մեռելոց :

Բայց առարկայ խօսից մարդկան հան-
դիսացաւ Քաջն , յորժամ եմուտ յայր
աւազակաց , և կալեալ զամենեւեան

մատնեաց ատենին արդարութեան Սե-
 ծապէս զարմանային 'ի վերայ անվե-
 ճեր քաջութեան նորա , և անվրէպ ներ-
 կայութեան մտացն : Բայց առաւե-
 լապէս սքանչանային 'ի վերայ թա-
 փանձկութեան խորհրդոց նորա , որով
 որոնեաց եղիտ նա զանդնդախոր զթագ-
 նութիւն այրին աւագակաց , յայտնափ
 ժամանակաց հետէ անյայտ եղելոյ 'ի սը-
 րատես և յաչալուրջ դատաւորաց քա-
 ղաքին : Արքայն Երուանդ օրըստօ-
 րէ աճեցուցանէր առ նա զսէր և զգը-
 թութիւն իւր , բայց որքան նա առա-
 ւելոյր , այնչափ և սա տեղի տայր շը-
 նորհաշուք բարոյիւք և քաղցր վարուք
 իւրովք : Վաջի արարք սքանչելոյն
 վարձատրեցան այնպիսի իմն պարգեօք
 և բարձու , որ վայելուչք իմն եղեն ար-
 քունական երախտագիտութեան Վա-
 ջին արանց Հայկազունեաց : Չէր հե-
 տամուտ շնորհաց , այլ շնորհք զհետ
 քնթանային նմա : Վահագաւ զԱրքայէ
 վասն մեծամեծաց բարեացն , արհամար-
 հեաց զփառան , և շնորհ միայն զայն
 մաղթեաց , զի թոյլ տացի ինքեան մը-

նալ ազատ յԱրմաւիր՝ ցտարին ողջոյն ,
 և ապա անձամբ անձին անուանեացէ
 զիւր՝ պաշտօն :

Որոշեցաւ յապարանսն Սաղենակոյ
 պաշտպանի իւրում , և անդ անանձնա-
 ցեալ ՚ի սենեակ ինչ մենաւոր , միտ դը-
 նէր ընթերցուածոց քերթողաց ժամա-
 նակին : Որք քաջենազիր նշանադրովք
 պայծառացուցին զլեզուն աստուածախօս :

Ինքնին արքայ Երուանդ , Տէր Սիւ-
 նեաց , Խորխոռունին և Մարութեա ,
 արք , որ հաստատեցին զփառս Հայ-
 աստանի ՚ի վերայ այնպիսի արաստոյ
 հիման , զոր դարք ժամանակաց շար-
 ժել անգամ ոչ կարացին : Ա՛րք՝ ընդ
 որոց կենակցութիւն անմահից հաղորդ
 առնէր զմահացուն բնութիւն : Ա՛րք՝
 որոց իմաստութիւն քաջութեանցն հա-
 մեմատ՝ Արամազդայ բարձակիցք , որք
 ժէպէս և ընկալան զ Օռւան յիւրեանց
 սերտ մօտերում թիւն , և ամենայնիւ յա-
 մենայնի դուն գործեցին մխիթար և ա-
 պահով առնել զկեանս նորա , — Բայց
 ընդ հակառակն օր աւուր նշմարէին ,
 զի զուարթութիւն սրտի նորա մեղկա-

նայր , և հոգ իմն անճանօթ զարկա-
հար առնէր զերեսս նորա : Ի նանիր
վաստակեցաւ Սաղենակ , որ սիրէր զնա
որպէս հայր , ի նանիր աշխատ եղև և
Արքայ իմանալ թէ ուստի այս տրտ-
մութիւն , զի լուռ և եթ կայր , Օ ուրան ,

Ասոն Հայկանդուխտ : Հայկանդուխտ
սիրտ ուռուցանէր զկանանւոյն , եթէ
զուարթ մնայր , երբ Օ ուրան տըխ-
րէր : Ողիք քաղեցան նորա , վերացան
ուրախութիւնք հրճուանաց նորա , աչք
արտասուօք ծովացան : Ղալկութիւն
օր ըստ օրէ բոյն դնէր ի վարդենի
ծնօտա նորա , մինչև Երուանդ , որ կա-
թողնէր նմա անգր քան զչափ , կաս-
կած կաշնոյր զկենաց հրաշալւոյն : Տրտ-
մութիւն ի ճշմարիտ հիւանդութիւն
փոխեցաւ , կալաւ զնա ջերմն վհատե-
ցուցիչ : Թուլացան , թարշամեցան , մե-
նացաւ ի սենեակ ինչ առանձինն : Հը-
մուտք ի բժշկաց յիմարեցան հա-
կանալ , թէ ինչ էր այն խօթութիւն :

Ի մէջ այսպիսի տխուր առարկայ-
ից՝ Արքայ և Աւագանի նորա յապուշ
կրթեցան ընդ գիպուտծ ինչ նորօրի-

նակ , որ զԱրմաւիր զարմացոյց : Չորեքին սրիկայքն՝ զորս կալեալ էր Սիւրանայ , և արկեալ ՚ի բանդ խաւարային և անդունդախոր , զօր իւրաքանչիւր սպասէին օրհասին ժամանելոյ : Յարքայէ ցռամիկն ապահով անվրդով կային յերեսաց այսպիսի պատահարաց , և Արմաւիր դեռ նոր մաքրէր յանառակաց ազգատոհմէն , մինչ ահա հետագայդ քարոզտախտակ գտաւ մաճուցեալ ՚ի բարաւորս դրաց Արքունի , ՚ի բազինս կողոյ , և յորմանս սառաւարաց նոցա :

ԱԶԱՏՔ ԱՐՄԱԻՐԱՅ ,

Վայկուն , Տօրք , Գաղիշ , Վաղնիակ և Վարազաւան , քաջիան Հայոց՝ որք զաշխարհ դողացունէին , եթէ զլուխ զօրաց կարգեալ՝ և կուէին Հոկայք , բայց սրիկայք անուանելով կախեցան զփայտէ : Սոքա անցին գնացին , բայց արդ ես լնում զանդի նոցա , արհամարեմ գաչայի ջութիւն արենիցն , քամահեմ զԱրքայ , և անգոսնեմ զՉուրան Անգլան : Որք միանգամ խնդրիցեն զիս , գացեն յամենայն ուրեք . և որք խնդրիցեն կարուսանել ըզկեանս իմ՝ զարհուրեսցին . զի ոչ ուրեք գտանեն : Բայց ես զաից գնոսա , երբ ակն ոչ ունիցին , — Իմացարձք բնակիչք Արմաւրայ . մայ տյիմ , որ խորիցէ զինէն չար : Մահ և կեանք նորա կայցին ՚ի բռան իմում , և դատեցայց գնոսա ըստ կամաց իմաց : —

ԱՐԵՂԷՆ :

“Հարիւր կշիռ արծաթոյ” ազաղակեաց
 Երուանդ, “որում՝ գտանիցէ՝ ինձ զհը-
 րէշն Աբեղէն, և հազար կշիռ նմա,
 որ մատնիցէ ատենի զժանտն,” ի
 նանիր վաստակեցան դէտք արքունի և
 լրտեսք: ի նանիր աշխատեցան սնա-
 պարճքն Արմաւրայ, և քաղցեալքն
 և փողապաշտք, կրկտել զայր և զան-
 ձաւ յամենայն ուրեք՝ ի գիւտ գըլ-
 խադրումոյ այսմիկ: Աբեղէն ոչ ուրեք
 էր տեսանելի: Քանզի զբազում ամս
 աշակերտեւ լով ախտարացն Որսիրական,
 և ի վրանս վհկաց անցուցանելով նորա
 զմասն կենաց իւրոց, (որպէս յայլուր
 լիադոյնս պատմեցուք,) ստացաւ զայն
 արուեստ կերպարանափոխութեան, ո-
 րով մերթ երևէր հսկայ վեթխարի,
 և մերթ հրեշտակ ի մարմնի: մերթ ե-
 րկոտասարդ կորովի, և մերթ ծնկեալ
 ծերունի: մերթ ազնաւ ոստանի, և մերթ
 մշակ ի դաշտի, մերթ պառաւ պարկեշ-
 տասուն, և մերթ քուրմ՝ օրբակրօն: Ա-
 մենայն ոք թուէր տեսանել զնա՝ յայս
 կամ յայն նիշ ուրեք, այլ ոչ ոք գի-
 տէր թէ ուր ուրեք:

Գ Լ Ո Ի Խ Դ .

Ծ Ա Ն Ո Ւ Հ Ա Վ :

Ա՛ռացաք ՚ի վեր անդր , թէ որպէս սէր՝
 աստի զՀայկանդուխտ Հայոց Ա՛ե-
 ծաց , և անտի զ() ուրան զեկն Ա՛ղուա-
 նից խոցօտեալ նետիւք ցանկութեան՝
 և վշտացուցանէր : Յաւուր միում՝ չո-
 քաւ () ի իորդն անմիտիթար՝ ՚ի բուրաստան
 արքունի , ուրանօր միայն մտերիւմք ՚ի
 սիրելեաց մօտանէին , և զովագինս ան-
 ցուցանէին զժերմութիւն ամառան Ա՛-
 րարատեանն բարեբեր դաշտին : Հայ-
 կանդուխտ սուգեալ ՚ի խորս իւրոց խոր-
 հրդոց՝ շուարեալ շրջէր ՚ի թաւուտովար-
 դենեաց , երբեմն յուսահատեալ իլէր
 զանմեղ տերեւս ՚ի մացառաց , և սփռէր
 զճանապարհայն : Երբեմն անհամբերու-
 թեամբ աճապարէր ՚ի վազ իւր , և
 յանկարծ զկայ առնոյր , և պշնոյր դէպ
 ՚ի կամար հաստատութեան երկնից : Եր-
 բեմն հէկայր , և երբեմն յոգւոց հանէր
 “ ո՛հ որքան զեղեցիկ է նա : ” Եւ խան-
 դակաթ աչօք հայէ՛ր նայէ՛ր և զմայլէր
 ընդ անբաւութիւն դատարկութեան ,
 որպէս թէ անծանօթ իմն թաքուցեալ

իցէ անդանօր աներևոյթ յօտարաց .
սակայն արդար է Շողին , կրկնէր . և
դարձեալ վերստին յուշ իւր՝ զայրա-
նայր ՚ի միտս իւր , որպէս թէ ասել
կամեալով , թէ սղալ իցէ Շողին , և
նենգաւոր խորհրդական :

Այս Շողին էր դայեակ և ստեղծ
Հայկանդխտոյ , որ վերջին գոլով ՚ի զա-
ւակաց Հայկակայ Արքայի Հայոց՝ որ-
բացեալ ՚ի մատաղ տիսն ընդ զաշտապա-
նութեամբ Եղբօր իւրոյ ՚ի Շողինայ
առնոյր սնունդ , որ ոչ միայն զդայե-
կին լցուցանէր զսրաշտօն , այլև սիրել-
ւոյ և մօր : Ուստի այնինչ ՚ի խորին
մտածութեան իւրում՝ Հայկանդխտ
շինէր զամուրս ընդ օդ , և վերստին փը-
լուղանէր զնոսա . յառաջ խաղայ Շո-
ղին , և կոյսն յեղակարծուատ թափ
առեալ , ասէր , Ահ , միգ դու իցես
մայր , — և յինչ եկիր աստանդ ,
Պատասխանեաց Շողին , դու զիս ըս-
տէպ անուանես քոյ պահապան հրեշ-
տակ , և պահապան հրեշտակին պարտէ
հուպ կալ կարօտին խնամոց իւրոց ,
հալիւնդ . Խորհէի Շողին , ՚ի վերայ

զօրանոր վիստից առարկութեան քոյ ,
 ոչ ուրանամ զճմարտութիւն ասացե-
 լոցնն առ ՚ի քէն , բայց և այնպէս —
 Շահն . Բայց և այնպէս , թէպէտև խո-
 հեմութիւն քոյ համաձայն ինձ , այլ
 սիրտ քո զընդդէմն խորհի : Հայնդ .
 Յիրաւի որ — Շահն . Առ այդ ոչ մե-
 զադիր լինիմքեզ , որդեանկ , զի որպէս
 երբեմն անպատրուակ ասացի քեզ , թէ
 ես համահասակ քո լեալ էի , և տե-
 սեալ զՕ ուրան , յանկարելեաց սակի
 համարէի զայլ ինչ խորհել զնմանէ՝
 քան զոր դուդ աշտմիկ : Այլ ուրանամ
 եթէ պատանին օտարական՝ անմահիցն
 համանման ոք իցէ , և անխորձառոյ
 սրտից՝ մերձաւոր վտանգաւոր : Տեսիլ
 երեսաց նորա ամենևին սխրալի , բարբ
 նորա՝ զուարթունք , սիրունք , և հա-
 ճունք : Թէպէտև եկ նորամուտ յԱր-
 ևնի , այլ մեծ է արդեամբք և բա-
 նիւք միանգամայն , Սակայն և այն-
 պէս աւանդ . զի ՚ի վերայ այսր ամենայ-
 նի , ոչ ինչ է նա՝ յաւէտ քան զաղքատ
 աղնուական : Աստի և յանկարելեաց
 սակի է , թէ մեծափարթամ և քաջազօր

եղբայր քոյ Երուանդ՝ կալեալ զաջոյ
 դքեռ իւրոյ տացէ առն այնպիսւոյ, որ
 մուրացիկ մուտ ՚ի քաղաք մեր այս Սէ-
 ճ բնաւ որդեակ, սիրահար յանդու-
 գըն առամենայն վտանկ՝ չէ փետայ վայ-
 ելուչ () օրիորդին Հայոց Սեծացւ շ-
 իւնք. Քան, որ խօսեցաւ զփետայէ, որ
 ինչ յիսն անցին խորհուրդք զՕու-
 րանայ, ոչ ինչ են՝ քան զբարեկամու-
 թիւն և սէր, Շահն. Սճ գնատր իմ,
 գնատր իմ, կամակոր խաբես զքեզ,
 Բայց անկեղծ հաւատոն ինձ, զի օրի-
 որդի որ սիրիցէ, անտարակոյս և շաղ-
 կապէ զփափազ մշտնջենաւոր մկութեան
 ընդ մշտնջենաւոր սիրոյն, Արդ այս փա-
 փակ է, զոր ոչ կարես տածել ՚ի սրտի
 առ Օուրան օտարական, առանց բա-
 նի վկայութեան եղբօր քում. որ բա-
 րեհամբոյր որպէս և են՝ տակաւին հը-
 նազանդիլ պիտի օրինաց քաղաքի մե-
 րում, և ծիսի Ազգիս, շ-իւնք. Օայդ
 ամենայն քաջ զիսեմ, բայց ոչ կարի-
 ցեմ արդեօք հասկացուցանել քեզ, թէ
 իմ ընդ Օուրանայ չէ սէր, և ոչ իսկ
 կամք սիրելոյ, Արկին ասեմ. զոր ինչ

ես խորհիմք զնմանէ՝ ոչ այլ ինչ է, եթէ
 ոչ անկեղծ բարեկամութիւն և ջերմե-
 ոսնդ բաղձանք իմն առ բարինորաւ Եւ
 արժանի խել է։ Օ ուրան միշտ այսպի-
 սի խորհրդոց . արժանի է ասացի, ով
 և որոց արդեօք ոչ . — Շէն . Մայ
 բարեկամութիւն իրաւ . Ո՛հ Հայկան-
 դուխտ, Հայկանդուխտ, ոչ զիտես
 թէ իրպէս միշտ փոփոխիցեն պատրիշքս
 այսոքիկ (բարեկամութիւն և սէր,)
 զղիմակս իւրեանց յորսալ զսիրտ ան-
 փորձառից հոռանաց։ Ո՛չ զիտես իր-
 քան հեշտ ի ներքս մտանէ սէր զանձամբ
 արկեալ զղիմակ բարեկամութեան . ըզ-
 մտաւ անձ թէ իրքան ինչ պարտ իցես
 Եղբօր քուս, զմտաւ անձ թէ իրքան
 տատամսութիւն պատճառիցես հոգւոյ
 նորա, և զո՛հ արն երախտեաց նորա
 զորինչ միանգամ խորհուրդք իցեն այ-
 լիւրեակք՝ որք եթէ արծարծանիցին՝
 զայն կրակ վառեն ի սրտի քուս, որ ոչ
 հեշտեալ շիջանի։ Հայկան . Մարգարէն
 բանք քոյ, հակամիտութիւն սրտիս առ
 Օ ուրան պատահական իմն է, զոր դիւ-
 րաւ կարացից յանձնէ ի բաց փարա-

տեղ : Ո՛հ , ո՛հ , սիրահար , Օ՛ ուրանայ
 ես ո՛չ եմ , այլ անդրադարձն' մինչ լուսյ
 թէ բարեկամութիւն իմ ընդ նմա ան-
 հանդիստ առնէր զԱրքայ : Եւն . Ար-
 դարեւ այսքան ուժգին ազդիցեն քեզ
 պարտիք երախտազիտութեան քոյ , Հո-
 ին . Ազգեն Շողին , զորոյ զփորձ առ-
 ցես այսուհետեւ : — Ատելի՛ Օ՛ ուրան ,
 որ պատճառեաց ինձ այսչափ նեղութիւն
 սրտի : Երանի՛ թէ չէր իսկ նորա բը-
 նու եկեալ յԱմսաւիր , և հաւատո՛ւ ,
 զի ո՛չ իսկ և՛ հաճիմ ընդ նա : Եւն .
 Ինչ , ո՛չ հաճիս դու ընդ Օ՛ ուրան ,
 Հայկանդուխտ աստանօր ակն կորեալ
 ի գետին՝ հնչեաց , ո՛չ , ո՛չ բնու եր-
 բէք — ո՛չ իսկ և չար ցանկամ նմա ,
 առ ինչ մնասի ատիցեմ' ես զՕ՛ ուրան
 Թո՛ղ մնացէ այս բան ի միջի մերում
 մինչև դարձայց վերստին , զի անդ-
 րուար պատրաստ է , և ես հանդերձեալ
 եմ գնալ յապարանսն արքունի զգոր-
 ծոյ երևելոյ : Օ՛ այս ասացեալ չոքաւ
 Շողին : Իսկ Հայկանդուխտ մնաց տը-
 խուր և անհաստատ : Ի բուրաստանի
 այնմիկ էր աղբիւր ջուրց ականակիտ ,

շուրջ զորով շրջապատէր սէզ դալարի
 և բաղեղմնեց սրտատեալ զմացառօք
 յակնթեմեաց և մարեմանց յօրինէին
 զհովանաց զովագին ՚ի վերուստնորուն,
 Լնդր նազէր Հայկանդուխտ դողդոջուն
 քայլիւք, և իբրև մօտ հասանէր աղ-
 բերն, յանկարծ ընդ կրունկն դառնայր
 շիկնեալ յերանդ ամօթոյ, Քանզի անդ
 էր Օ ուրան, մատեան մազաղաթեայ
 ՚ի ձեռին իւրում. քնին գործոց քաջա-
 ղանց, Լբրև լուաւ զձայն զգնալոյ նո-
 րա՝ սթափեցաւ, և յարուցեալ կալաւ
 զաջոյ չքնաղին, և տարեալ նստոյց
 հուպ առ շրթան աղբեր այնորիկ, Աե-
 հութիւն անձին, և ազնուութիւն ծը-
 ննդեան Հայկանդխտոյ ոչ ներէր նմա
 գեղջկօրէն մերժել յինքենէ զեկն Լշ-
 ուանից, տակաւին ձեռն ՚ի ձեռին կայր
 Օ ուրանայ, — Բն կորզէր ՚ի բաց
 ընդէն այնինչ նա պահելովն ՚ի ձեռին
 երջանկացնայր, և սա ոչ ինչ փնասէր
 Սինչև ՚ի վերջոյ միայն զկապ լուսթեան
 հատանելոյ ազագաւ՝ առարկեաց Օ ու-
 րան այսպէս, Բարի է քեզ ՂԺխոյ.
 Ննչել զօդ զովագին և պարզ, քանի գե-

ղեցիկ է երեկոյս : Հռիփնէ . Բայց ընդ-
 հատի զընթերցուած քո . սեպուհ : Զար .
 Այ բնաւ . ստաց . Օուրան , և ամի-
 նայն առարկայ խօսից նոցա վերջացաւ ,
 երկոքին ևս խանարհեցուցին զաչա իւ-
 րեանց ՚ի գետին , և որքան ըղձային
 գտանել առարկայ միւսանգամ խօսե-
 լոյ , այնքան և կարկամեալ մնային :
 Այր շողայր ՚ի խորհուրդս նոցա : Մին-
 չե անագան ուրեմն գոչեաց Հայկան-
 դուխտ , ինչ սիրուն ծաղիկ , և խա-
 նարհեցաւ քաղել անտի զմանուշակ :
 “ Ըրդարեւ սիրուն ծաղիկ , ” պատաս-
 խանեաց նմա Օուրան , և յինքն դարձ
 վերստին՝ ամաչեցաւ ընդ այսպիսի ա-
 նայի զրոյց : Հռիփնէ . Զիք որ զանցա-
 նիցէ զծիրանեօքս , կամիր և կապոյտ
 չքնաղ զանգեալ ՚ի միասին , և զոր պատ-
 կերահան կարիցէ յառաջ բերել զայս
 օրինակ միութիւն : Զար . Կարհիւր ու
 կապոյտ , Մին՝ օրինակ երջանկութեան ,
 և միւս՝ սիրոյ : Այ ինձ Հայկանդուխտ ,
 զորքան նախանձելի ոչ իցէ նա , որում
 մատուռք քո մատուցեն զայդ ծաղիկ :
 Իրջանկութիւն և սէր առաւել սեր-

տութեամբ միանան ընդ միմեանց , քան
կարմիր ո՛ւ կապոյտ երփունքն ՚ի մա-
նուշակիդ : **Օ** ուրան . առաւել յարգ
դնես ծաղկիս , քան զոր արժէր ՚ի բնէ ,
ասաց Հայկանդուխտ : **Ե**րանի թէ՛ դի-
տէի , ո՛ւմ արդեօք մատուցանիցէ Հայ-
կանդուխտ՝ զմեկնութիւն մանուշակիդ
ծիրանւոյ , ասաց **Օ** ուրան **Թ**էպէտե
ի վեր իցէ արդեանց իմաց հարցանել
ց. քեզ . չգիտեմ՝ զին՞չ պատահեցաւ ինձ
այսօր , որով այսպէս սղալիմ . ներեմ
ինձ դժխոյ , ո՛չ ևս յանդգնեցայց ՚ի
խնդիր այրալիսի ընդ քեզ : **Օ** այս ա-
սացեալ լուռ եկաց . լուռ եկաց և Հայ-
կանդուխտ . չէր անդ որ շարժէր , բաց
ի սրտից սիրահարաց : **Ս**անզի թէ-
պէտե կարկամեցան լեզուք նոցա ՚ի կի-
տին , սակայն զօրութեամբ իմանալի
է , զի մին կամէր ասել թէ ինձ տուր
զճաղիկդ , և միւսն՝ թէ քեզ պահեմ
զայս ծաղիկ : **Ե**րթ մին հնչէր՝ Հայ-
կանդուխտ , և մերթ միւսն հծծէր՝
Օ ուրան : **Ս**ինչև ՚ի վերջոյ համար-
ձակեցաւ **Ա**ղուանն պարզապէս ասել .
տուր ինձ զայդ մանուշտկ , ո՛վ տուր

ինձ , երես անկեալ աղաչեմ , Արյան
տակաւին պիտի պահէր զծաղիկ իւր ,
և Օ ուրան վերատին գոչէր , խնդ-
րեալ յինէն զոր կամիս , եթէ գահ ար-
քունի գնեսցէ ինձ զայդ , կամ տաց ,
կամ մեռայց . առւր աղաչեմ զայդ ծա-
ղիկ , Խալիւտն անկաւ յողի կուսին ,
միանգամ հայեցաւ յաղերսարկուն , և
վերատին ոչ ժուժէր : Ախ՛ դու հան-
գիստ մտաց իմոց , երջանկութիւն կե-
նաց իմոց , դու լոյս աչաց իմոց և
փառք , թող իմ լիցի այդ ծաղիկ , և
ահա հրաժարեցայց յամենայն պատուա-
կանաց աշխարհի՝ աղաղակեաց Օ ու-
րան հոգւով զօրութեան իւրոյ : Օ ա-
ղիկն դողդոջէր ՚ի ձիւնափայլ ձեռին
դժխոյի Հայոց , թուլացեալ մատանց
նորա մերձ էր ՚ի վայր ընկենուլ , մինչ
երրորդ անգամ գոչեաց պատանին՝ լուր
ինձ Հայկանգուստ , զոտիւք , քովք
փարեալ մուրամ աւասիկ : Բառդ մու-
րալ , յուշ արար կուսին զբան Շողի-
նայ . զինչ տոյս զոր առնեմս , մոռացնոյ
զոր խոստացայ , ասաց . ծուատեաց
զծաղիկն , ընկէց , և չոքաւ ՚ի բաց :

Գ Լ Ո Ի Խ • Ե •

Մ Ա Ր Դ Ա Ս Պ Ա Ն •

Թեպէտեւ արհամարհութեամբ թողեալ Հայկանդիտոյ զՕռւրան՝ մեկնեցաւ ՚ի բաց, այլ թէ որպէս փոշի մանեցաւ, որպէս ելաց, և որպէս դառնացաւ յանձն իւր, թողում պարկեշտիցդ ձեզ՝ ինքնին խնայտասիրել:

Ատրակ Հայոց սպարապետ, Պորիս Կադմեայ՝ Կորդուաց Իշխան, Շաւեհակ Աղճնեաց բդեաշխ, Ասիդ՝ Իշխան Հրէայ, և Սիսան դեսպան, Սարաց՝ գլուխ դաւադրացն Արմաւրայ, ստէպ ժողովէին յապարանս Քրմապետին Արշերայ, և խորհէին խորհուրդ չար զՀայրենեաց: Սիսան՝ օր աւուր առաւելոյր ՚ի խոստմունս իւր զմեծամեծ պարգևս և պտակս ՚ի դիմաց Արքայի իւրում, և թշուառականքն այնոքիկ՝ առաժմբ սփռելով ոտից զՀացն պատրաստեալ ՚ի տան՝ մուրացիօրէն անկանէին ՚ի դրունս օտարաց՝ փշտանացն աղընկալ: Օր ով յորդուոցն հատեալ ՚ի բերանոց զպատառն անուշակ՝ արկանիցէ շանց օտարոտեաց: Յնորեալք, խե-

լազարեալք և կատաղեալք, որպէս և
էինն զահերէցք ապստամբութեան ընդ
սատակունին չորեքին սրիկայից, մեծա-
պէս զուարճացան, երբ լուան թէ Ա-
բեղէն ամբարաւանութեան զեղջիւր
ամբառնայր, և ունէր զդաշնակ պատ-
րաստի ՚ի դաւ: Ուստի և միաբան զոչէ-
ին, “յուսահատ մեղաւորս է մարդն, զոր
ինդրեմք ահա:” Եւ զամենայն ջանս
իւրեանց յարմարէին ՚ի զիւտ նորուն:

Իսկ չարեաց լցաւ: Աբեղէն դտաւ,
եկեալ եկաց ՚ի ժողով նոցա, և սատո-
կացոյց զսակ պահանջից իւրոց: Առա-
ջին հոգ նոցա էր բառնալ զՍաղենակ
Սիւնի, զհրամանահանաշխարհիս Հայ-
ոց, զոր մեծապէս պատուէր Արքայ ՚ի
վերոյ քան զամենայն իշխանս Հայոց:
Յորմէ ջուրք ապստամբից դողային,
և Արշէրն մախայր քրմապետ առաւել-
քան զդժոխք: Տաւք ինձ զամի պա-
հանջիցս, ասաց Աբեղէն և ՚ի վաղիւ
յայս նիշ ժամու, կամ վերացուցից
զՍաղենակ ՚ի դասս Վիւն անմահից,
կամ իջուցից ՚ի դժոխս, միով և եթ
հարուածով:

Այլ ճար չկայր . Աբեղէն ոչ զի-
ջանէր , և Արշէր ըզձայր փառացն հա-
սանելոյ՝ որոյ ճանապարհ անկանէր ըզ-
շիրմաւն Աղենակայ : Ուտի ետուն
զորինչ որքան և կամեցաւ , ՚ի վազիւ ան-
դրը վերացաւ Աղենակ բարեկամն Եր-
ուանդայ , և բարերար Հայրենեաց :
Այնինչ աւետիք մահուան նորա հա-
սին յականջս ապրտամբացն , միաբե-
րան աղաղակեցին , արդճորեւ զարհու-
րելի է Աբեղէն , և կատարեցին զսօն
ուրախութեան իւրեանց՝ ՚ի գիշերային
խնջոյս Քրմապետին Արշերայ :

Իսկ Երուանդ ընդ գուժկանն զար-
մացեալ և զայրացեալ , քարոզ կարդալ
՚ի քաղաքին հրամայէ , և հազար կշիռ
ոսկւոյ խոստանայ , որոց միանգամ դը-
տանել կարիցեն զսպանող Աղենակայ :
Ոչ յետ աւուրց ինչ բազմաց զկնի քա-
րողին , երևեցաւ յայտնութիւն ինչ կա-
խեալ զորմաց տաճարաց , և ՚ի դլուխս
պողոտայից Արմաւրայ՝ օրինակ զայս :

Ա Ր Մ Ա Ի Ր Ա Յ Ի՝ Բ ,

Իզձք են ձեզ իմանալ թէ ո՞վ իցէ մարդասպան Աղ-
ենակայ , վասնորոյ ՚ի նանիւր աշխատութիւն խնա-

յի լուվ ձեր , ասեմ . թէ ես Աբեղէն , սպանի զնա :
Սիանգամ եւ եթ միեցի գղաշնակ իմ 'ի սիրանորա ,
եւ զգին զէշ արկի ձկանց երատխայ : Արքայ խոտ-
տանայ հազար կշիռ ոսկւոյ՝ որոց զոցեն զիս^ո այլ
եւ խստանամ զերկու հազար , որոց ունիցին :

ԱՐԵՂԷՆ՝

Գ Լ Ո Ւ Խ . Զ .

Ե Ր Կ Ո Ւ Մ Ե Մ Մ Ը Ր Դ Ե Ը Ր Մ Ը Ւ Ի Ր :

Չէր ոք յաշխարհիս Հայոց , որ
յիշէր թէ լուաւ երբէք այսպիսի ար-
համարհու թիւն օրինաց երկրին , եւ ան-
պատկառութիւն զերեսաց թագաւորին :
Ամենայն քաղաքն դղրդեցաւ խռովու-
թեամբ , ամենայն ոք անձին եւ տան
զգուշանայր , սա՛հք գիշերոյն երեքսլա-
տիկ պատկեցան , եւ ոստանիկ դունդ-
աղատաց խուղեցին խորշոց 'ի խորշս քա-
ղաքին , բայց եւ այնպէս ոք ճշ ետես,
կամ լուաւ ինչ զհետոցն Աբեղինի :

Քուրմք 'ի քարոզս իւրեանց , զար-
թուցանէին զթմրեալ վրէժխնդրու-
թիւն Աստուածոցն 'ի կորուստ ապա-
ռումն չարագործին այնորիկ : Տիկնայք
նուաղէին 'ի լուր անուանն եւ եթ . զի
ով ապահովէր զնոսա՝ թէ Աբեղէն

յաւուր միում չդիցէ ինքեանց զայն
 պատիւ , զոր և եղն Հայկանդխտոյ ,
 Պառաւունք երդնուին ի փառս դիցն Ա-
 նահտայ . թէ Աբեղէն՝ քաջ ծնաւ , ուս-
 տի և զօրութեամբ նոցա վրդովէր՝ զաշ-
 խարհս Հայոց : Թաղապետաց գերգաս-
 տան Սաղենակայ՝ կարկտէր նզովս ի գը-
 լուխ ապիրատին , արտասուք միւր ա-
 սէին եղիցին նմա ի ճով ծծմբոյ , և
 յարուցեն կոհակս ալեաց ի վերայ Ա-
 բեղինի : Արքայ ոչ պակաս քան զնո-
 սա վրդովելով , եբդնայր ի գեղն Ա-
 րայի : ոչ ուտել և ոչ ըմպել , մինչև
 գտանիցէ զնա , և չարաչար պատուհա-
 հասիւք կորուսցէ : Հուսկ ուրեմն նըս-
 տեալ նորա ի սրահի ապարանիցն ար-
 քունեաց՝ ընդ երեկս աւուր միում պար-
 տաւորեցաւ այսպէս խոտովան լինիլ ,
 “ Ի վերայ այսր ամենայնի՝ այր մի
 միայնէ Աբեղէն , որ զայն առնել կա-
 րացէ , զոր Աբեղէն արար , այր հան-
 ճարեղ և քաջ լիցի հայրենեաց , և ե-
 թէ զօրավարեալ պատանեաց՝ ընդ բը-
 ռաբը հաւաքիցէ զկէս աշխարհի : ” Հայ-
 եաց յիս ուրեմն՝ թեպէց Աբեղէն ի

ձայն ինչ զարհուրաբին , որ զանխուլ
մտեալ ընդ գաղտու զի ասարանից ե-
կաց առաջի նորա , հսկայ ոմն վիթ-
իարի , արկեալ զիւրեաւ զօթոց խաւա-
րային : Պ՝ժնդակահայեաց դէմք կեր-
պարանաց նորա զաշխարհ դողացուցա-
նէին , յորմէ զահի հարեալ Երուան-
դայ , ոմ իցես աղաղակեաց : Ահեհն .
Տեսանես զիս , և ոչ կարես կասկածել :
— Բայց և այնպէս՝ Աբեղէնն եմ , բա-
րեկամ սպանելոյն Աղենակայ , և գե-
րի ստրուկ տէրութեան Հայոց :

Աներկեան ՚ի ճակատոս թշնամեաց Եր-
ուանդ , որ միշտ զերկիւղ արհամարհէր
և զմահու ծաղը առնէր , յուշոյ մտաց
կարկամեցաւ ՚ի տեսիլ սրիկային . որ
անփոյթ արձանացեալ եկաց առաջի իւր ,
ոչ պատկառելով յերեսաց Սեծադունին
՚ի մարդիանէ աշխարհիս Հայոց : Ան-
վըդով համարձակութեամբ ակնարկի
արար առ նա , և քաղցրութեամբ ան-
գամ զիջաւ ընտելաբար ժնկուտալ ՚ի
վերայ նորա : Օ արհուրելի ես Աբե-
ղէն , ասաց Աբբայ յինքն եկեալ , և
արանց քստմնելի : Պատասխանեաց ըս-

կայն . զարհուրելի , արդարեւ այդպէս
 համարիս՝ դու զիս , խնդամ , — Վրս-
 տըմիելի և՛ ս՝ կարելի է , կամ ոչ է կա-
 րելի : Վարժք արտաքուստ նշան լի-
 նին ներքին մտաց դառնութեան , շայց
 տակաւին բարձակից եմք իրերաց՝ Վառ
 և Ես : Երկու մեծ մարդ կան յԱրմա-
 ւիր , մին Վառ ես , մին Ես . դու ՚ի քում
 բաժու , և ես յիմում սլաշտաման : Ար-
 քայ ոչ կարէր զսպել զծիծաղ իւր ՚ի
 վերայ համարձակախօսութեան սրիկայ-
 ին , բայց Աբեղէն շարունակէր , “ մի .
 մի ծաղր անհաւատութեան , եթէ հա-
 ճայ թուիցի քեզ , Թոյլ տուր ինձ .
 թէպէտեւ սրիկայ իցեմ , զանձն ընդ
 Արքայի հաւասար առնել : Վանզի
 յանդգնութիւն իսկ չէ ինձ՝ զանձն
 ընդ անձին բաղդատել , զորոյ կեանք
 ՚ի ձեռին ունիմ , ուստի և իրօք ստորեւ
 քան զիս : ”

Արքայ ել . որպէս թէ խուսել ՚ի
 նմանէ կամիցի : Իսկ Աբեղէն կապիօ-
 րէն ժնկուտալով կալաւ զառաջս նո-
 րա : Աճց ասէ . դէպք դուն ուրեք կա-
 ցուցանեն երկու այսքան մեծ Որեար ՚ի

միում անձուկ վայրի՝ կ'ս'ց ուր կտա , զի տակաւին ունիւմ խօսելոյ ինչ՝ ընդ քեզ :

Ա՛հա Աբեղէն , ասաց Աբփայ ցորիկայն , յինքն ժողովելով զամենայն շոք զմեծափառութեան թագաւորի՝ “ Անու-
թիւն շնորհեալ է քեզ մեծամեծ արտու-
նութիւնս , և իրատ է քեզ յումպէտս վարել զնոսին : Սուրբ է բերան թա-
գաւորի , և ահա խոստանամք քեզ թո-
ղութիւն վասն անցեալ գործոց քոց .
և սլաշտպանութիւն վասն հանգերծե-
լոցն , միայն թէ անուանեալ ինձ , թէ
ով վարձեաց զքեզ առ ՚ի վաղձան Ա
աղենակայ , հրաժարեաց ՚ի հեղլոյ զա-
րիւն արդար . և կեցջիր ՚ի սլաշտաման
արքունի : Իսկ թէ ոչ փախիր , հե-
ռացիր , և թաքիր յաչաց իմոց . ա-
սլա թէ ոչ — ” Ահա . Թողութիւն
և սլաշտպանութիւն՝ ասես , — Ես ՚ի
վաղուց թօթափեցի յանձնէ զհոգ այդ-
օրինակ սնոտեաց : Աբեղէն հարող է
անձամբ զանձն սլաշտպանել , առանց
օտար օգնութեան . իսկ զթողութենէ՝
զոր խօսիս , մահկանացուք ոչ կարեն
թողուլ մեզս մեծամեծս , որպիսի իմ

են յանցանք : Յորժամ Պիք ՚ի դա-
 տաստան Եկեսցեն , տաց անդ զհամար
 գործոց խնոց , բայց ոչ ուրուք՝ մինչ
 ցայնժամ : Ասմիս գիտել ով կաշա-
 ռեաց զիս առ ՚ի վախճան Աղենաւայ՝
 ասացից քեզ , բայց ոչ այսօր : Ասեա
 ինձ փախնուլ աստի՝ ընդէր — ՚ի քէն
 երկնչելով . ըհ — յԱրմաւրայ երկն-
 չելով , բէք : — Աբեղէն փոյթ չունի
 զԱրմաւրայ : Ասեա թողուլ ինձ զայս
 գործ՝ ընդունիմ Երուանդ . բայց դա-
 շամբ , — Ասա որ դաշամբ , դարձոյց
 Արքայն եռանդեամբ . բաւական է
 տասն հազար կշիռ ոսկւոյ գնել զկա-
 րուստ քոյ ՚ի Հայոց : Եհէշ . Ես քեզ
 քսան հազար տաց , եթէ յետս կոչես-
 ցեն զայսինն՝ որով այսպանեցեր զԱբե-
 ղէն՝ այսքան չնչին կաշառօք : Զէ Եր-
 ուանդ , մի միայն ինչ կարէ համալել
 զիս ՚ի կամս քոյ , կաշառեա ինչ զքոյր
 քոյ , զի յիրեմ ես զՀայկանդուխտ զօ-
 Րիորդ Հայոց Սեծաց : Եհէշ . Ե ինչ
 հրէշ , — Կորիւր կորիւր : Եհէշ . Համ-
 բեր , համբեր , մի բարկանար , գիտեմ
 որ լաւ եղբայր ես , միայն ասա ընդու-

նիս զիմդաշն , թէ ոչ :” Երոտնէր . Ինդ-
րեան որքան կշիռս և արծաթոյ կամ
ոսկւոյ կամք իցեն քեզ , և սաց ք մի-
այն զի մի ևս թուճաւորեացի օդ Ար-
մաւրայ ՚ի ժահրալից շնչոյ քոյ : Ահեշ .
Աղոյրդ : — Սիայն յիսուն բիւրուց
վաճառեալ եմ զարդիս զարիւն երկոց
մտերմաց քոց՝ զԽորենայ և Շ իկա-
նայ , տուր ինձ զՀայկանդուխտ , և թո-
ղից քեզ զնոսա՝ կենդանիս : Երոտնէր .
Չարածնունդ . չունի շանթ Արամազդ
վասն քո : Ահեշ . Չսոս ինձ զքոյր
քո — բայց անտա՛ն , տիւ մի և զիշեր .
և ահա Իջորէն և Շ եկան մեոցի՛ն , Ա-
բեղէն խօսեցաւ զայն : ” Եւ իբրեւ ա-
ւարտեաց զբան իւր հանեալ զձեռն ՚ի
գրաստանէ լին փոշւով բաւրակի՝ ցնդեաց
յերեսն ՚ի վեր Արքայի , և մինչ նա
սկսանէր շինել զաչս ՚ի կսկծոյն՝ Աբե-
ղէն գնաց անհետացաւ ՚ի միջոյ :

Գահերէցք ապստամբից ժողովեալք
ի տաճարի Քրմապետին Արշերայ նա-
ւակատիս կատարէին սպանդարամետիցն
Պից , յորժամ Աբեղէն ՚ի ներքս մը-
տեալ աւետիս ետ նոցա զմահուանէ

Խորենայ, և Մարգարետանն Շիկանայ,
 Լմենեքեան ծափս հարին ընդ լուր այն,
 և պսեն, մնաց արդ Օռւան մի-
 այն, — “ Բաբէ ահեղ է Օռւան, ա-
 տայ Լքեղէն, բայց Լքբայի ամիս փնդ-
 րի, մինչ յուշի գայ վերստին։ ”

Կատարեցան Դերբ Երկրորդ Վարդգիսի։

Գ Ի Ր Ք Ե Ր Ր Ո Ր Դ Վ Ա Ր Դ Գ Ի Ս Ի

Գ Լ Ո Ւ Խ Ա .

Ս Ի Ր Ա Ն Ա Ր Ք :

ՆԱՅԿԱՆԻՈՒԽՏ անդրի պարծանաց
գեղուհեաց Նայոց՝ անկեալ դնէր յան-
կողնի և հալ և մաշ լինէր օրըստօրէ .
նչ ումեք շպատճառ խօթութեան յայտ-
նելով : Սիրէր նա զՕ ուրան , բայց
նվ էր՝ որ տեսեալ զպատանին և նչ
սիրեաց զնա : Բայց եթէ Նայկանդուխտ
հիւանդ դնէր , Օ ուրանայ ցաւն նվ
զննէր : Առանձնացեալ ՚ի բնակութիւն
իւր , խորշէր յամենայն երթեկաց ,
և յաճախ ճանապարհ առնէր ՚ի հեռա-
ւոր և ՚ի հովասուն կատարս լերանց ,
թերևս հրաշալեօք բնութեան՝ կարի-
ցէ հանգուցանել զխորհրդոցն յարուց-
մունս : — Օ այսու ժամանակաւ մեկ-
նեալ էր ՚ի քաղաքէն , և նչ ոք զի-
տէր , թէ ո՞ւր արդեօք հանգուցանիցէ

զաւիտ խորհրդոց իւրոց: Սինչ այս՝ մինչ
այն՝ դղրդեցաւ Արմաւիր, ելին հար-
տաձք յառադաստաց, և փեսայք ՚ի
տաճարաց. ծերք ՚ի ցուսր յեցան իւ-
րեանց, և տղայք ՚ի վազ, զօրք աշ-
խարհին, աւագանին և Արքայ խի
գլխովին՝ ընդ յառաջ ելին Ասենակայ
Բգեշխի Տայոց աշխարհի, և փեսաւէր
եղեն նմա գէպ տաճար Հայկանդխտոյ.
զի դայր նա փեսայ փառացի Տայոց
աշխարհի:

Պալաւտ նորա, որ եթէ ամսով
յառաջ՝ խնդութիւն մեծ առնէր Ար-
քայի, այժմ ոչ ինչ յիրիք սակի ե-
գաւ. քանզի հիւանդ էր Հայկանդուխտ
և ոչ ժամանէր ընդունել զնա: Օ ա-
ւուրա վեց եկաց Բգեշխ մեր յԱրմա-
ւիր, և յեօթներորդոմն գտաւ զի տա-
պառտ անկեալ յանկեան ուրեք՝ ՚ի պար-
տիզին, Արքունեաց, Սուսեր նորա ա-
ւընթեռ գիշոյն կայր՝ մերկ և արիւ-
նաթաթաւ, յուռութունք բազպանի
նորա չէին ՚ի միջի, այլ թերթ իմն հա-
տեալ ՚ի նմանէ, և կապեալ ՚ի կուրծ
նորա՝ պարունակէր զայս իմաստ:

Ան ոք առ Հայկանդուխտ ժողովոցն . որ չիցէ
պատրաստ փորձել գիտալտ Ասենական :

ՍՐԻԿԱՅ ԱՐԵՂ ԷՆ :

Ո՛ւր փախեայց , ո՛ւր թաքեայց , ո՛ւր
մխիթարեայց , դուռաց Երուանդ՝ ի հա-
սանել զուժկանիս : Եւ ո՛ւր արդեօք
Օ ուրան մեր : Մեծ եռանդեամբ ըղ-
ձայր դարձի նորա , թերեւ մխիթա-
րեսցի նովաւ , և ո՛չ երկար ձգեցաւ ,
զի ահա դարձաւ Օ ուրան : Ողջոյն ե-
կիր Պատանկո , այլ մի ևս զգես-
ցես յընկերակցութենէ քումմէ , վհա-
տեալ որպէս և եմն՝ ընդ կորուստ հո-
յակապ իշխանայ իմոց՝ ասաց Արքայ :
Օ ամենայն քաջ զխտեմ՝ Արքայ , պա-
տախտանեաց Օ ուրան , Կարամանին
խորտակեալ զըլծայս իւր՝ արդ յԱր-
մաւիր բնակի՝ Աբեղէն անուամբ , զըր-
կելով զիս յայմ՝ ամենայնէ , զոր պատ-
ուական գնեմ ինձ : — Հա . հա . ըղ-
զոյչ լեր անձին քում , գուցէ և քեզ
հանգիպեսցի Ա իմ խարին , — Ես փու-
թամ ընդունիլ զգեստան Եղիպտացւոց
իշխանի . բայց յերեկոյն — ընդհա-
տեաց Արքայ . քանզի ելանէ՛ Հայ-

կանդուխտ ցամաքեալ անձամբ և դի-
մէր անդանօր յայցելութիւն սիրայնոյ
իւրջւմ, զոր ետես և շիկնեցաւ : **Օ** ու-
րան յարուցեալ ողջունեաց զնա խո-
րին իմն ակնածութեամբ : — **Ա**յց ասէ
Արքայ ցապտանին, մինչև գուցէ փութո՞ւ
թով դարձայց սյսրէն, և գնաց : **Հ**այ-
կանդուխտ ընդ պատուհանն հայէր ար-
տաքս, հուպ մատեաւ առնա **Օ** ու-
րան, և ասաց. տակաւին բարկացեալ
ես ՚ի վերայ իմ դժխոյ : **Չ**եմ բար-
կացեալ ՚ի վերայ քոյ, ասաց **Հ**այ-
կանդուխտ և զամօթի հարաւ, ՚ի միտ
բերելով զանցս մանուշակին ՚ի պարտի-
զի : **Ա**րեմն թողեալ է քոյ զյանցանս
իմ միանդամայն, — **Հ**անցանք քո-
կրկնեաց **Հ**այկանդուխտ քաղցր ժլա-
տանօք, այժ եթէ յանցանք ինչ ի-
ցէ այն՝ բոլորովին թողումքեզ : **Ս**ե-
ռանող ողիք պարտին թողուլ յերկրի՝
զի յերկինս թողութեան արժանասցին.
այժմ մերձ եմ ՚ի մեռանիլ, և թողում
քեզ : — **Օ** ինչ ասես դժխոյ, **Հ**ա ի-
րաւի մեռանիմ, ասաց **Հ**այկանդուխտ.
զի թէպէտև յերեկեան հետէ լքի ըզ-

մահիճս հիւանդութեան խմոյ, սակայն
 թուի թէ փութով դարձայց անդրէն,
 Սանտրոյ. — վասնորոյ դու ներեալիր
 ինձ իշխան, վասն տառապանացն՝ զոր
 ետու քեզ յանցեալ պատեհին ՚ի պար-
 տիղի անդ։ Օ ուրան լուռ եւեթ մնաց,
 Սէ թողոցուս ինձ, ասէ դժխոյն. ով
 դժուարամեք ես դու և վրիժահան։
 Օ ուրան աչս ՚ի նա կրթեաց, Հայկան-
 դուխտ զձեռն կարկառեաց սունա և ա-
 սէ, արդ արհամարհիցես զձեռն տա-
 րածեալ առ քեզ, արդ զամենայն մո-
 ռացիս թէ ոչ։ Ս ուանալ, քաւ և մի
 լիցի ինձ, ամենայն բանք քո և հա-
 յեցուածք այնքան ՚ի խոր դրօշեալ կան
 ՚ի տախտակս կրծոց խմոց, մինչ ան-
 հնարին է։ Օ ուրանայ ՚ի Օ ուրանայ
 ջնջել զնոսա։ Սէ կարեմ զհանդէսն մո-
 ռանալ, յորում դու կացեր հանդիսա-
 դիր սուաջին, կամ զգործն՝ յորում գոր-
 ծադիր զքեզ տեսի կենդանի։ — Իսկ
 առ թողութիւն — կախեալ զաջոյ նո-
 րա՝ ակնածութեամբ համբուրեաց, և
 ասէ. երանի էր ինձ Տիկին, թէ միշտ
 այնպէս մեղանչէիր, և ես այսպէս նե-

րէի , բայց աւանդ զի զարդիս ոչինչ
ունիմ թողուլ քեզ :

Երկօքին եւ լոեցան ընդ հարապո
ժամս , մինչեւ հայկանելուստ եհարց
ցնա . կարի երկար հեռացար Մարմաւ-
րայ , շատ շրջեցար արդեօք : Զար .

Շրջեցայ շատ : Հայն . Եւ քաղեցեր ըզ-
ճանապարհայն քեզ զքօսանս բազում ,
Զար . Բազում , եւ յամէն ուրեք զհամե-

բաւ հայկանելստոյ : Հայն . Իշխանն Աղ-
ուանից , միւսանգամ մեղիցես առիս Զար .

Փոքր միւս եւ այլ ոչ յաւիտեան .
Թուի թէ դուշակիցես զոր ասելն կա-
մեցիմ : Հայն . Պարձեալ ճանապարհ

առնել : Զար . Այո . — գնալ եւ ոչ
դառնալ վերստին : Հայն . Ոչ դառ-
նալ վերստին թէ ինչ , ոչ ոչ այդ-

պէս . Օ ուրան , թողուցնս բն զիս :
Լոեցաւ , որպէս թէ ամաչելով ընդ
անխոհեմ խօսս իւր , եւ խփոյն ուղղեաց

զբան իւր այսպէս : Ասել կամէի թէ
թողուցնս դու զեղբայր իմ , որ այս-
քան սիրէ զքեզ : Զար . Որդին Աամ-

բիւսեայ հատուած , գնացեալ յերկիրն
Պարսից , հիմն դնէ նորոյ իշխանութեան

անդանօր . Ճանապարհ արարից առ նա՝
 թերևս Ղափատագիրք յաջողցնեն ինձ
 զօրավարել քնտի ուրուք ընդ նովաւ ,
 յայնժամ ՚ի վառն դրօշելով զպատկեր
 Հայկանդխտոյ , տաց ՚ի բերանս զօրաց
 իմեց աղաղակել Հայկանդախտ . և
 այդ անուն անդարտելի կացուացէ զիս
 ՚ի մրցմանս ճափատուց : Հալանք . **Օ**րա-
 զըր առնես զինե՛ իշխան . այն և ան-
 դթաբար իօհ խոցոտես զսիրտ . Ջալան .
 Յատուկ ինայել կամելով թուացո-
 դութեան սրտի քոյ՝ թողում զԱրմա-
 Վիր , ներկայութիւն իմ թերևս անհան-
 դիստ առնէ զոգիդ անուշակ . վամնդի
 չեմ ես սյրն երջանիկ , որոյ տեսու-
 թիւն նախասահմանեալ իցէ ՚ի հաճու-
 թիւն քոյ . խուսեցայց՝ միայն՝ զիմի խո-
 ցոտեցիցն զքեզ : Հալանք . **Ե**ւ զու յի-
 րաւի գիտաւորեալ իցես թողուլ զԱր-
 քայ , որոյ բարեկամութիւն . անկեղծ
 է ընդ քեզ . և սէր՝ անպատում : Ջալան .
Սեճ է ինձ բարեկամութիւն նորա .
 այլ անբաւական յերջանելութիւն իմ :
Եւ եթէ զիցէ զողջոյն թաղաւորութիւն
 իւր ընդ ստիւք իմովք , տակաւին եր-

ջանկացուցանել ոչ կարէ : Հայկունք .
 Քաբէ , այսքան թանկ իցէ քո երջան-
 կութիւն : Զարմն . Այո թանկ՝ և հա-
 զմբ անգամ . բայց մի ինչ կարէ երջան-
 կացուցանել զիս , վասնորոյ երես անկեալ
 սրազատեցի . **Օ** այս ասելով կալաւ զա-
 ջոյ չքնաղին , համբուրեաց և կրկնեաց
 անդրէն , մուրացնոյ զոյն Հայկան-
 դուխտ , և ունայն ելի : Հայկունք . **Ա**ր-
 օրինակ նախապաշար , ասաց Հայկան-
 դուխտ , և ոչ գիտէր զինչ արասցէ :
Օ ուրան սողաց հուպ առ նա , և աղեր-
 սական ձայնիւ ասաց , Հայկանդուխտ ,
 Հայկունք . **Օ** ինչ խնդրես յինէն : Զարմ .
Օ երջանկութիւն իմ : — **Ա**ռ որ ընդ
 երկար պշուցեալ հայեցաւ **Պ**ատիոյ Հա-
 յոյ , և յանկարծակի սթափ առեալ
 թող զիս՝ ասէ , հրամայեմքեզ . թող
 զիս . **Օ** ուրանայ ակնկալութիւնք հա-
 տան , և յոյս վերացաւ , ամօթահար
 և տրտցւմ՝ գլուխ խոնարհեաց նմա ի
 նշան հնազանդութեան հրամանին ,
 և թող զնա բարեօք մնալ յաւի-
 տեան : **Ա**յլափոխեալ կուսին ի հը-
 բեշտակ ինչ հողեղէն՝ ձեռն պարզեաց

առ նա , կայառ զաջոյ պատգանդոյն և
սեղմեաց ՚ի վերոյ լուսեղէն շեռաց խ-
րոց : Ազաղակեաց , Օ ուրան . քղ եմ
ես . և անկառ ուշաթափ առաջի նորա :

Գ Լ Ո Ւ Խ . Բ .

Խ Ո Ս Տ Ո Ւ Մ Ն Պ Տ Ա Ն Գ Ա Ւ Ո Ր .

Արդ ակէր այնքան երջանիկ . որ-
պէս զուարթացեալն Օ ուրան Ար յաղ-
թեաց ՚ի վերջոյ . ընկալառ զխոստումն
հաւանութեան ՚ի շթմեաց Հայկանդխ-
տոյ , դուժն իջեալ յարոյց զնա , որոյ
մկայն յիշատակ ասութեանցն՝ բազում
անդամ՝ ճ'նշէր արտասուս յաչաց խ-
րոց , զորոյ գեղ ՚ի տունջեան տեսանէր .
և շնորհս ՚ի գիշերի երազէր :

Հայկանդուխտ հայէր ՚ի նա խորին
ինն յափշտակութեամբ , և մոռանայր
զիւր մահացու բնութիւն , Պարծէր թէ
սենեակն այն փոխեալ իցէ ՚ի զբախտ
ինչ երկրաւոր . և վերին Ազոյց երամ
իջեալ անդանօր սրբազանէին ինքեան
զանմեղ բերկրութիւն պահուն՝ աներև
խնդակցութեամբ իւրեանց :

Թեպէտև յընթացս կենաց մարդ-

կան միանգամ և եթ պատահի ժամայն-
քան երանական, տակայն և այնպէս՝
երանին նմա, որ յոգւոյ հանկիւն վայն
գալլտեան այնորկ, Երանին. յորում
եթէ հասանկիւն, արժանի իցէ վայելից
նորա. բայց և երանին նմա, որում այդ
պահ վաղ էանց, և թող զկնի գրոշմ
հետոյ վայելչութեան. զի և յիշատակ
այնպիսեաց՝ պատուականագոյն է ճշմա-
րիտ սիրահարին։ Թեքեա երեւակա-
յական և առ աչօք ցնորք իմն երեւոյն
այս յաչս իմաստնոյ, բայց ես ասեմ,
թէ ՚ի ներքոյ արեգական չիք բնա-
երջանելութիւն զմայլուն՝ առանց երեւ-
կայութեան։

Վարձաւ Արքայ Երուանդ ըստ
ժամագրութեան իւրոյ, և առեալ ըղ-
Օւրան մեկուսացաւ ՚ի սենեակ ինչ
առանձինն և ասէ, զխախցես Օւ-
րան, եթէ քանիք քանիք ՚ի պատանեաց
նստան յարձան ինտոմութեան զՀայ-
կանդխտոյ։ Զարեան. Օւրմանամ, զի
նչ և Օււարթու նք երկնից, Երանեալ.
Հին, և զմե. Օւրան։ Զարե. Ստոյգ
իմն է Արքայ, զի չեմ ես ինչ ա-

ռաւել քան եթէ պատանի պանդուխտ ,
 աղքատ և անճանօթ ՚ի քաղնքի այս-
 մէկ . ուստի և յանդընադոյն իսկ հա-
 մարելի . եթէ ձեռներէց լինիցիմ"ի խըն-
 դիր այդպիսի . բայց տակաւին անտա-
 րակոյս հաւատամ , թէ Արքայն Հայոց
 Մեծաց , ոչ իսթիցէ զքոյր իւր ՚ի ծոց
 այնպիսեացն ՚ի պատանեաց աշխարհիս ,
 որոց պատիւք իցեն արկեղք զանձուց
 նոցա , փառք՝ տարածութիւնք կալուա-
 ծոց , և պսակքն՝ փառաւոր վերտառու-
 թիւնք : Օ ինչ օգուտ պաճ"ելի փա-
 ռօք հայրենեաց , այնինչ ինքեանք ա-
 նարիք՝ օտարացեալք ՚ի փառաց նստի-
 ցին յամենայն ժամ : Խոստովանիմ ,
 Քանջ արանց , թէ մինչ ցարգ ոչ ինչ
 արարի արժանի մեծի վարձուն , որպի-
 սի է Հայկանդուխտ . բայց ոչ շատ ՚ի
 վերայ անցանիցէ , մինչ արարից , կամ
 մեռայց :

Արքայ խոժոռութեամբ իմէ հայե-
 ցաւ ՚ի նա , որպէս թէ ասել կամելով .
 աղքատ հպարտ և մեծաբան : Մինչ
 կրկնեաց անդրէն Օ ուրան , և ասէ .
 Հրամայեա՛ Տէր Արքայ , զինչ և՛ կամք

իցենքո՞ղի արարից . և այնպիսի ոք
 եղէց, զի՞ ընկալայց քո հաճութեամբ
 զաջ՝ հաւանութեան Չքնաղին, Հը-
 րամայեա՞ որչափ ինչ դժուարին և հա-
 ճոյք իցենքեղ, ոչ առաւել համարեցայց
 ինձ զնոսա, քան ՚ի սոսկ զբօսանս, Ա-
 րամազդ վկայ, երանի թէ զարդիս խը-
 ումեալ էր ամենայն տէրութեան Հա-
 յոց, և բիւրուց սուսերաց մերկայեալ՝
 ընդդէմ՝ Արքայի, որպէս զի՞ զամենայն
 ընդ ոտիւք խորտակելով, ընդունէի առ
 ՚ի քէն յաղթանակ մենամարտի զՀայ-
 կանդուխտ () ընդդէմ : Երանէ՛ք . ՚Ա՛րա-
 զում՝ պատերազմաւնս միայնակ քա-
 ջացայ՝ առ ամենայն վտանգ անձին
 անզոյ, ՚ի խռունս թշնամեացն խռե-
 ցայ, գործ զՄաղդեղանց գործեցի յա-
 հարկութիւն լսողաց, և ոչ ուրեք այն-
 քան զղղեցայ յանսասան մտաց իմոց,
 որքան, ՚ի գահոյս միահեծան տէրու-
 թեան խմոյ, — Այլ պառանդ լուր —
 պատուական է ինձ Հայկանդուխտ՝ քան
 զթագն արքունական, վտանորոյ և ան-
 հնարին իսկ՝ շնորհել զնա որում՝ զի-
 արդ և կամք իցեն խնդրելոյ, Վա կայ

վարձ քաջի գործոց և վաստակոց , և
 չիք խակ վաստակ այնքան սեճ , որում
 կրկնապատիկ ոչ արժիցէ դուստր Վա-
 ջին Հայկակայ : Իդձ քո կատարեսցի
 եթէ զմարդասպան Սաղենակայ և զայ-
 րոց բարձակցաց Արքայի ածցես զառա-
 ջեաւ՝ կենդանի կամ մեռեալ , զահաւո-
 րագոյն սաղար սրիկայիցն զԱբեղէն :

Շրջեցաւ գոյն յերեսաց Օ ուրա-
 նայ , զգնաց ՚ի սրահին արքունի՝ խո-
 րին լուծեամբ : Օ արհուրելի էր
 յոյժ յանձնառութիւնն , վնայ էր՝ զոր-
 մէ կասկած առնոյր Աբեղէն զնենդու-
 թեան և դաւոյ : բայց և այնպէս՝ Հայ-
 կանդուխտ էր յաղթանակն : Հայե-
 ցաւ առ նա խանդաղատութեամբ մեծաւ ,
 և ընդ հայելն հողիացաւ արիաբար
 ընդունիլ զհրամանն Արքայի , և յա-
 ռաջ խաղաց : Երբեմն . Օ ինչ Օ ու-
 րան , զինչ խորհիցիա արդ : Զբան . Ե-
 թէ մատուցից զԱբեղէն շղթայ ՚ի պա-
 րանոց ատոանօր , երկնուցո՞ւս տալ ինձ
 զքոյր քո ՚ի կնութիւն : Երբեմն . Յայն-
 ժամ — և ոչ բնաւ , մինչ յայնժամ ,
 Հայկան . Ա՛ . Օ ուրան , երկնչիմ յերե-

ասց մահաբեր յանձնառութեան քոյ ,
 Աբեղէն զաւաճան է , Աբեղէն զար-
 հուգելի է , Օ դոյշ Օ ուրան , Բէք
 եթէ հանդիպիցես Ա իթխարւոյն քըս-
 տըմներույ , Զուր . Այց Հայկանդուխտ .
 Տուր ցիս Արքայ զաջ հաւանութեան
 քոյ . թէ Աբեղէն ի բռան քում , տես
 Հայկանդուխտ ի ծոց խնում , եւ . Տամ .
 տուր ինձ զԱբեղէն , կենդանի՝ կամ
 մեռեալ , և ես ասց քեզ ի կնութիւն
 զՀայկանդուխտ , ահա քեզ աջ ար-
 քունահան :

Աինչ այսօրինակ բանագնաց լինէ-
 ին , քարոզեաց ժամ արքունեաց՝ Թա-
 ղանթեալ . յոչ , ժամանակն թռանի , մի
 այլ ստոյծ սասր : ' Ի վաղիւն յԱռաղո-
 տի տեսլիք աչօք զԱհաւորն Աբեղէն ,
 առարկեաց Օ ուրան , եւ . Մի
 այդքան ի խոստմանսդ առատանար , իմ
 ի դործն է ուշ , Զուր . Օ խարդ և իցէ
 Տէր Արքայ , զմի և եթ զայս խնդրեմ ,
 զի ի վաղիւ հանդէս արարեալ ի տաճա-
 րին արքունեաց՝ կոչեսցես այսրէն՝ զա-
 մենայն աւագանի , Վարանն , և յանուա-
 նէ յականէ զԱրշէր Բարմապետ , զԱտ-

րակ Սպարապետ , զԳորիս Ասդմեայ՝
 զԻշխան Կորդուաց , զՇ աւենակ Լճ-
 ներոց Բդեաշխ , զԼսիդ Իշխան Հրէից ,
 զՍիսան Գեսպան Մարաց՝ այլովքն
 հանդերձ : Հայկան . Երանի ժամուն ,
 յորում դարձցիս յաղթանակաւ , եւ .
 Լրարից զամենայն ըստ հաճոյից քոց ,
 Զորան . Եւ զայս մի ևս : Մի ոք դի-
 տասցէ թէ առ ինչ միտս կոչեցեալ
 իցես , — զդրունս պատսպարեսցես զօ-
 րութեամբ , զի հաւաստեաւ ասեմ . յու-
 սահատ չարագործ է Լքեղէն , յորմէ
 դիւրաւ զգուշանալ չիք հնար . և մա-
 հու չափ պատուիրեսցես թողուլ ՚ի ներ-
 քըս՝ որք միանգամ մտանել յօժարի-
 ցին , այլ արտաքս ելանելոյ ուրուք
 թոյլ մի տացեն բնաւին : եւ . Որպէս
 և խօսեցանրդ : Զորան . Կեցցէ Լրբայ ,
 — Հայկանդուխտ ՚ի վաղիւ յԼա-
 ղօսի , կամ ոչ բնաւ , մնաս բարեաւ :
 Օայս ասացեալ՝ ել :

Գ Լ Ո Ւ Խ . Գ .

Յ Ը Յ Դ Ո Յ Ժ Ո Ղ Ո Վ .

Յաղթութիւն , յաղթութիւն , ա-

զաղակեաց Ատրակ ՚ի մուտս անդ տա-
 ճարի Վրմապետին Արշերայ, ուր հա-
 ւաքեալ էին զահերէցք ապստամբիցն,
 Ամենայն զործք մեր ՚ի լաւ անդր ըն-
 թանան, Օ ուրան դարձաւ յԱրմա-
 ւիր, և Աբեղէն ընկալաւ զգին արեան
 նորա: Արշեր. Օ ուրանայ ոչ հանճար
 պակաս է՝ և ոչ քաջութիւն. երանի
 թէ կայր և խառնէր նա ՚ի խումբ մեր,
 քան տարապարտ մեռանէր: — այլ միշտ
 զղոյշ է նա: Արշ. Այսպիսի ցնդեալք
 ոչ գիտեն թէ որչափ ինչ ծածկել պար-
 տին յօտարաց, Գրէ. Թուի թէ Հայ-
 կանդուխտ խէթ աչօք ոչ հայիցի առ
 նա: Արշ. Այն մինչ ՚ի վաղիւ, և
 տեսցես զնա սիրահարիլ ընդ դէ և
 հանի նորա, զի Աբեղէն արդէն իսկ
 վճարեաց զնա, յիս հաւատան դու,
 Գրէ. Օ արմանք մի իշխանք, զի կըրկ-
 տեալ զամենայն Աղուանս, ոչ գտի
 անդ աջուռն այնպիսի, որով Օ ու-
 րան ճանաչի առ մեօք, ամենայն պատ-
 գամախօսութիւնք, ապստարանք և
 թուղթք յայտ առնեն, թէ չիք անձն,
 տուն, կամ տոհմ, յայդ անուն ծանու-

ցեալ ՚ի համօրէն աշխարհին : Եւ երբեմն՝ ասէն , զի կայր տոհմ՝ Կնչ այդպիսի , այլ ՚ի վաղուց խի շեջաւ : Բաւոյն իցէ ապա աստանդիկս այս : Առէր . Իցէ ուստի և է . — Ամենեքին դուք հրաւիրեալ իցէք արդեօք ՚ի հանդէսն արքունի , Գրէ . Առանց խտրանաց , Առ . Բարիօք , թուի թէ խրատ իմ ազգեալ էնչ իցէ նմա , և յիրաւի յայլ իմն կերպ փոխեալ է Երուանդ յետ մահուան բարեկամացն իւրոց : Առէր . Սիայն յուսում , զի չիցէ դաւ յիրիդ այդմիկ , — Բաբէ եթէ հոտ առեալ իցէ զմերմէ աստատաբութենէ , զինչ յայնժամ , դողմա՛ արդարեւ : Գրէ . Յիմար որով միջոցօք հոտ առնոյր նա զմերոց մտաց , — այդ անկարելի է : Առէր . Անկարելի — գնա՛ , գնա՛ . ամենայն մօր ծիծ կտրող , ամենայն հայր անարդող , ամենայն եղբայրասպան և հայրանենդ ՚ի ցուցակ ընկերութեան գրեցէք , և ասացէք որով միջոցօք Արքայ հոտ առնուցու զմտաց մերոց , ծածուկն այսքանեաց ծանուցեալ ոչ դայ ՚ի լուր արքունի , Գրէ . Այարզամիտ .

այսօր Լէօուանդ է այր մատնեալ ՚ի
կնոջէ, սպնեքին տեսանեն զեղջիւրն՝
բաց յինքենէ, որ ունի զնոսա ՚ի գը-
լուխ իւրում, սակայն և այնպէս, ա-
հա մեզ այս պահ դիպահւոյ յառաջ
վարել զմեր զայս գործ, և բառնալ զնո-
րայն կտակած: Շուէն. Սղիւղ ասես, արդ
ամենայն ինչ պատրաստ է մեզ, որ քան
շոյտ՝ այնքան և՛ շայեկան: Աբր: Սուա-
րուք ինձ, պարտի իւրաքանչիւր ոք
՚ի մէջ զինուորիլ, և այնպէս զնալ ՚ի
հանդէսն. ապա թէ ոչ՝ Աբր: քայ զինեւ
անտես արարեալ, զնտապետաց պատ-
ուէր ետ գումարել զգումդ զօրաց զա-
պարանօքն արքունի, ՚ի դաւ ինչ՝ թէ
՚ի հանդէս, ոչ զխտեմ: Գրէ. Աորո զնա
զօրովք իւրովք: Շուէն. Պուլցէ նո-
քա զմեզ կորուսցեն: Գրէ. Տէ՛հ կաց ՚ի
տան՝ կնամարդի, կաց ՚ի տան, և խնամ
տա՛ր անարժան կենաց քոյ: Բայց յետ
յաղթոյթեան մերոյ, ոչ գտցես դու
դէ՛թ զկշիռ մի արծաթոյ — կաց ՚ի տան,
Շուէն. Սեղանչես առիտ, Գորիս Ասդ-
մայ, — եթէ այր իցես, կո՛ւ զսուրքոյ
և փորձես: Բաջ եմ, որպէս զհազարս

քոյ , այլ ոչ խելագարեալ իբրեւ զքեզ :
 Արեւի . Թողէ՛ք զայդպիսիս՝ զսո. այժմ .
 մեր ՚ի Վ. իցն անվրէպք են յաջողուպծք :
 Առեւ . Տուեալ էք նշան մերոցս , երիզ
 գեղին պատել զսարանոցօք . զի ծա-
 նիցուք զնոսա : Արեւի . Բազմօք յա-
 ռաջ : Գրե՛ . Ձիք այլ ինչ կարեոր
 մեզ , ընկերք , լցէ՛ք զբաժակադ . միւսան-
 դամ՝ յաղթանակաւ դուամարիցուք առ-
 տանօր : Շահէ՛ . Թուի թէ բարիօք
 իցէ մեզ վերստին կշռել զիրան զգու-
 շութեամբ : Գրե՛ . Ղնոն մարդ , զգու-
 շութիւն չունի ինչ ընդ ապստամբու-
 թեան , յուսահատութիւն և յանգըղ-
 նութիւն են նորա խորհրդականք , մի-
 անգամ զոր սկսաքն , կատարեսցուք քա-
 ջութեամբ , և յայնժամ յաջորդեսցի
 խոհեմութիւն՝ ուսուցանել թէ զինչ
 ինչ առնել պարտ իցէ ՚ի պահել զտէ-
 րութիւն : Եկնայք , լցէ՛ք արդ զբաժա-
 կըս ձեր : Արեւի . Թուի թէ նայիս քան
 զեւուստ մեր առ Արքայ , բարւոք եղի-
 ցի միւսանգամ հանդիպել Աբեղինի ,
 Գրե՛ . () այդ քեզ թողումք Ատրակ .
 և ահա վասն կենաց Աբեղինի , ամեն-

նեքեան ըմպեն և ասեն, կեցցէ Աբե-
ղէն. Առ. Եւ յաջողեսցեն մեզ Վ.ի.քն.

Գ Լ Ո Ւ Խ . Ե .

Ո Ր Ո Հ Ե Ա Լ Օ Ր .

Վատերք Հայկայ Վիւցազանց հո-
լովեցին զգիշերն դէպ ՚ի լոյս, այլ ՚ի
ծագել Արեգական պարկեշտացեալք
յերեսաց սքանչելոյն թողին զանխն
ցայգոյ եղբօր երիցու իւրեանց և փա-
խեան. ՚ի հիմնարկութենէն Արամիա-
յիսոյ մինչցելուանդ Սահաւակեաց,
չև էր տեսեալ օր այնքան մեծ և երե-
ւելի, որպէս էր այս օր յուսոյ և երկիւ-
ղի, օր զարմանաց և օր զարհուրանաց.

Պաշտօնատարքն արքունի վաղայա-
րոյց կանխէին ՚ի պատրաստութիւն հան-
դերձանաց, Աւագանին ժողովէր ՚ի դահ-
լիճ մ. ծ. և խորհէր որով մեծափա-
ռութեամբ երևցին Արքայի, որպէս
զի՛ շուք զիցեն հանգիսի նորուն, ամ-
բօխն ՚ի հրապարակս հաւաքէր, և շը-
շնչիւն յամէնուստ ելանէր, թէ սրպի-
սի ինչ օրն իցէ. Անից Այդ.

Օ անխ ժամանակին կալաւ Օայդ.

սթափացեալ ՚ի քնոյ եւ Աւքայ ՚ի գա-
հոյս իւր , և պատուէր կարգաց զամե-
նայն ըստ պատշաճի անօրինեւ : Առջեալ
յանդ խման զգանձապետ արքունի , և
զդպիր յիշատակացն հրամայեաց նոցա
պսակս մարդարոխ և ծամակալս ան-
գամանդիս պատրաստել , և սար ՚ի սա-
րուց խիւայիցն ածել գնել առաջի ,
զանկապան կարմիր զոյգ , կօշիկս սե-
կեայս զոյգ , սուսերս ականակուռս ,
և կամարս սակեղէնս : Անց և յայդ :

Մին զկնի յաջորդեցաւ Օսյրա-
ցեալ , և զարթոյց զՀայկանդուխտ ,
որ ՚ի քուն իւրում երազելով զՕս-
րանայ , և յարթնութեան թուէր երա-
զել զնմանէ : Շողին ընթեռնոյր ՚ի
գիմաց նորա թէ զինչ ինչ ընդ միտսն
անցանէին , բազում բանիւք միտիթարու-
թեան խօսէր ընդ նմա , նորանոր յու-
սով յաղթութեան սիրայնոյն վառէր
զսիրտ նորա , բերկրութիւն անպատում
էր Օրիորդին Հայոց Սեծաց . սա-
կայն ժամն էանց Օսյրացեալ :

Ճառագայթեալն ճեպեաց ՚ի հանդէս .
Տիկնայք փափկասունք մեծամեծ նա-

խարարաց և պետաց աշխարհիս՝ զար-
դարեալք՝ համակ ՚ի հանդերձս պանծա-
լիս և ՚ի զարդս , ՚ի մանեակս մարդաշ-
տիս , և ՚ի քայռս անդամանդիս , բստեայ
բազպանօք , ոսկեայ փալարանջմնօք ,
յակնթի զնոօք , և շափիւղեան շա-
րօք , բազմութեամբ նստչտաց նալե-
ցան զեղան նստան ՚ի տաճարին Հայ-
կանդխտոյ , և խօսեցան զՕ ուրանայ
խելագարեալք ՚ի զեղն , զուամէ՞ այլոյ
ապա խօսիլ կարէին : Եւ իջաւ Նաուա-
գայթեալն ,

Եւ առաւիղեալն շարժեաց զանիւ ժա-
մանակին , այլ այնքան արագ , որքան
և լեզուք Տիկնաց զանուն Օ ուրա-
նայ բերանոց ՚ի բերանս փսխէին , չա-
սացից թէ՛ և զանձն նորա սրտից ՚ի սիրտ
ըզձակերտ : — Եւ Էանց , Եկաց
Երկրատես , և ահա մեծամեծ աւագանի
դրանն , արքունի բդեաշխք , և կուսա-
կալք նմենայն , քուրմք և քրմապետ
նոցա , բազմութեամբ դեսպանաց այլ
և այլ ազգաց և թագաւորութեանց ,
խմբեցան ՚ի տես արքունի՝ և հանդի-
սին հանդերձելոյ , զորմէ ոչ ոք զի-

տէր ինչ, — Հայկանդուխտ զակումբ
բազմականին տեսանելով, և ՚ի միջոյ
նայա զտեղի Օ ուրանայ զուր նշխ-
րելով, մենացաւ ՚ի մատուան առանձին,
և ծռներ իջեալ առաջի Անահտական
դից բազնի՝ և ասաց. մայր և կենդա-
նութիւն Հայոց աշխարհի, — Այս
դժխտյ երկնից, ողորմեա ինձ. և օրհ-
նեա զօրս զայս բարի վախճանաւ, Յա-
րուցեալ ապա՝ դալկահար մուտ ՚ի սրահ
սոսկալի, յորում հանց յերեկ, խոս-
տացեալ էր Օ ուրանայ սէր իւր, և
Օ ուրան՝ զկեանս իւր, Լանց Երկ-
րատես, և դեռ չէ՛հաս սիրելին,

Ե առաւիղեաց Ե անթակող, և զօրք
արքունի ամենայն կահու և կարասու
պատերազմի եկին շուրջ պատեցան զա-
պարանօքն արքունի, Յանկարծակի
էջ լռութիւն և հանդեսաւ ՚ի վերայ
բազմականին, պատանիք ընդհաղին ըզ-
ճառ սիրահարութեան իւրեանց, և կա-
նայք զբամբասանս, դատաւորք դուլ
ետուն անցիցն ատենի, և քաղաքա-
կանքն զաչալըջութեամբք իւրեանց,
յարձան աղի փոխադրեալ ապուշ առ

միմեանս հայէին . այնինչ ահեղափառ
մեծութեամբ սիզաճեմ' արփիացաւ Ար-
քայ , ի մէջ բազմականին , և ասէ .

Ա՛յ խռովեսցին սիրտք ձեր , բարե-
կամք . յաղագս նախազգուշութեան այ-
սորիկ՝ որ չունի մասն ընդ խրախճա-
նութեան մերում : Ա՛մենեքեան դուք
լուեալ խիէք զանգղամէն Աբեղինեայ ,
որ սպան զՏէր Սիւնեաց , և զփեսայո .
ցեալն քեռս՝ կորոյս զԱսենակ , զԽո-
րէն Խորխոզունի , և զՍարգսպետան
Սարգսպետ : Օ ամենայն այլ առաքի-
նի յԱրմաւիր հակառակ ինքեան դնէ ,
որ ինչ սուրբ և պատկառելի՝ խաղալի-
կք են անօրինին . և զին՝ չ . եթէ յուրա-
խութեան մերում յանկարծակի ի ներ-
քս մտանիցէ : Ա՛մենեքեան . Ա՛յ , Աբեղէն .
խօլակա՛ն այն : Արեւ . Ս'ացէ այսրէն՝
յիւրոց կամաց : Երբեք . Ա՛յ . — այլ
Օ ուրան Աղուան յանձն էառ միա-
մտութեամբ ծառայել մեզ , և ունիլ
զնա թէ կենդանի՝ թէ մեռեալ : Ա՛նոց
Հանժաղող : Ա . Խո . Վճռարին իցի
նմա կատարել զայդ յանձնառութիւն .
երանի թէ պահեսցէ նա զխոստումն իւր :

Բ . Խոհ . Լայց թէ կատարեսցէ , յայն-
 ժամ աշխարհ մեր ճշեցի զնդ կըր-
 կին թագաւորօք , Գ . Խոհ . Լմենեքին
 պարտիմք տանել զայդ ծանրութիւն .
 տես օրքան մեծ սպաս հարկանիցէ նա
 Հայրենեաց մերոց , Օայդ յիս թողէք
 ասէ Լրքայ . Օ ուրան խեղրեաց ըզ-
 Հայկանդուխտ ի կնութիւն եթէ կա-
 տարեսցէ զխոստումն իւր , նա վարձ մե-
 ծադին է նորա , Լանց Երկրապետ ,

Հրակաթ յաջորդէր հօլովել ըզ-
 վայրկեան ցնծութեան նոցա . զի ամե-
 նայն ցնծութիւնք աշխարհի վայրկե-
 նականք են , Սինչ ամենեքեան յա-
 սուշ կրթեալք ընդ բանս բերանոյ թա-
 գաւորին , կէսք լուս և եթ մնային ,
 կէսք նախանձու բեկանէին , յայժամ
 հծծելով Վորխայ յականջս Լտրակայ
 ասէ . ուր իրքս եզերիցեն , Լտրակ ժը-
 պիտ արհամարհութեան զերեսօք ա-
 ծեալ ասէ . դիւրին չէ զԼբեղէն ունիլ ,
 Գորի . Իշխանք , ասացէք եթէ ուրուք
 դէմ յանդիման տեսեալ իցէ զԼբեղէն ,
 Բաշտ . Ես ոչ , ես ոչ բնաւ , Հայրենի .
 Սի անգամ տեսի զնա , Վրոզնտանի ,

նչ երբէք մոռացայց, հրէշ էր հրէշ,
 երբեք. Սխանկամ եւ ես հանդիպե-
 ցայ նմա, որպէս քաջ գիտէք: Արեւ:
 Բազում ինչ լուայ զնմանէ, մին քան
 զմին զարհուրելի: — Իս յիմոյսօղոր-
 մանէ այնպէս վարկանիմ, թէ սանդա-
 րամետական ոգի ինչ իցէ նա՝ երևեալ ի
 կերպարանս մարդկան, և խորհուրդ տամ
 մի մուծանել զնա այսրէն ի ներքս. զի
 մի զամենեսեան խեղդիցէ:

Արամազդ զթա՛ մեզ, աղաղակեաց կա-
 նանին. մի տսեր, մի տսեր, ուղուրդ
 խեղդիցէ զմեզ զամենեսեան՝ յայսմ վայ-
 րի: Գրի. Բան այն է՝ զի գիտասցուք,
 նա՛ Օ ուրանայ յաղթիցէ, թէ Օ ու-
 րան նմին. ահա ի գրաւ գամ, զի ձեռն-
 ունայն յետս դարձցի Աղուանն: Ա. Իր.
 Իւ ես ի գրաւ գամ, զի ընդ հակառակն
 եղիցի. վասնզի՝ եթէ իցէ ոք յԱրմա-
 շիր, որ կարիցէ զգէմ ունիլ Աբեղի-
 նի՝ Օ ուրան է: Բ. Խր. Իւ ես ընդ
 քեզ եմ, ոչ երբէք պատահեցայ պա-
 տանույ քաջի և սրաէի՝ որպիսի Օ ու-
 րանն երևի ի միջի մերում: Գրի. Հա-
 զոր կշիռ տակոյ, թէ Աբեղէն նուա-

Ճեցէ : Ա . ԽԽԵ . Եւ հազար կշիռ ոսկե-
 ւոյ թէ Աբեղէնն ոչ նուաճիցէ : Եւստի-
 Եւ ոչ մատնեցէ ի ձեռն իմ . թէ կեն-
 դանի՝ թէ մեռեալ : ԳԽԵ . Սեծաբառ
 իշխանք . վկայ լերուք զրաւոյս : Բ . ԽԽԵ .
 Եւ իմ մատն ի միջի կայ դորա . հազար
 կշիռ ևս : Ա . ԽԽԵ . Եղև : Գորիս ծի-
 ծաղելով իմն , բազում շնորհակալու-
 թիւն քեզ , Տէր . վասն հազար կշիռ ոսկե-
 ւոյ քում , զոր արդէն իսկ ի քսակիս հա-
 մարիմ : Օ ուրան իշխան հանձարեղ է .
 ընդ այդ բան չունիմ , բայց ի սլայքար
 Աբեղինի մտանել՝ շատ է նմա : Լանց
 Հրակաթն :

Հուրիայլեալն հոլովէր յայնժամ
 զանիւ կառաց ժամանակին , յորժամ
 քրմապետն Արշէր հարցանէր ցԱրքայ ,
 եթէ Ստանն դունդ չուեալ իցէ ընդ
 Օ ուրանայ : Այ , ասէ Արքայն . այլ
 նա միայն ել նահատակ ախոյենին , և
 զԱռաջոտ պահ հատուտեաց դէրձի իւ-
 րում : Յայնժամ զերես դարձուցեալ
 քրմապետին առ Գորիս Ապրմայ՝ ասէ .
 ուրախակից եմ քո : վասն շահելոյ քեզ
 զհազար կշիռ ոսկեւոյ : ԳԽԵ . Արովհե-

տե սրբութիւն քո գուշակէ ինձ զայդ՝
այլ ոչ ևս երկուանամ, Լանց Հուր-
փառեալ :

Թաղանթեալն տեղակալեաց, և Շա-
ւենակ Աղճնեաց Բդեաշխ ասէ ցԱր-
շէր, արդ սկսայ ոգի առնուլ, մինչև
տեսցուք զկատարածն, Իսկ Հայկան-
դուխտ յիշելով զժամն, յորում յե-
րեկի ուխտեաց Օռւրան զկեանս իւր
զոհ ինքեան, թառամեցաւ, թարշամե-
ցաւ, լքաւ յամենայն զօրութենէ, և ոչ
կամէր մխիթարիլ, Առին զնա կանա-
նին, և տարան ի սենեակ ինչ, սկսան
խօսիլ ընդ նմա բանիւք բազմօք,
գէթ մխիթարել կարասցեն զսիրայրեաց
սիրտ նորուն, Խօսեցան, փրփրեցան,
այլ նա ոչ սփոփեցաւ, էանց Թաղան-
թեալն, և Օռւրան գեռ ոչ դարձաւ :

Գ Լ Ո Ւ Խ . Բ .

Ա Ռ Ա Ղ Օ Տ :

Հատաւ Հանգստութիւն Արքայի, Ա-
ռաջին Խորհրդականն Արտաւան ցա-
ւէր ընդ հազար կշիռս ոսկոյ, և գա-
հերէցք ապստամբից ոչ զսպելն զճաղը

արհամարհանաց իւրեանց: Պորիս Սաղ-
մնայ լըջութեամբ քարոզէր, թէ ուրա-
խութեամբ կորուսանէի՝ ոչ զմի, քայլ
քսան հազար կշիռս ոսկւոյ, եթէ կո-
րուսար իմ'ի նուաճումն Աբեղինի՝ օ-
գուտ ինչ առնէր տէրութեան Հայոց:

Յուշ, պահն գոչէ Առաղօտ, ամե-
նեքին ունին գնէին, և Հայկանդուխտ
Նուազեալ զարկուցեալ էր զգետնի՝ ե-
թէ չէր Շողինայ պինդ կալեալ զնա:
Պահն պայմանեալ էանց, և Օ ու-
րան չէր ի միջի:

Եկն Արփող, և այնինչ ի մտիցն կու-
սէ Արև նշողէր ընդ պատառուած ամ-
պոց զիւր վերջին նշոյլ յերես լուսե-
ղինին Հայկանդուխտոյ, յարեաւ դժխոյն
ի գահոյից, և ամբարձեալ զձեռս իւր
առ Պունդն համապայծառ՝ աղաղակեաց
սրտի մտօք, և ասէ, Աստուած կեն-
դանի ողորմեա՛ ինձ, մի տար ինձ ի
կուսութեան միւսանդամ՝ այրինի՛լ: —
Արտասուքն յորդայորդ ծովացեալ ի-
ջին ընդ ծնօտս նորա, թուլացեալ ծըն-
կօք յառաջէր առ եղբայր իւր, այլ
կարկամեալ հեկեկանօք, ոչ կախաց խօ-

սիւլ : Հայթայթէր գէթ ծածկել զամբոխումն իւրից իւրոց , այլ չեղև հնար . անկառ կիսաշունչ , և կրկին աղօթս եկաց առ Ասկն Վերադոյն :

Յայնժամ Վորիս Ապղմայ զլռութիւն բաղմահանին բեկանելով ասաց . Առաջոն չէր ժամ պայմանեալ դարձին .
 () ուրանայ , և ահա Արփողն էանց ,
 և ուր իցէ Աբեղէն : Ա . Խ . Ե . () որ բերիցէ զԱբեղէն , և եկեսցէ երբ կամք իցեն իւր : Ե . Խ . Ե . Ա . ուր , լուր , — չէ :
 — Ա . ուր , լուր , ահա ոտնաձայն ՚ի սըրահին : Այնինչ դեռ բանք ՚ի բերան Արքայի , փեղք դրանդեսացն դղիրդն առեալ բացան , և () ուրան ՚ի ներքս եմուտ սփածեալ զարկանելին : Հերք գլխոյ նորա լուղային ընդ օդս անփոյթ իմն ծածանմամբ , խորին կնճիւղք երեսաց նորա զանուր իմն գուշակէին պատահար անկարծելի , խոնարհեալ ցըցունք ծաղաւարտին շիթս անձրևաց կաթեցուցանէին տակաւին : Տխրութիւն ինչ համատարած զիրանաւն պարապատէր գլխովին , շուրջ հայեցաւ սրամբտութեամբ , որպէս թէ ողջունել ինչ

կամիցէ բազմականին : Արոց այր իւրա-
քանչիւր գրոհեցաւ զնովաւ , ամենայն
բերան բացաւ հարցանել ինչ ցնա , պէ-
ք ամենայն 'ի զինն կացին , փոյթեռան-
դունքի գուշակէյ զպատասխանիս նորա :

Ամենազօր Վ.ի.ք , աղաղակեաց Ատրակ .
երկն չիմ մի գուցէ թէ — Առնց իշխան ,
կրկնեաց Վ.որիս , զինչ առիթ երկիր զի
կայցէ քեզ կամ ինձ աստ :

Յայնժամ պարզեալ Օուրանայ զձեռն .
իւր յատեան՝ ասէ . Իշխանք Արմա-
րայ . թուի թէ Արքայի յայանեալ ի-
ցէ ձեզ զգիտումն համախաբութեան ձե-
րոյ , դամ աւասիկ վախճան տալ ամե-
նայն երկուանաց ձերոց , բայց նախքան
առնել ինչ յաջողակ կամ ձախողակ
միւսանդամ աղերսեմ լսել 'ի քէն , Քանչ
արանց , զհաստատութիւն ուխտին , եթէ
մատուցից ձեզ զԱբեղէն սրիկայ , ամէր
իցեմ Հայկանդիսոյ թէ ոչ : Երան .

Օուրան յաջողեցանք քեզ դէպքն , կա-
լմը զԱբեղէն , թէ ոչ : Զարան . Թէ
Աբեղէն կալանաւոր , Հայկանդուխտ
իմ եղիցի : Երան . Տուր ցիս զնա
կենդանի կամ մեռեալ , և Հայկանդուխտ

քոյ է կինն : Զարան : Առայք իշխանք
 Արմաւրայ : ի վկայս եղերաւք ինձ : Առե-
 րէն : Ակայ եմք : Զարան : Արեղէն կա-
 լանաւոր իմ է — և ձեր , ամենեքեան
 խռովեալ աղաղակ բարձին և ասեն ,
 մեր , — Տէր Աստուած — և՛ ուր իցէ՝
 նա : Երան . Արեղէն : Սեռեալ իցէ ,
 թէ կենդանի : Զարան : Կենդանի է դեռ ,
 Առեւ . Ղեռ կենդանի : Օսւրան աղ-
 նածութեամբ գլուխ խոնարհեալ երա-
 նեալ քրմապետին՝ ասէ , այն Տէր , տա-
 կաւին կենդանի է :

Հայկանդուխտ սեղմելով՝ զաջ Շո-
 դինայ ի ձեռին , տես , տես ասէ , զի
 ամբարիշտն դեռ կենդանի է , և ոչ իսկ
 շիթ արեան նորա բծաւորեաց զանմե-
 թիւն սիրազին :

Ա . խորհրդականն Արտաւան ծափ
 դծափի հարկանելով ասէ ց՝ Սորիս , տա-
 լայ հազար կշիռս ոսկւոյ , Գրե . թե-
 րեւս Երզնկայ թուիցի քեզ : Եւ . Որ-
 դեանկ , սրբառասպան կայոս ցերքեզ զԱշ-
 խարհս Հայոց մինչ ի սպառ , և խնդամ .
 զի Օսւրան է . որում սրբառասպան գը-
 տանիցի նա ընդ այսպիսի երախտեօք :

Ա . ԽԽԷ . ԹԻՎԵԼ տճւր ինձ Սեպտեմբր Լճ-
 ուանից , մատուցանել քեզ զշնորհակա-
 լութիւն Լտենակալացն Լրմաւորոյ ,
 վասն դիւցազնական գործոցս այսոցիկ .
 առաջին հոգ մեր լիցի դտանել քեզ պը-
 տակ արժանի այսպիսի արդեանց , Զարմ-
 Չգեալ զձեռն իւր դէպ առ Հայկան-
 դուխտ , ասէ . աւանիկ մի միայն վարձ
 իմ : Եւ . Լճճ քո է այն վարձ , քո .
 բայց ճւր իցէ արիւնասանձ Սիթիա-
 րին , բեր զնա այսրէն , դրդեակ . զի
 միւսանգամ հայեցայց ՚ի նա : Սր յա-
 ռաջնում նուագի տեսութեան համար-
 ձակեցաւ ասել , Լճքոյ , հաւասար քո
 եմ . այս փոքրիկ սենեակ պարունակէ
 զԵրկու մեծ Սարդ յԼրմաւիր , Լճդ
 բեր զնա տեսից զինչ հաւասարն եմ առ-
 նիցէ ՚ի կալանս իւր : Բ . Ե Գ . ԽԽԷ . Ո՛ւր
 իցէ , բեր , բեր զնա : Բազմութիւն ՚ի
 կանանւոյն լուեալ զայս՝ ճիչ բարձին .
 ՚ի սէր Լնահտայ , մերժեցէք զճիւղղ
 առ ՚ի մէնջ . ո՛հ զարգնեդ , զահի հար-
 ցաւք ՚ի նմանէ : Զար . Իշխանուհիք
 Հայոց մեծայ , դարձոյց առ նոսա Օռ-
 ւան օտար իմն ժպտանօք , որ յաւէտ

զտխրութիւն քան զուրախութիւն զու-
 շակէին : Եւ մի երկնչիք ամենեւին , Աբե-
 ղէն , չար ումեք ոչ արասցէ , այլ ե-
 կեսցէ աստ պահանջել զիւր Սիրահար
 Սրիկայի . մատամբացի ցուցանելով ըզ-
 չայկանդուխտ : Հայն . Սիրազունդ
 իմ , զոհանամ զքէն՝ զի այսպէս կալար
 դու զկաւառ զարհուրանաց . այլ ևս
 ոչ դողացայց 'ի լսելն զԱբեղէն . այլ
 և ոչ անուանեցայց սրիկայի սիրահար :
 Հայն . Իցէ աստ Աբեղէն յապարան-
 սըն Արքայի : Զայն . Ի՛նչ : Այն . Ինչ
 ընդէր ապա ոչ մատուցանիցես զիս յա-
 տեան , ընդէր խաղ առնիցես զմերով
 անհամբերութեամբ : Զայն . Համբեր
 Արտաւան , դեռ խաղ նորոգ սկսանի . —
 բազմեաց Արքայդ մեծ , նստարձօք իշ-
 խանք , զի ահա դայ Աբեղէն : Ինչ
 անուն Աբեղէնի ամենեքին սոսկացան ,
 ծերք և տղայք , արք և կանայք զը-
 նային և մօլին , կացին ընդ հովանեաւ
 Արքայի , տրտիեալ սրտիւք և զահի-
 հար երեսօք : Իսկ զահերէցք ապրս-
 տամբից կորացան ընդ ակնկալեալ ե-
 բեռմն Աբեղէնի , և յողիս իւրեանց

կրէին զխայթոց տառապանաց՝ դժոխաց :

Օ անրահայեաց և շուրջ փաղմեցաւ
Երուանդ՝ որպէս դատաւոր, որ ըզ-
վճիռ հատանիցէ ՚ի վերայ սալարիս սը-
րիկացից : Երախան բաղմականին զին
կացին դաս առ դաս, ամենեւին լուռ և
տխուր հայէին ՚ի կատարած դատա-
տանին : Պեղեցիկն Հայկանդուխտ,
սրոյ անմեղութիւն պատճառ երկիւղի
չունէր, գերբնական իմն անդորրու-
թեամբ զգլուխ յուան յեցուցեալ Շո-
ղենայ՝ անթարթ աչօք ակնարկէր առ
սիրահար հսկայ իւր : Ապստամբն դալ-
կահար գիւմօք, և պշույեալ աչօք յե-
տըս յետս կրնկէին : Եւ մնօրինակ
դադարումն ահեղագին լուծեան՝ գայր
հանգչէր ՚ի վերայ ամենեցուն :

Հայնժամ քարոզեաց առ նոսա Օ ու-
րան ՚ի ձայն բարձր և ասէ, պատրաստք
եղերուք, զի ահա գայ Աբեղէն, հը-
զօրն և զարհուրելի : — Օ ախ ասա-
ցեալ եւ ընդ մէջ փեղկից դրանն, ըզ-
կայ էառ անդանօր, պատաստեաց զե-
րեսն արկանելեալ իւրով, և ձգեալ
զձեռն իւր դէպ արտաքս՝ գոչեաց Ա-

բեղէն , Աբեղէն , Պողոսմն կալաւ
 զամենեսին յանուանէ սատի , և այն-
 ինչ Հայկանդուխտ նազաքայլ առ սի-
 բելին յառաջէր , միւսանգամ թնդաց
 Օ ուրան ՚ի ձայն մեծ , և երևեցաւ ա-
 ռաջի նորա նոյն խակ ինքն Աբեղէն ,
 Այց Օ ուրան , կից ասէր գծխոյն մինչ
 ահա սալարն սրիկայից երևեալ փո-
 խանակ նորա՝ կայթիւն եհար և որո-
 տաց զինչ . զինչ :

Գ Լ Ո Ւ Խ . Զ .

ԱՌԱՅԱՆՈՒՄ ԵՆՈՐԻՄ :

Աշաղակք երկիւղի և զարհուրանաց
 արձագանդեցան ընդ ապարանս արքու-
 նեաց . Հայկանդուխտ մեռօրինակ և
 դի տապաւոտ անկանէր ընդ ոտիւք սը-
 րիկային , դահլիւիցունք ապստամբից
 հեղձեալին զողջիր զայրացմամբ , զար-
 մացմամբ , և սքանչելեօք : Պառաւունք
 ՚ի պաղատանս , և հարսունք յուռու-
 թուլունս յուսոյին : Ատենակալք և
 խորհրդականք Արքայի յարձան բարի
 կրթեցան , և Արքայ յերկուանս եկաց ,
 թէ աչմցն հաւատայցէ արդեօք . եթէ

անկանջաց իւրոց :

Իսաղազ և անխռով կայր առաջի խօ-
լքական արևոյթն , կատարեալ ահեղու-
թեամբ օտար և զարհուրագին աղե-
ղութեան դիմաց իւրոց : Տարագ ըզ-
գեսառուցն դիտովին սրիկայի , կամար
միջացն լի մահաբեր գործեօք , դաշ-
նակօք , վաղակաւորօք , սուսերօք և
երկայրիւք : Ղէմք դալկահար , կրն-
ճիռ ի կնճիռն գալարեալք , և ծամածուռ
յօնք մացառուտ և արջնաթոյրք՝ հա-
րուստ իմն արուաքս ցցուեալք՝ զակն
աջոյ նորա ընդ պիտակաւ մեծաւ ծած-
կեն (զի կոյր երեւի .) և ձախոյ ակն
նորա ի խոր խրեն ընդ խորշումս մը-
սոցն սրալարելոց շուրջ զնովաւ . ունչք
տափարակք , շրթունքն հաստ և ի վայր
ցոռկացեալք , դիտակն այլանդակ , և
երևոյթն անհռելի , արձանացաւ անդա-
նօր ի պակացումն ամենեցուն , և հոսկ
ուրեմն յառաջ տուեալ առ Արքայ թըն-
դաց ի ձայն ահեղ որոտման . Հայ — հայ —
Արքայդ Հայոց մեծաց , կամեցա՛ր զԱ-
րքայէն զսրիկայն տեսանել , ահաւասիկ
կայ առաջի՝ և պահանջէ զիւր սիրահար :

Յանկճիւրս եղեալ Արքայի հայեր զար-
 մացմամբ ընդ այս նախագաղափար դի-
 ւաց, Սինչ ի վերջոյ հազիւ թէ պատա-
 ջել կարաց, Չէ, չէ, իրական իմն չէ
 այդ, առաջօք ցնորք իմն է՝ կամ զբռանք
 երազոց, Վսուրս կորիւր ճիւղ, — Պահք
 աղաղակեաց Արշէր քրմապետ, և փու-
 թայր ի պատուհանն հասանել, այլ Ա-
 րեղէն յեցեալ թիկն ի նոսա, մերկեաց
 զսուրն երկսայրի, նշանեաց ի կուրծ նո-
 րա՝ և ասաց, որ ժպտիցի ձայն տան
 պահաց, կամ քայլ մի յառաջ խաղալ
 ի տեղւոյն, յանկարծամահ սատա-
 կեացի, Յիմնրք, համարիցիք թէ անձ-
 նատուր եղեալ յայս գառազիւ անկա-
 նէի, եթէ կասկած ինչ կրէի զղինուց
 նոցա, կամ յոյս ի փախստենէ, Աչ,
 կալանաւորիմ ձեզ՝ բայց ոչ ի հարկէ,
 կամք էր ինձ կալանաւորիլ ձեզ, վասն-
 որոյ և եկի իսկ, Չիք արարած, որ
 պարծիշէ ունիլ զԱրեղէն, եթէ ար-
 դարութիւն վճուիցէ նմա մասնիլ, ինք-
 նին մասնի ի ձեռս ձեր, մի համարի-
 ջիք, եթէ Արեղէն ի հասարակ սրի-
 կայից ոք իցէ, որ միշտ խոյս տուեալ

ի զօրաց ձերոց, սպանանիցէ, զմարդիկ
յուսով անիրաւ յափշտակութեանց,
Այ երկինք վկայեն ինձ, զի Աբեղէն
չիք այսպիսի հասարակաց չարադործ,
Արդ քրե սրիկայ էի, այլ մեծ և երևելի
իմն դիտաւորութեամբ, եւ. Տէր Աստ-
ուած, հնարաւորք ինչ իցեն այս դէպք:

Դարձեալ լռութիւն ահեղ տարա-
ճեցաւ անդանօր, ամենեքին զահի հա-
րան ի լուր ձայնի արիւնախանձ Սիթ-
խաւրոյն, որ զգնայր ի սրահին սիգա-
ճեմ ամպարտաւանութեամբ՝ որպէս մի-
ահեծան ստորնոց, Հայկանդուխտ զա-
ռաջինն բացեալ զաչս իւր, և տեսեալ
զսոսկալին աղաղակեաց, ողորմանձ Աստ-
ուած, դեռ մտտ է, թուէր թէ և՛ Օ ու-
րան ևս — ոչ. ոչ, կարեոր չիք. —
սպա հմայիւք խաբեցայ:

Աբեղէն յառաջ գնաց յարուցանել
գնա, իսկ նա խորշեցաւ ի նմանէ ա-
հաղին ճշիւք, Այ այդպէս Հայկան-
դուխտ, ասէ ցնա սրիկայն ամբ իմն
բառբառով, սիրելին քոյ Օ ուան ոչ
է այլ ոք քան զԱբեղէն Սրիկայ:

Սուա ասես, ճշաց Հայկանդուխտ,

և յարուցեալ վհատութեամբ անկաւ
 ՚ի գիրկ Շողենայ իբրև յանքոյթ յա-
 պահովի, ցնորք, իւր Օուրանն իցեա
 դու, մարթ ինչ իցէ քո պէս հրեշի, Գոլ
 այնպիսի հրեշտակ: Օուրանայ քործք
 բարիք էին և փառացիք քան կիսադից
 Հայկազանց, նովաւ ուսայ ես զբարին
 և փառացին, նովաւ խրախոյս բարձի
 առ լաւն և գերադոյն: Սիրտ նորա ա-
 զատ ՚ի կրից կամակորաց՝ միշտ մեծա-
 մեծս խորհէր և սքանչելիս: Աչ եր-
 բէք խիթացաւ յանձն առնուլ ճգունս
 ՚ի վերայ ճանապարհին առաքինութեան,
 և ամենայն վշտաց ասարաւ՝ ՚ի սրբութիւն
 անմեղ արտասուաց բազմաց: Այսոքի էին
 յաղթանակք պարծանաց նորա: Օու-
 րան և դու թշուռական, — երկինք գե-
 տինք զանազան: Վանի արիւնաթա-
 թաւ ոգիք անկեցոց ոչ բողոք բարձին
 զքէն յատեան Աստուածոց, և դու քե-
 ասպականիցես զանուն Օուրանայ:

Իսկ Աբեղէն յանդուգն կաթողնու-
 թեամբ, թողուցնա զիս Հայկանդուխտ
 մոռանայցես զլեռնաւմն քոյ: Հայեաց
 և տես, — ես սրիկայն Աբեղէն, եմ

քո սիրելին **Օ** ուրան , **Օ** այս ասա-
ցեալ մերկեսց առ զդիմակն , յերեսաց ,
ջնջեաց զայն թաշկինակաւ , և ահա փո-
խադրեցաւ ցնորքն ուրուական , և ե-
կաց թուաջի բազմականին **Օ** ուրան ՚ի
զգեստս **Արեղինի** և ասաց , լուր ինձ
Հայկանդուխտ , եօթնիցս կրկին և կըր-
կին , և եօթնիցս վերստին փոխեցից
զկերպարանս իմ առաջի քո , բայց այն-
պիսի արագ արագ ձեռնածութեամբ ,
մինչ խաբիցէ զակն **Արեւու** ՚ի զնին ,
Փոփոխեցայց յոր կերպարան և կամք
իցեն , այլ ՚ի սիրոյ քոյ անփոփոխ կամ
և մնամ . ես նոյն եմ , զոր սիրեցերդ
Օ ուրան ,

Արքայ յապուշ և եթ հայէր , եր-
բեմնապէս մըմնջելով , զարհուրելի զար-
հուրելի , **Արեղէն** հուպ մատուցեալ
առ Հայկանդուխտ , բեկանիցես ինձ ա-
սէ , զխաստումնդ քո , ոչ իցեմ արդ քո
սիրելին Հայկանդուխտ ,

Այլ կարաց պատասխանել նմա կոյսն ,
արձանացեալ կայր , և պշնոյր առ սրի-
կայն , **Արեղէն** կալաւ զաջոյ նորա և
համբուրեաց , տակաւին դու իմ իցես

Հայկանդուխտ : Հայկանդ . () ուրան ,
 երանի թէ չէի բնաւ տեսեալ զքեզ ,
 և — ԱՔէշ . | ինկցիս արդ զարդ . () ու-
 բանայ , ինկցիս սիր սհար սրիկայի :

Աստանօր սէր լաղխեցաւ ընդ զըզ-
 ուանաց 'ի սիրտ () ընդդէմն Հայկա-
 զունեաց , և ցաւագին եղև կռիւ կրիցն
 արդարև : ԱՔէշէն . | ուր ինձ գեղեցիկդ
 իմ , վասն քո յայտնեցի զգաղտնիս սըր-
 տի իմոյ . վասն քո մատնեցի զանձն
 ատենիս արդարութեան , և վասն քո ,
 ով , զինչ արարից . իսկ արդ մնամ լը-
 սել 'ի քէն զայո կամ ոչ . և 'ի դմն վճա-
 րել զամենայն միանգամայն : Սիրիցես
 զիս տակաւին Հայկանդուխտ :

Այս պատասխանեաց , այլ արկ 'ի նա
 հայեցուած իմն անմեղ և գողտրական
 քան զոր աստուածքն հաճք 'ի պատա-
 րագս մահկանացուաց' նշողեցին յա-
 չաց իւրեանց : Իսկ նովին յայտ արար
 թէ անզգամն իցէ տէր զբկանաց իւրոց ,
 Վարձաւ 'ի նմանէ , անկաւ 'ի դիրկս
 Շողենայ և հաւաչեաց , աստուածքն
 'ներեացն քեզ մարդ , վասն այսքան չա-
 րաչար խոցոտելոյ քոյ զիմ սիրտ :

Արքայ հագիւ յանձնէ ի բաց թո-
 թափէր զգիւմակ յիմարութեան, յառ-
 նէր ի գահոյից իւրոց, սպառնալիս փայ-
 լատակէին հրացայտ աչքն, և շրժունք
 դողդողէին սրամտութեամբ և ցաս-
 մամբ : Յարձակէր ի վերայ Աբե-
 ղինի բուռն զօրութեամբ, այլ խորհր-
 դականացն խտիր անկեալ ի միջի՝ խո-
 չքնդակն լինէին : Իսկ սրիկայն յա-
 ռաջ մատչէր առ նա անխռով խառ-
 նեւածով, և խրոխտ խեղութեամբ,
 Արքայ Հայոց հանդարտ կաց. պահի-
 ցես զխոնտումն քոյ, թէ՛ որչ. վկայք են
 ինձ ականաւոր իշխանք քոյ, եւ. Իսկ,
 անզրամ, — որ զպիսի խորամանկու-
 թեամբ եղաւ ինձ որոգայթն, — Ա-
 սացէք իշխանք Հայոց, պարտ ինչ իցէ
 տալ զպարան այսպիսի պարտատեառն
 որ ի վաղուց հայրացաւ չարեաց իւրոց.
 անկան հզօրք սրով դորա, և զօրա-
 ւորք նիզակաւ : Ասպէնիւք արկան նո-
 ցա ազնուական երևեցաւ, առ իս սողաց
 կեղծաւորաբար իբրեւ իշխան Աղուա-
 նից, գողացաւ զսիրտ Հայկանդիստոյ
 սիրայնոյ, և դիւթեաց զհաւանութիւն

իմ առ այն , Իսկ արդ՝ ժպրհի վերս-
տին պաղատել զնա առ ՚ի ծածկոյթ չա-
րեաց իւրոց , և ՚ի փախուստ յիրաւանց ,
Արդ՝ ասացէք իշխանք Հայոց , ար-
ժան իցէ պահել Արքայի զբան իւր ընդ
անօրէն չարագործիս՝ այոորիկ : Ամե-
նայն խորհրդականք միաբերան ասա-
ցին . ոչ , ոչ . ոչ բնաւ : Իսկ Աբեղէն ա-
հեղաբար , եթէ միանգամ խոստացայ՝
պահեա՛ , թէպէտև իշխանին խաւարի
խոստացեալ իցես : Այլ քեզ Աբեղէն ,
զիմորդ ամօթապարտ խաբեցար ՚ի քում՝
համարման : Թուէր ինձ թէ ընդ ա-
րանց պատուաւորաց խօսէի , բայց արդ
հիբար սղալեցայ , (՚ի ձայն զարհուրա-
գին ,) միանգամ ևս , և՛ վերջին . հար-
ցանեմ քեզ Արքայ Հայոց , Վրժեա
ուխտի քում :

Հայնժամ Արքայ տիրաբար հրա-
մայեաց , թէ մերկացիր ՚ի զինուց քոց ,
ԸԲԵՂ . Եւ դու տա՛ս ինձ զիմ գոհար , թէ
՚ի զուր աշխատեցայ ածել այսր զԱբե-
ղէն : Եւ Վաջին Օւրանայ , խոս-
տացայ զՀայկանդուխտ , և ոչ սրիկային
Աբեղինի : Թող եկեսցէ Օւրան և

ընկալցի , այլ Աբեղէն ոչ բնաւ : Պէր
ի բաց զղէնսդ ասեմ :

Աբեղէն ծիծաղեցաւ շատ . զԱբեղէն
սրիկնայ ասես , տյ , հայ . զգոյշ լեր
պահել զոր խոստացար , և մի աշխատ
լիներ ի վերայ ' սպանութեանց խնոց ,
Այնք՝ գործք են իմ , և կարօցից հա-
մարս տալ զնոցանէ , երբ դիքն ի դա-
տաւտան եկեսցեն :

Արշերի դարձեալ առ Արքայ՝ ասէ .
զննչ այս մեծ հայհոյութիւն : Իսկ Ա-
բեղէն արհամարհութեամբ ակնարկեալ
առ նա՝ ասէ , Հոգեւոր տէր Քրիստո-
սոս . միջնորդ լեր մեղաւորիս , զոր քաջ
ճանաչես զոլ նահատակ պատուոյ և
փառաց , ոչ ուրանաս թէ զինորդ միա-
մտութեամբ ծառայեցի քեզ՝ Հայոց
Հայրապետ , բարեխօսեալ վասն իմ :

Ցասեալ Արշեր սրտմտութեամբ բար-
կութեան , և Արքայական իմն վեհափա-
ռութեամբ դարձոյց առնաւ և այլ , տյ
չար անառակ . մի խօսեր ընդիս . զննչ
կայր քո ինձ հարկանելոյ զպաշտօն ծա-
ռայութեան : Տէր Արքայ , մի յա-
պաղեր հրայմայել այսրէն զվաշտ Թր-

քունի սրահաց : Ահեղ . Օ ինչ , — իմ
յոյս գլխովին հատաւ , — չիք որ ո-
ղորմիցի Մբեղինի թշուառի : Արդա-
րե՞ չիք ոք , — չիք ոք . ամենեքեան
լռեցան , բաւական է : Ճակատագիր իմ
լքաւ . կոչեցէք արդ զգունդն :

Հայկանդուխտ ճիչ բարձեալ ՚ի տագ-
նազին անկանի յոսա Արքայի , և գո-
չէ ողորմութիւն , ողորմութիւն . թող
նմա , ո՛հ ներեալ Մբեղինի , Մբեղէն ին-
լագարեալ ՚ի սիրոյն՝ ասէ . արդարեւ նե-
րել ասես կոյս , ուրեմն հրեշտակ է բա-
րեխօս յօրհասին Մբեղինի : Հայկան-
դուխտ գրկեալ զճունկս Արքայի , տ-
ղերսեաց ողորմեան նմա եղբայր իմ և
հայր , մեղաւոր է՝ թող նմա արդարու-
թեան դից . յանցաւոր է՝ այլ Հայկան-
դուխտ սիրէ զնա :

Արքայ ՚ի բաց մերժէ զքոյր իւր . կո-
րիւր ասէ անարժան աղջիկ , ցնորիս :
Մբեղէն կցեալ ձեռօք կայր առաջի և
ուշ դնէր կատարածին : Արաստութ
աստ ծովացան յաչս նորա , Հայկան-
դուխտ կալաւ զաջոյ Արքայի և երկիցս
համբուրելով՝ զայս ասաց , եթէ չողոր-

միս դմա, և ինձ ինքեան մի, ողորմե՛ր,
որ ինչ վճիռ հաստանիցի Աբեղինի,
այն և ինձ հատցի, ո՛չ վասն նորա, ա-
ղաչեմ, այլ վասն քո Աբփոյ, Եղ-
բայր, Հայր, դրժեան խոստման քում,
այլ խնայեան ի կեանս նորա:

Երուանդ բարկու թեամբ մեծաւ թըն-
դաց անպանօր, Աբեղէն մեռցի, —
Եւ դու տանիլ կարիցես ասէ Աբեղէն
զաղաւնիս ամբիժ ընդ ոտիւքդ հոգե-
վարել. զնա բռնաւոր, որ ո՛չ սիրեցեր
զքոյր՝ որպէս արժանն էր, այսուհետեւ
ո՛չ է նա քոյ՝ այլ իմ Աբեղինի է Տի-
կին, Յարոյց զնա, համբուրեաց, և
ասաց, Հայկանդուխտ՝ իմ ես դու, մահ
միայն կարէ բաժանել զմեզ, դու սիրես
զիս, որպէս արժան համարէի ես սիրիլ.
Եւ ահա երջանիկ եմ ես, պատահեսցին
որ զին՝ և պատահեսցինն, Օ այս ա-
սացեալ յանձնարար զնա անուշակ գըր-
կանացն Շողենայ, յառաջ խժողաց ի
միջոցս սրահին, և այսպէս խօսեցաւ առ
բազմականն:

Արդ Արմաւրացիք, արդարեւ մատ-
նել կամիջիք զիս սրոյ արդարութեան

առանց յո՛ւ սոյ , և ողորմութեան , Բա-
րիո՛ք է , արարէ՛ք որպէս և կամի՛ք .
բայց յառաջ քան զյատեան բազմիչ
ձեր ՚ի դատաստան անձին իմոյ , ես ինք-
նին դատեցայց զումանս ՚ի ձէնջ , Եւ ուա-
րո՛ւք ինձ սպանողիս Սողենակայ Լսե-
նակայ , Խորխոռունւոյն և Շեկանայ .
ես նոյն եմ , ոչ ուրանամ : Բայց ոչ
ախորժիցիք զէթ հարցանել ցիս , թէ
ոյ՛ք այն ճոխ քաղաքացիք՝ որք վարձե-
ցին զիս առ ՚ի մահ նոցա :

Օ այս ասացեալ եղ զմատուճս ՚ի
բերան , և սուլեաց . և ահա՛ զղրկեցան
գրունք արքունեաց , մտին գունդք պա-
հաց , և մինչ այս մինչ այն՝ դահերի-
ցունք աստամբացն զինաթափք զգու-
շացան : Պահեցէ՛ք զգոտա , գնդապետք .
այդ իմ իսկ է հրաման , զոռաց Լքեղէն
անհարին ցասմամբ սրտամոռութեան իւ-
րոյ : Լքնիւ Լքմաւրացիք . հայեցա-
րուք ընդ անզգամսդ , գոքա են , որ կո-
րուսին զերիցունս ամենալաւ իշխանաց
ձերոց , բողոք բառնամ զդոցանէ , մի ,
երկու , երեք , չորս , հինգ , և Հոգեւոր
Տէր մեր՝ վեցերորդն ՚ի նոցանէ :

Անշարժ քարացան աստտամբքն . խիղճ
 նոցա հարկանէր զնոսա և ոչ դժ իշխէր
 զդէմ ունիլ Աբեղինի : Խորհրդականք
 Արքայի խռովեալք ընդ իրեարս խառ-
 նեցան , և ասէն զին՝ չ այսոքիկ ակնար-
 ւիցենն : Բրմապեան ՚ի վերջոյ ոգի ըս-
 տացաւ և ասաց , ամօթալից խորաման-
 կութիւն արդարեւ . անօրէնն անզերծ դո-
 լով ՚ի պատժոց՝ առ նախանձու կամի և
 զմեզ տողորել ՚ի կորուստն անհնարին :
 Գ. Ի. Չարութեամբ վարուց իւրոց՝ չա-
 րագոյն անզգամաց հանդիսացաւ , բայց
 արդ և չարութեամբ մահուն իւրոյ՝ ըզ-
 դիւօքն զանցանէ Աբեղէն վեհանձնու-
 թեամբ . լռեաց , գիտեմ ես զամենայն ո-
 լորդայթս քոյ , տեսեալ եմ զամենայն նա-
 խաղգուշութիւնս քոյ , ծանօթ եմ ծա-
 ծուի հնարից քոյոց , և զարդիս այնինչ
 խօսխմս ընդ քեզ՝ պաշտօնեայք արդա-
 րութեան և գուեղն ոստան դու և գործեն
 իմով հրամանաւ՝ ունիլ զամենայն դե-
 ղին երկզաւոր դաւակիցս ձեր , որք կա-
 մէին յայսմ իսկ գիշերի յաւեր ապա-
 կանութեան դնել զԱրմաւիր , լռեաց
 ուրեմն , և մի ցնորեր : Արքայ զարմա-

ցեալ . զին՝ չ այսոքիկ նշանակիցե՞ն՝ ա-
սէ ցԱբեղէն : Ո՛չ առաւել ինչ կամ
պահաս՝ Աբբայ . քան զայս՝ զի Աբե-
ղէն գտեալ զխնդրողս կենաց քոց , ահա
մահու դատապարտէ , և դու խնդրես
կորուսանել զնա ՚ի տարապարտուց :

Յայնժամ խօսեցաւ Արտաւան Խոր-
հրդական՝ և ասէ , Սեծութիւնք Հա-
յոց , և զին՝ չ որ լսեմս զձէնջ , լուռ կայք :
Աբեղէն . Այսն զի՝ իմաստունք եւն , և
գիտեն , զի ունայն խօսք ոչ փրկեն , զզօրս
նոցա զինաթափ արարեալ ՚ի բանդ վի-
րապին աւաբեցի , այց ելցեն թող նոցա
անդր , և ուսցին : Արդ իմացայք զի պահ
դնել դրաց արքունի ոչ էր վասն Աբե-
ղինի , այլ վասն քաջացս այսոցունց :
Եւ արդ ժողովուրդք Արմաւրայ , բաղ-
դատեցէք զզործս ձեր ընդ դործոց իմոց ,
Ստանդաւ կենաց իմոց փրկեցի զտէրու-
թիւն ձեր ՚ի ձեռաց Աւաբսայ Արբա-
յի Սարաց , ծպտեալ որպէս սրիկայ՝
մտի յամուրս աստուամբից , զսրիկոյս
մատնեցի ատենի արդարութեան՝ կա-
խեալ զփայտէ : Այսն տէրութեան
Հայոց խորշակի , և ցրտոյ , և տօթոյ , և

անձրևոյ համբերեցի, թող զճարաւ և
զքաղց, վասն ապահովութեան կանանց
և տանց ձերոց՝ զցայգ և զցերեկ տքնե-
ցայ, Արմաւիր զիւր բարեշնորհութիւն և
գութ զկեանս ձեր զամենայն՝ պարտական
էք ինձ: Իսկ արդ այս ամենայն վաս-
տակ իմ չունիցին ինչ առ ՚ի վարձ:
() այս ամենայն վասն Հայկանդխտոյ
անարեալ, արդ վրէպ ՚ի նմանէ՞ նատայց:
Փրկեցի ՚ի մահուանէ զկեանս ձեր ՚ի
խառնակութենէ՝ զկանայս և զղստերս
ձեր և ՚ի խանդարմանէ զաշխարհ ձեր
միանգամայն, արդ արք, արք, զիս ՚ի
խեղդ և ՚ի կաղախան վախցէք:

Հայեցարձք յայս ցուցակ, տեսէք
քանի ոմանք ՚ի ձէնջ արբուցանէին զսուր
ճարաւի թշնամեաց իւրեանց, եթէ ոչ
յառնէր Աբեղէն ՚ի փրկութիւն ձեր
և տեսէք թէ ուր իցեն արդ նաքա, Ան-
թերցէք ՚ի դէմս դոցա, և գտջիք զդա-
տանիք դոցա կնքեալ աջովն Արամազ-
դոյ և խղճիւք մտացն իւրեանց: Անոց
դոնեայ ամիս մի՝ առանց անպարտ տրիւն-
հեղութն, խօսիցի ոք ընդդէմ՝ ճշմարտու-
թն այստրիկ, բայց չէ, գեռ բան շատ կայ:

Գարձաւ առ Աստատմբան , լուարձք ինձ դաւաճանք , որ նախ իտատովանիցի զճշմարտութիւն , թողութիւն ձրի շնորհեմ նմա , այս ուխտ է իմ Աբեղինի սրիկայի : Աոքա ամենեւին լուկացին , այլ Շաւենեակ Բդեաշխ Աղձնեաց յարուցեալ զոտս Արքայի համբուրեաց՝ և ասաց , Ի՛շխանք Հայոց , ուղիղ են բանք Աբեղինի : Այլ միւսոցն յամառեալ ՚ի խորհուրդս չարութեան միաբերան գոչեցին՝ սուտ է :

Ի՛նչ լերուք , ամալօրէն զոռաց սրտմտեալն Աբեղէն , լուս լերուք ասեմ , և ինձ լուարձք . կամ գոնեայ վտարանդեալ հոգւոցն այնոցիկ՝ զորս զոհեցիք կատաղի սրտմտութեան ձերոյ՝ և յեալին յիմարութեան , թնկաց այլն զարհուրելի : Երևեցարձք , երևեցարձք , հաս ժամ : Սուրբաց միւսանգամ և ահա առաջի կացին կենդանի բարեկամք Արքայի , Սաղենակ Տէր Սիւնեաց , Խորէն Խորխորունի , և Շեկան մարդպետան մարդպետ :

Այժմիկ գիտացի , զի մատնեցաք , ասաց Գորիս Կաղմեայ , և հանեալ ըզ-

Թաքուցեալ դաշոյն իրր միեաց ՚ի սիրտ
 և չոքաւ զիւրովին : Ապէք թէ ո՞րքան
 սքանչելի տեսարան ուրախութեան ծաղ-
 կեալ ծաւալեցաւ անդանօր : Ար-
 վարտակաթ արտասուք խնդութեան
 ընդ ձիւնափայլ ծնօտս Արքայի կայ-
 յակնօրէն պաղպաղեցան , արտասուք և
 ընդ աչս ծովացան երեցուն Աւագ Նա-
 խարարաց Հայոց աշխարհի , այնինչ
 միւսանդամ կենդանի թեօք փարեցան
 զծնկօք Արքայի , բարեկամի և եղբօր
 սիրելւոյ իւրեանց : Արոց ոչ նկնունէր
 Արքայ տեսանել յաշխարհի այսմիկ ,
 մինչև ՚ի դատաստան աստուածոցն : Չո-
 րեքին սոքա՝ արք անպարտելիք , մաղ-
 դեզունք արիք , և բարեկամք պանծա-
 լիք , ՚ի մանուկ տիոց անտի սերտ շաղ-
 կապեալ ընդ իրերաց , կեցին ՚ի միասին
 ծերացան ՚ի միասին , և յարգեցան ՚ի մի-
 մեանց : Ամենայն բազմութիւն հիանայր
 ընդ տեսարան հանդիսի ցնծութեան
 նոցա : () Երունի խորհրդականք սըր-
 տիցն : Եւրազ երջանիկ , յորում ոչ ինչ
 տեսանէր , քան Արքայ և սիրելիք իւր :
 Աչ ոք անդամ իմացաւ թէ երբ և որ-

պէս փոխադրեցան յապարանից անտի
 փահերիցն և քն ապստամբաց , և անձ-
 նապանն Վորիս Ասդմայ , Ու ռք
 խնայաւ բաց ՚ի Շողենայ , զի Հայկան-
 դուխտ փարելով զսարանոցաւ վարդա-
 գիտակ սիրայնոյն , հազարիցս հազար
 անգամ կրկնէր , ուրեմն Աբեղէն չիք
 ապանող , ուրեմն Աբեղէն անմեղ է :

Ահագան ուրեմն ՚ի վերայ ժողովե-
 ցան : բան վերտոին վերադարձաւ առ
 նոսա , և առաջին բարբառ նոցա ելեւ նո-
 ցա՝ որչ և ր փրկիչ Արմաւրայ , Առաս-
 տաղք Ապարանից բիւր անգամ բարձ-
 րացուցին յարձագանգս իւրեանց զա-
 նունդ Աբեղէն , և յամենայն բերանոց
 օրհնութիւնք անձրեւեցան ՚ի գլուխ :

Այն իսկ Աբեղէն , որ միով ժա-
 մու յառաջ ՚ի կախաղան վճռեցաւ յա-
 մենայն անձնէ , այժմ լուրջ և անմը-
 դով արձանանայր կայր , իբրեւ բազին
 ՚ի պաշտօն : Այժմ սկսաւ խանդաղա-
 ւիլ ՚ի վերայ որոց փրկեացն , և այժմ
 կաթողեցաւ քաղցրութեամբ աչաց առ
 սիրուհին ակնարկել , որոյ սէր վարձ
 դնէր քաջի վաստակոց իւրոց :

Աբեղէն , կարգաց Արքայ. առ սրի-
կայն յառաջելով դէպ առ նա . և զաջն
կարկառելով : Չեմ Աբեղէն պատաս-
խանեաց Քաջն , համբուրելով ակնա-
ծուծեամբ զաջ Արքայի Հայոց Սե-
ծաց , և ոչ իսկ Օ ուրան եկն Աղուա-
նից , այլ Հայ՝ որդի Հայկայ մազդե-
ղանց , շառաւիղ քաջաց , և արիւն Ար-
քայի տեսուն խոյ , Ս արդդէս անուն
իմ , Տէր Տուհաց : Սահ ոխերմի ի-
մում Ասենակայ էզերծ յինէն զծալիտ և
զդիմակ թաքնութե , այտուհետև պարզ ի
պարզոյ խոստովանիմ թէ ով իսկ իցեմ :

Տաղնապաւ իմն ընդհատեաց Արքայ
ոմ , — Ասենեակ , — Սի երկնչիր ասաց
Սանուկն Ս արդդէս , Ասենակ անկառ-
իրաւ , ոչ դաւաճանութեամբ կամ կնա-
մարդութեամբ , այլ քաջաբար ի փա-
ռացի մենամարտութե իմում պարզելով
զոգին : Արիւն՝ որ ներկեաց զսուր նորա
վիժեցաւ յիմացն երանաց , և ի վերջին
շունչ կենաց խայթահարեալ ի խզէ
մասցն իւրոց՝ ոչ մեռաւ , մինչ ոչ զը-
րեաց ի յուռութի քաղովանին վաւերա-
կան վկայութիւնս զիմոյ անմեղութե-

նէ առ այն ամենայն չարիս՝ զորս բամբ
 բարուրենաց ՚ի վերայ իմ, ապախտ աւանել
 զիմ անուն, և անարժան հայրենի ժա-
 ոանգութեան, Այո, ուսոյց նա ինձ
 և հնարս, թէ իւ մարթացայց յիս գը-
 րաւել զՏուհիս, և վերստին նորոգել
 զխաթարեալ և զխրամատեալ՝ փառս
 Հայրենեաց իմոց, Ամենայն զաւառն
 Տուհաց զիս իւր ինքեան տէր ճանաչէ
 զարդիս, տեղեկացեալ ամենայն որո-
 գայթից և հնարիցն Ասենական, որով
 մարթացաւ յաքսորանս առաքել և
 պարտաւորել ցայս վայր ՚ի թաքստիպա-
 հել զիրական անուն և զարիւն և ծըպ-
 տեալ յոր տարազ և հարկն պահանջեր
 վտարանդի գնալ յաշխարհ յամենայն,
 մինչև դէպք յաջողեցին ինձ վալ յԱբ-
 մաւիր հասանիլ, Աւրանօր այնքան
 փոփոխեալ էին կերպարանք, մինչ
 կասկած ճանաչելոյ զիս բառնալ յա-
 մենայն աչաց, և թէպէտ անվհճեր ՚ի
 թշնամեաց աստանդէի աստանօր, այլ
 երկնչէի սովամահ սատակել ՚ի փողոցս
 ձեր, Յայս տաղնապ տարակուսի և կա-
 րեաց՝ դիպաւ իմն ծանօթացայ սրիկայ-

Էց, յորոց հեծէր Աւմաւիր, կամալին
 միաբանեցայ ընդ նոսա, մատմաբ իւիք
 մաքրել զքաղաքն կամեցեալ յերեսաց
 նոցա, և մատմաբ իւիքի տեղեկանալ ևս
 մեծամեծ անառակաց քաղաքիս մտա-
 բերեալ, որք վարձէին զնոսա ի կո-
 բուստ ամենայն սրտոռականագունիցն
 ի քաղաքացեսց, Յերկոսին միանդա-
 մայն յաջողեցայ, զԱյկուն սալարսը-
 կայից դի տասրաստ սրկի ընդ ոտիւքն
 Հայկանդիսոոյ, և զմնացորդսն մասնե-
 ցի ատենի արդարութեան կախել ըզ-
 փայտէ, Ես կացեալ փոխանակ ա-
 մենեցուն մի միայն սրիկայ, զամենայն
 արս նենդաւորս, զհայրենատեացսն, և
 զարենարբուս յանուանէ յականէ ծա-
 նեայ, խուղեցի զամենայն խորշս թաք-
 նութեան նոցա, զտի զկաղաղ ապրա-
 տամբացն, աղերսացայ ի նոցանէ ջնջել
 զերեսին ի հոյակապ նախարարաց Ար-
 քայի, ուստի և հաւատոս մատուցանե-
 լով նոցա զինէն անկասկածութեան՝ չո-
 քայ առ Տէրն Աննեաց՝ յիմ՝ մի միայն
 բարերար, և ծանուցի նմա, Որ եա ինձ
 զամենայն արտունութիւն ի զործն առա-

ջիկայ , հաւատաց ձեռին խմամ զամե-
 նայն բանալիս սլարտիղացն , արքունի
 դարպասաց քաղաքիս , և զաղտուղի գը-
 նացից զաղստիցն Աւմաւրայ . որով
 հնարէի , յորժամ և կամէի ելանել
 յերես Արքայի , և զարթուցանել զնա
 յիւրոյ անձին զդուշութիւն , 'Այովաւ ,
 ծանուցայ ամենայն մեծամեծաց քաղաքիս
 իբրեւ իշխան Աղուանից , նովաւ գրեօ
 ցայ 'ի շնորհս Արքայի , որ ոչ միայն ինք-
 նակամ յօժարեցաւ 'ի թաքստի կալաւա-
 ւուրս ինչ վասն սիրոյ Հայրենեաց՝ այլ
 և օրինակ բարի հանգիսացաւ Աշխա-
 նին Խորխոռունեաց , և Սարգստեան
 Սարգստի կատարածի գործոյն ակն
 կառուցեալ , Արդ սրիկայք՝ չեն ուրեք ,
 ապստամբքն բանդարկեցան , իմ ձեռին
 գործք յաջողեցան , և եթէ տակաւին
 արժանի համարիջիք , առաջի կայ ձեր
 Տէր Տուհաց իբրեւ զսրիկայն Աբեղէն ,
 կախեցէք զնա :

Ասխել զքեզ , միաբերան աղաղա-
 կեցին Արքայ և Աւագանին , քաւ լի-
 ցի : Յաղթութիւն . աղաղակեաց Հայ-
 կանդուխտ սլարգեղով առ Տուհաց Տէր

զաջն ձիւնափայլ • զոր նա կալեալ համ-
բուրեաց : 'Ի ինդէն ելաց Արքայ, և
այն ինչ սրբէր զարտասուա յաչաց իւ-
րոց՝ աղաղակեաց և ասաց, արդարեւ Եր-
կու Ա՛եծ Սալդ յԱրմաւիր :

Գ Լ Ո Ւ Խ • Է •

Ե Զ Ր Ա Կ Ա Ց Ո Ւ Թ Ւ Ի Ն :

• Յարուցեալ 'ի վաղիւ քաջ ընդ ա-
ռաւօտն քաղմեցաւ Արդգէս ընդ մէջ
Հոյկանդխտոյ և Արքայի, և պատմեաց
նոցա զառիթ ատելութեան Ասենակայ
առ ինքն : զկորուստ Օարինայ՝ զա-
ռաջնոյ սիրահարին, զբարուրանս՝ որով
աղարտեցաւ անուն իւր, զազատումն 'ի
սրիկայիցն առաքելոց յԱսենակայ առ
'ի մահ անձին իւրոյ, խուսափումնսն
տեղեաց 'ի տեղիս, զուսումն արուես-
տին մոգութեան 'ի մէջ վհկացն Աղկե-
ացւոց, որով այլափոխէր զկերպարան
իւր, յոր տարազ և հարկ և կամք յօ-
ժարէին, զվերստին դարձ իւր յաշ-
խարհն Տուհաց՝ ծպտեալ 'ի սոսկական
տարազ լեռնորդի ուրուք, և 'ի Պար-
վանայ մոգէ լսել թէ ամենայն ժողո-

վարդ երկրին զինքն ծովակուր եղեալ
 'ի Սբկանի համբաւէր : Աստի և թըշ
 նամեաց դադարումն 'ի ինդրելոյ զկեանս
 իւր : Յաւելոյր յԱրմաւրին փոփոխել
 վիճակի իւրում' իբրև Օ ուրան իշխան
 Աղուանից , և 'ի գալոյն Ասենակայ եր-
 կուցեալ փախչել և թաքչել զՎասազ
 գետով , մինչև դէպք յաջողեցին ասէ'
 'ի դիպահոջ պատահեցուցանել զնա , մե-
 նացեալ յիւրոցն քաջաց , և պահանջել
 'ի նմանէ զիրաւունս , թէ որպէս մեծա-
 մարտեալ կռուեցան , և 'ի բազում տե-
 ղիս վիրաւորեցաւն , բայց 'ի վերջոյ
 յաղթեցի ասէ , և զմահ քաջին նշա-
 ւակ եդի առ 'ի զարհոյր Արքայի : Օ ա-
 պտամբութիւն Ատրակայ Սպարապե-
 տի Հայոց առ 'ի կորզումն Հայկանդիս-
 տոյ , միաբանութիւն չարացն , և յենուլ
 նոցա յԱրքայն Սարայ 'ի Աւաքս :
 'Եւ խանձ նորա առ Օ ուրան Աղուան ,
 վասն 'ի շնորհս Հայկանդիստոյ մտանե-
 լոյն , խորհուրդ սպանութեան զնմա-
 նէ 'ի ձեռն Աբեղինի , վերջին յանձնա-
 ռութիւն իւր , և կատարածն անձկալի :
 Ապա մեծահանդէս հարսանիք կա-

տարեցան Վժիտյի Հայոց ընդ Վարդ-
գիսի Հայկազունւոյ զեօթն, օր և զի-
շեր : Արմաւիր ջահազարդ պայծառա-
ցաւ զիշերամառ աստեղօք : Արքայ
Երուանդ զուարճացաւ ընդ զիւր քաջի
Պատանւոյն : Եւ ել ի տէրութիւն
Տուհայ գաւառի և զմեծ բռնչիութիւնս
Տայոց և Վուգարաց ցՊոնդոս : Եւ
նմա զգահն երկրորդական և ծամակալ
մարգարտեայ : զինդ յերկոսին ականջս,
էրմիր զանկապան միոյ սրունին, և կօ-
շիկս ականակուռս : Յաւել նմա և կալ-
ուած ի գաւառին արքունեացն յԱյ-
րարատ : զընդարձակ դաշտն զԵրէ-
բլրով, զՔասաղ գետով, զտեղի թա-
քստի նորա յերեսաց Ասենական : ուր
կառուցեալ աւան հզօր Վարդգէս ա-
նուն : անդ անցոյց զաւուրս երջանկո-
թեան իւրոյ՝ հանապազորդեալ ի խրախ-
ճան Արքայի :

Կատարեցան Գիրք երորդ Վարդգիսի :

Վ. Ե. Բ. Ժ.

